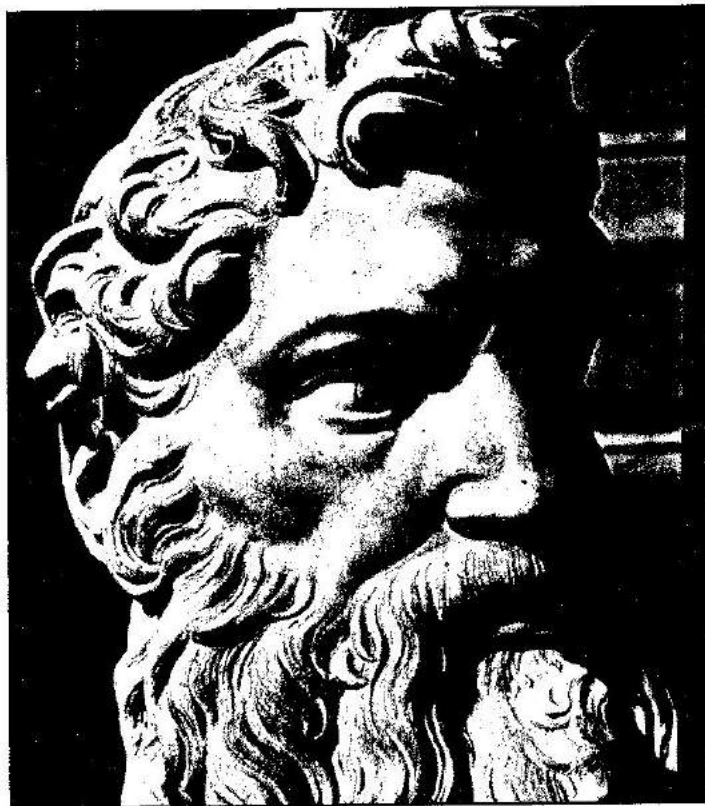

תוכן החוברת

מיכאל אנג'לו: משה

2 העורך - במבחן המאבק לשוויון זכויות הנשים

חינוך:

3 'אירה אמית' - רקויאם ללימודי מקרא?
5 חיים שטולבך - מכתב לשר החינוך

חלוצות ודת:

6 נחום אפלמון - מעוללות החרדים - יומן של חילוני חרד
9 זאב באלק - מדוע זקוקה המדינה לדת?
10 אורי רב - המונותאיזם - נקודות מבט חדשות

הגדרה הישראלית החדשה	
11 הגדה משפחתית ליהודים חופשיים	
כנרת סיפור יוסף ומשה	
25 שיר השירים	
33 שירים ומדרשי אגדה	
36 נשואי שירה עין זרין	

זהות יהודית:

44 'הודה באור' - יהדות ארה"ב והאופציה היהודית חילונית
46 אבשלום אליצור - אי הגדרת היהודי היא ההגדרה

קבורה חלוצית

47 רן הורודי - מונופול אחד ישבר בקרוב
48 זאב כץ - הצעה לטקס קבורה חילונית

אמנות חלוצית:

39 'עקב מלכין' - משה ואהרון מייסדי מסורת אמנות הפיסול בישראל
41 עזרא אוריון - בחירה בהומניזם עכשיו

העורך: 'עקב מלכין' **עורך ומביא לדפוס:** אורי בן צבי
מערכת: נחום אפלמון, עמירה הגוי, אברהם זולפזון, צופיה מלך, אורי רב
המערכת רח' התיבונים 14, ירושלים. טל. 02-634526

כתב עת זה נערך והופק בתרומת מתנדביו

בעבודתה החינוכית נתמכת תחיליה ע"י הקרן החדשה לישראל, הגוינט ומשרדי החינוך והקליטה

פסח שונה ושמה: ההגדה הישראלית החדשה

בגליון זה אנו מפרסמים את ההגדה הישראלית החדשה - גירסה ראשונה המבוססת על הגדה הנאמרת בסדרים רבים של יהודים חופשיים מדת ההלכה בירושלים. הצורך בהגדה חדשה וביצירת סדר עצמאי על בסיסה, מתעורר בקרב משפחות וחברות רבות של יהודים שאינם מסתפקים ואינם משלימים עם ההגדה המסורתית - אם משום שהיא משעממת ובלתי מובנת להם, והנאמר בה אינו רלוונטי בעיניהם לא למסורת התנכית של חג יציאת מצרים ולא למסורות חג האביב, ואם משום שחג הפסח התפתח והשתנה בכל עידן ועידן בתולדות עם ישראל מאז שחגגו אותו לראשונה במדבר סיני.

עורכי האגדה מקווים כי המשתמשים בה יכניסו בה שינויים כרצונם, או יוסיפו עליה טקסטים מהגדות אחרות - כמו ההגדה הקיבוצית או ההגדה המסורתית או כל הגדה אחרת אשר יכולה לתרום לדעתם לשיפורו של הסדר לפי טעמם. יצירת ההגדה המשפחתית ותכנון סדר משפחתי עצמאי עשוי להיות חלק בלתי נפרד מהחג עצמו.

תנועה יהודית חילונית והומניסטית כתחיל"ה שוקדת כל העת לא רק להאבק נגד כפייה דתית על כל צורותיה, ועל החתירה להבטחת זכויות אדם ושיוון מלא בין מינים ועמים, כי אם גם על יצירת תכנים וצורות חדשות לתרבות החג היהודי החופשי מתכתיבי דת ההלכה. ההגדה הישראלית החדשה היא אחד הצעדים הרבים בדרך זו.

יהדות הומניסטית במבחן המאבק לשיוון הנשים

אנשים הרואים עצמם יהודים הומניסטים חייבים להעמיד עצמם במבחן מעשי: מה הם עושים בחייהם נגד העוול הממוסד המפלה לרעה ובאופן שיטתי את מחצית האוכלוסיה רק בגלל היותה שייכת למין הנשי. כשם שלא יתכן להשלים עם קפוח אנשים באוכלוסיה בגלל מוצאם או צבע עורם כך לא ייתכן כי נשלים עם הקפוח המתמשך והשעורריתי של הנשים בחברה הישראלית - במישור הכלכלי, הממשלתי, המפלגתי, התברתי, החינוכי, הצבאי, המשטרתי והשיפוטי.

רבים מדי מתנחמים בכך כי החוק האזרחי במדינת ישראל מבטיח שיוון לנשים. אם אמנם כך - הוא מבטיח ואינו מקיים, שהרי הרוב המוחלט של הנשים בישראל - יהודיות וערביות כאחד - לכודות בחוקי הקפוח והאפליה של החוק הדתי ובתי הדין הדתיים.

עדיין לא פורסמה הרשימה המלאה של הקיפוחים והאפליות החוקיות המעמידות את מחצית האוכלוסיה בדרגה של אזרחים ממדרגה שניה - אך סימפטומים של תופעה זו מזעזעים גם אם הם נוגעים למיעוטים בקרב, כגון: הזכות לביגמיה שניתנת על ידי בתי דין רבניים העגונות ומסורבת הגט, וכל המקופחות בגין גירושים בבתי דין רבניים ושרעיים.

מדינת ישראל משלמת לנשים 46% פחות משהיא משלמת לגברים. עבודתן הזולה מעוותת את כל תמונת הכלכלה הישראלית שמחלישה את כוחן של הנשים. מקטינה את המוטיבציה שלהן לעבודה ומזיקה באופן בלתי אמצעי לחברה הצורכת את שירותיהן.

שבשוותה. היא מקפחת 100% של אוכלוסייתה רק כדי לשמור על זכויות הגברים הנהנים מהעדפה מקפחת ומתנגדים להעדפה מתקנת אשר רק באמצעותה אפשר יהיה להעניק לישראל את מלוא כוחה האינטלקטואלי, האדמיניסטיבי והמינהלי.

העדפה מתקנת עכשוו

חוסר השיוון לאישה מזיק לא רק לנשים אלא לחברה כולה. יהדות הומניסטית אינה יכולה להגביל עצמה במאבק לחופש מדת ההלכה בתחומי נישואין וגירושין או קבורה חופשית - עליה להחליץ למאבק עקבי וקיצוני לתיקון המעוות. צעד ראשון: המאבק למען העדפה מתקנת שתאזן את ההעדפה המקפחת הקיימת היום בכל תחומי העבודה בישראל. צעד שני:

פרסום כל חוקי ויישומי האפליה הקיימים בישראל - ומאבק וחרם נגד כל מפעל או מינהל החוטא בהם.

דוגמא: פרסום שבועי לשוק הקונות והקונים שיודיע על כל חברה פרטית או ציבורית שאין בהנהלתה ייצוג הולם של נשים למען ידע כל קונה במי הוא תומך ולמי הוא מעניק רווחים.

דוגמא: לפרסם רשימת כל הקיפוחים והאפליות נגד נשים שהחוק במדינת ישראל מאשרם ולעודד את עורכי דין ואזרחים להציף את בג"ץ ואת חברי הכנסת בהצעות לתיקונים בהתאם למגילת זכויות האדם ומגילת העצמאות.

דוגמא: ליוזם חוקים שימנעו תמיכת משלמי המיסים מכל מוסד ציבורי ופרטי, דתי וחינוכי, שאינו עומד בדרישות השיוון לנשים, ההעדפה המתקנת, והכללים המבטיחים שיוון הזדמנות ומשכורת לנשים.

העורך

משנה למנכ"ל הביטוח הלאומי (האשה היחידה שהגיעה לעמדה כה בכירה בשירות הממשלתי!!!), הגב שולי חימזון אומרת בראיון לרנית נאור ב"עסקים" של מעריב כי פער המשכורות בין גברים לנשים הולך וגדל: בשנת ה'87 היה פער של 15% לרעת הנשים, כיום - מגיע הפער ל-40%, ובמיגזר הממשלתי - 45%. בשירותים פיננסיים אחרים מגיע הפער ל-86% בממוצע לרעת הנשים!

ההשלמה עם קפוח משווע ובוטה זה, בתחום המשפטי-דתי ובתחום המשכורות, חייבת להיות לחלק בלתי נפרד מדרישות היסוד של כל מפלגה המתיימרת להיות יהודית הומניסטית - מימין ומשמאל. מפלגה שלא תכלול תוכנית מעשית לסילוקן של הקיפוח אינה ראויה לתמיכתם של יהודים הומניסטים.

רק 7.3% מנהלות בישראל

פרופ. זפנה זירעאלי מאוניברסיטת ברעלין מצאה במחקר שפירסמה לאחרונה כי מתוך 4365 דירקטורים של 402 חברות הפועלות בבורסה רק 236 הן נשים. משמע: רק 7.3% מנהלי החברות בישראל הן נשים. (58% נמצא גם שהדירקטוריות המעטות שהצליחו להכנס לנהלות החברות הן קרובות משפחה של בעלי החברות הללו. אחוז הנשים בקרב מנהלי חברות בישראל הגיע ב-1992 ל-7%, ברוב המקרים הן משכילות יותר מעמיתיהן הגברים. אין אף אישה אחת בתפקיד מנכ"ל במיגזר הציבורי, (בסקנדנביה - מחייב השיריון של ההעדרה המתקנת כי 40% מהבכירים תהיינה נשים) ורק אישה אחת משמשת משנה למנכ"ל. פירושו של דבר: ישראל משתמשת רק בחצי כוחהשכל וההשכלה

דקו"אם ללימודי מקרא?

לימודי התנ"ך בבתי"ס הכלליים בארץ לנוכח המלצות ועדת שנהר

יאירה אמית

בציבוריות הישראלית בנושאים שונים כולל אף את היחס לספר הספרים, עד כי ניתן לומר שלימודי המקרא משקפים יותר מכל את חומרת המצב, משמע את ההתרחקות ההולכת וגוברת של צעיר המתחנך בישראל ממורשתו הלאומית והתרבותית. במילים אחרות, היחס ללימוד המקרא ולהוראתו מצדיק את הדאגה הרבה של כל חברי הוועדה ומצריך יישום מיידי של שורת המלצותיהם.

ההתדרדרות החלה עוד בתחילת המאה

העיון בתאור של מצב ההוראה ובהמלצות הוועדה, במסמך הקרוי "עם ועולם - תרבות יהודית בעולם משתנה", מצביע על כך שאין הרבה חדש תחת השמש. כבר במאמרו "הגימנסיה העברית", משנת 1912, מתפלמס אחד העם עם ר"ז עפשטיין בנושאים קרובים. עפשטיין טען כי תכנית הלימודים של הגימנסיה העברית ביפו מרחיקה את הלומדים מלימודי היהדות משום צמצום במקצועות לימודי היהדות ומשום מספר השעות הזעום שמוקדש לנושאים אלה. ואילו אחד העם, שחלק עליו, טען כי תחת "מסווה הספרות העברית" נלמדים מגוון לימודי היהדות. עם זאת, הוא מוכן היה להודות ששיטות הלימוד אינן רצויות ושידיעת

ועדת שנהר הוקמה, כידוע, כדי לבחון את מצבם של לימודי היהדות בחינוך הממלכתי-כללי לאור התמורות המעצבות את ההווה התרבותית במדינת ישראל. נקודת המוצא לדימויה היתה הדאגה הרבה למצב של ירידה נמשכת במעמדם של לימודי היהדות בכל רמות החינוך, כולל במכללות להכשרת מורים ובאוניברסיטאות. הוועדה פעלה כמעט לאורך שלוש שנים והתמודדה עם בעיות קשות ביותר. למן הגדרת היהדות בחברה חילונית ופולרליסטית, הפתוחה לתרבות העולם, ועד הצעת מסגרת תקציבית לעריכת רפורמה בלימודי היהדות. הוועדה עיצבה שורה של עקרונות להוראת מקצועות היהדות, הגישה שורה ארוכה של המלצות המתייחסות לטיפול מסגרות פורמליות ושיאין פורמליות, לתכניות הלימודים, לשעות ההוראה, להכשרת מורים, ועוד. במושג "לימודי יהדות" כללה הוועדה שורה ארוכה של מקצועות, והם: לשון וספרות עברית, היסטוריה של עם ישראל, מקרא, תורה שבעל-פה, מחשבת ישראל, לימודי ארץ-ישראל, ארכיאולוגיה, פולקלור וכן מקצועות ותחומי לימוד נוספים המתייחסים לתולדות עם ישראל ותרבותו, ארץ-ישראל, התנועה הציניית ומדינת ישראל.

לימודי היהדות בשפל המדרגה

ראוי לציין כי אין דומה מצבם של כל המקצועות הנכללים בהגדרה כוללת ומקיפה זו של לימודי היהדות. יש ביניהם מקצועות שהירידה ביוקרתם כבר הגיעה לשפל המדרגה והם כמעט ואינם נלמדים בבתי הספר הכלליים, כמו במקרה של תורה שבעל-פה, ויש מקצועות, שמלכתחילה הלומד נפגש בהם רק בשלב מאוחר יותר של לימודיו, כמו לימודי הארכיאולוגיה, מחשבת ישראל, ועוד.

המקרא, לעומת זאת, נלמד באופן רצוף מכתה ב' ועד כתות י"א או י"ב. הוא אינו מקצוע נתון לבחירה והוא מהווה חלק ממערכת בחינות הבגרות. לכאורה סביר להניח ששפר מצבו, אך לא נראה כי המהפך שחל

ד"ר יאירה אמית עומדת בראש החוג למקרא באוניברסיטת תל-אביב

המקרא יעלם מתוכנית הלימודים
נמצא שהתחבטות בנושא לימודי היהדות אינה חדשה והיא חלק בלתי נפרד מן המאבק של החברה היהודית-חילונית על זהותה. מגמת ההתדרדרות, שאת עקבותיה מצאנו כבר בראשית המאה, מלמדת שאם לא תינקט פעולה דרסטית, תהיה זו רק שאלה של זמן וגם המקרא, בזומה לתורה שבעל פה, ייעלם מתוכנית הלימודים של בתי-הספר הכלליים בארץ. המגמה לבטל את בחינות הבגרות, שמהוות היום שוט ללימוד מקרא וללימוד מקצועות יהדות אחרים, כמו ספרות עברית, היסטוריה של עם ישראל ואחרים; כניעת מנהלים לצרכים ההישגיים של החברה הטכנולוגית והמגמות הכלכליות והחמריות השולטות בה; וכן הרתיעה מהתמודדות עם טקסטים מסורתיים, המשרתים גם אידיאולוגיות פוליטיות - כל אלה עשויים באופן הדרגתי להרחיק אף את ספרות המקרא מתוכנית הלימודים ולהעבירה למדף גבוה ונידח בארון הספרים. לתהליך זה מסייעת מציאות, שמאפיין אותה מספר הולך וקטן של מורים, ובמיוחד של מורים שהלימוד אצלם הוא חוויה, העשויה לעצב את עולמו הרוחני של התלמיד.

התלמידים מקצועות כמו תלמוד, ספרות ימי הביניים ותולדות ישראל כלל וכלל אינה מניחה את הועדת. נמצא כי כבר בראשית המאה, הרצון להתנתק ממסורת הלימוד היהודית, להיפתח לתרבות העולם ולעצב לצידה חינוך לאומי, שיהלום את המתחנכים בארץ-ישראל, הוביל להתדרדרות בלימודי היהדות, שהתכווצו מבחינת נושאים ומבחינת הזמן המוקדש להם, ושחלקם נלמד תחת מסווה ולא בריש גלי. כך קרה שגם מסותיו של אחד העם, שעד לפני שנים נלמדו תחת מסווה הספרות העברית, נעלמו עם הזמן מתוכנית הלימודים.

עתידי לימודי היהדות - הכדור בידי שר החינוך

המלצות ועדת שנהר הדנות במכלול לימודי היהדות משקפות אפוא גם את מצב לימודי המקרא ומציגות דרכים לפתרון. הדרישה לבדיקה מחדש של תוכניות הלימודים הקיימות ועידוד לכתיבת תוכניות חדשות, הדרישה להכשרת מורים וליצירת פיקוח מסייע באמצעות דכוי מקצוע, שימוש באמצעי התקשורת לטיפול הנושא, כך שימצא מסילות אל לבו של הציבור הרחב, ועוד ועוד - כל אלה הן דרכים רצויות, בעלות אפקט מצטבר, שהפעלתן הבו-זמנית יכולה להניע את גלגלי המהפך. יתרה מזאת, נסיוני מלמדני כי מאז שפורסמו מסקנות הוועדה ועד היום נעשים צעדים בכיוונים שונים ליישם את ההמלצות. יש לקוות אפוא שתקציבים לא יקוצצו והזרמת המשאבים תאפשר שינוי, כי בנפשנו הוא, כדברי חברי הוועדה: "היכרות עם תולדות עם ישראל ותרבותו הינה יסוד חיוני בבניית זהותו ועולמו הרוחני והערכי של הצעיר הישראלי". דברים אלו צריכים להיות נר לרגליו של שר החינוך ועוזריו, שהרי בידיהם היכולת להוציא את הדברים מן הכוח אל הפועל, לרומם את הנושא ולהעמידו במעמד שווה ליישום המלצות ועדת הור"י, שטיפלה בנושא מדעי החיים, או לתת לנושא לגווע בקול דממה דקה על-ידי התנצלות מנומסת בדבר העדר תקציבים.

זהו המקרא עם כיבוש והתנחלות

כיום מצב לימודי המקרא בבתי-הספר הכלליים הוא בכירע. אחד העם, שחרד לנושא של לימוד התנ"ך, כתב: "ולבי יחרד בקרבך, שמא אגרום רעה ליציר חלש ורך, שעדיין צריך שמירה וטיפול...". בזמנו ועד מלחמת ששת הימים היווה לימוד המקרא חלק מהליך התחייה הלאומית. עם השינויים במצב האומה ובמציאות הפוליטית זוהה המקרא עם כיבוש והתנחלות, עם התחרדות הולכת וגוברת, והעיוניות אל מסריו גברה. ויתרה מזו, קשה ללמד ספרות בעלת מסרים דתיים בחברה חילונית, וקשה ללמד ספרות שכתובה בשפה, שכמעט מהווה שפה זרה לתלמידים, הן בדיקדוקה והן באוצר המילים שלה. קשיים אלה מבהירים מדוע הוראת המקרא בעייתית יותר מהוראת לימודי היהדות האחרים ומהוראת המקצועות ההומניסטיים. מציאות זו מחייבת אפוא לתת את הדעת למספר נושאים ספציפיים, שצריכים לבוא לכלל ביטוי למן -

השלב של הכשרת המורה, דרך תוכניות הלימודים ועד חומרי הלמידה: הצגת המקרא כספרות מכוונת גם מתוך אי-קבלת סמכותו הדתית. גם חברה חילונית, שאינה מוכנה לקבל את סמכותו הדתית של המקרא, צריכה להכיר בכוחה המכוון של ספרותו. אם משום שהיא משמשת תשתית לתרבות היהודית שהתפתחה בעקבותיה ומתוך התמודדות אתה, ואם משום שהיא עיצבה דפוסי מחשבה ומעגלי חיים שבתוכה חיה החברה היהודית החילונית עד ימינו אנו. כך למשל, מעשה האבות שירדו מן הארץ ושבו אליה שימש סימן לא רק לדור יוצאי מצרים, אלא גם לבני בניהם הציונים.

התמודדות עם הפלוראליזם המקראי והנמקתו

אין כמעט נושא שספרות המקרא אינה מחזיקה לגביו דעות שונות. יש מי שיראה בכך סתירות או אי-התאמות וינסה לתרצם, ויש מי שיראה בכך את גדולת העריכה המקראית בעלת התפישה הפוליטית, שהיתה סובלנית לקולות הרבים ולא העדיפה דעתו של קול אחד. מכל מקום לקיומו של ויכוח בתוך המקרא ולהעמדת דעות שונות זו לצד זו יש מעמד ערכי ודידאקטי, במיוחד בחברה שמאפיינים אותה מתחים חברתיים קשים, מורכבים וקיצוניים. ההתייחסות לקולות השונים העולים מן המקרא מחנכת את התלמיד בזכות השמעת הדעות השונות, בזכות הטלת הספק, בזכות הבחירה וההעדפה ולא לחד-ערכיות, שמשמעה זה ראה וקדש.

לדיאלוג נדרשים שניים, וספרות המקרא, שדיאלוג במרכזה, מעניקה מקום מרכזי לאדם. האדם לפי פרקים א' עד ג' בבראשית הוא נור הבריאה ועליו מוטלת האחריות לעבדה ולשמרה. הספרות המקראית, שבמרכזה האל, מעניקה מקום מרכזי לאדם לצד האל, ומשום כך יש בה גם פן הומניסטי, שמטעים את מקומו של האדם. מתיחות ותלות זו בין אל ואדם היא סוגיה מורכבת, ששורשית, בהבנת המונותאיזם המקראי, על רקע עולם האמונות והדעות שבו הוא נוצר, והבנתה מחייבת עיסוק מעמיק יותר בהבנת האמונה כתופעה אנושית.

מה צריך לדעת המורה למקרא?

הוראת מקרא שמעבירה באמצעות הטקסטים הנלמדים את המסרים הנוכחים מקבלת מימד רילואנטי והיא נדרשת למורים טובים, בעלי השכלה רחבה, שיוכלו להתמודד עם המתודולוגיות החדשות בחקר המקרא. מי

שעוסק כיום במקרא חייב להיות פתוח לא רק לגישה ספרותית או היסטורית, אלא לגישות נוספות כמו: סוציולוגית, אידיאולוגית, פסיכולוגית, בלשנית, אנתרופולוגית, ועוד. ליישומן של גישות אלו בהוראה חשיבות מרובה. כך למשל ההתבוננות האידיאולוגית בהיסטוריוגרפיה המקראית מכוונת את המורה והתלמיד לא לחפש אחר השיחור ההיסטורי, אלא להבין את המגמות האידיאולוגיות של הכותבים ואת הרטוריקה שלהם. ההתבוננות האנתרופולוגית והפסיכולוגית מקרבות את הקורא החילוני לתופעת הדת והאמונה על גילוייהן השונים.

הפעלת מגוון המתודולוגיות קשורה בעובדה שהמקרא, בדומה למקצועות ההומניסטיים אחרים, הוא תחום עיסוק אינטרדיסציפלינרי. העיסוק בדיסציפלינות השונות, כמו למשל פרשנות המקרא באומנות, תמיכה את היותו ספרות מכוונת, את עמקותו וכוח השפעתו. נראה שהוראה מעין זו תגביר את היענות התלמידים לקולו של המקרא.

כדי לסייע לתהליך זה של היענות, על המורים להיענות ולטפח שיטות חדשניות בהוראת מקרא, כמו יישום שימושי מחשב ואמצעים אור-קוליים. השימוש באמצעים אלה קרוב לליבם של התלמידים. התנ"ך, הקונקורדנציה, והמגילות הגנוזות כבר ניתנים להפעלה באמצעות מחשב. כדי שהשימוש לא יהיה מלאכותי יש לפתח חומרי למידה חדשניים, שירעננו את ההוראה והלימוד.

תנאי הכרחי לשינוי המצב-תקציבי!

אין לי ספק שאם המלצות ועדת שנהר תיושמו, ותמצאנה הדרכים לרענן את תוכניות הלימודים, להפעיל טכניקות הוראה מתקדמות, והעיקר: להכשיר מורים למקרא, ממיטב המאגר האנושי היושב בתוכנו, שיוכלו להחדיר ללבות תלמידים יחס של כבוד והערכה לספר שכוון את התרבות שבה הם חיים ויוצרים, אזי ישתנה היחס ללימוד התנ"ך ומקצועות היהדות. השינוי אינו מידי. הוא תהליך, שמחייב מודעות והכרה נמשכת של המופקדים על החינוך בחשיבותו. למודעות והכרה, שאינן מס שפתיים, ביטוי אחד בלבד הוא - תקציב. מי יתן!

זכתב גלוי לשר החינוך

לאן מועדות פניין, מערכת החינוך?

חיים שטולבך

נעצם הימים האלה נעשה דבר בישראל אשר כל שומעו תצילינה שתי אוזניו:

א) השנה מופעלת תכנית נסיונית ב-60 בתי"ס בארץ שמטרתה לתגבר את המקצועות הטכנולוגיים. טוב היה הדבר אלמלא נעשה הדבר על חשבון מקצועות הומניסטיים כספרות, כתיב וכחיסטוריה; בהם מקצצים ולפעמים אין לומדים כלל (לדוגמא: בחטה"ב קלמן ברמת השרון תלמידי שכבה ח' אינם לומדים השנה תנ"ך וספרות).

ב) קיימת תוכנית, שהוצגה בפני מפקחים, לבטל בכיתות י"א את לימודי הספרות.

ג) בתי"ס הצטרפו לניסוי שבו נבחנים בחינת בגרות פנימית בספרות: מרכז המקצוע מחבר את הבחינה ומורי ביה"ס בודקים ונותנים את הציון. האם אין פה פגיעה במקצוע! ומה לגבי מקצועות אחרים: ונושא השואה מה יהיה דינו?

ואם בנושא הספרות עסקינן, יורשה לי לצטט קטע ממאמרו של ס. יזהר "הספרות החוצה", שהתפרסם לאחרונה ב"ידיעות אחרונות": "יהלוא משרד החינוך והתרבות צריך היה כעת לקום ולעשות דברים כנגד הזרם, כנגד ההיסחפות לתחליפי התרבות, כנגד האדישות הנבערת לתרבות וכנגד ההסתפקות העצלה בבידורים מופעים הפקות, והיה צריך להשקיע גדולות במורים ובמנהלים ובהדרכת ההורים כדי שידעו שהארץ עומדת לא על המחשבים לבדם, כי אם על החושבים והמרגישים והרגישים, שהספרות ותשריה והאמנות והמוסיקה והתיאטרון או הפילוסופיה אינם רק כמין תבלינים לעיקר, אלא הם עצם התוכן ההכרחי וטעם החיים. היה עליהם לקום כעת ודווקא ללכת כנגד הזרם, ולא להיות עוד נגררים בעולם במסע ייצור המוני של המשכילים הבלתי קוראים, הבלתי נסקקים לספר".

ד) מהי הסיבה, אזוני השר, שברוב חטיה"ב בתי"א לא לומדים כבר שנים תושבע"פ? האם נושאים כמו: הלוח העברי, בר מצווה, קריאת התורה בביה"כ, מסכת אבות, משנה, תלמוד, חגים, ועוד נושאים רבים, שהם ציפור הנפש ובבת העין ומהות קיומו כעם, כבר לא נכפשונו הם?

חיים שטולבך הוא מורה בביה"ס תיכון עירוני ה' בתל-אביב

מכון "כרם"

נגד האורתודוקסיה הסונדמנטליסטית כגליון מס' 4, עמ' 16, ישנו קטע קצר על ועדת שנהר. כתוב בו בין השאר שלמכון "כרם" יש מנהל אורתודוקסי ואוריאנטציה דתית מובהקת. מעניין מניין לקוח מידע שגוי זה. אני לא מגדירה את עצמי כאורתודוקסית. לא לי ולא למכון שלנו יש "אוריאנטציה דתית" מובהקת או אחרת. האוריאנטציה שלנו היא תרבותית-לאומית-הומניסטית. השם הרשמי של המוסד הוא "מכון כרם לחינוך הומניסטי-יהודי". נכון שבצוות ההוראה ובציבור התלמידים מצוי מגוון רחב מאוד של דעות והשקפות עולם, ואיננו רואים זאת כמגרעת, אלא שאנחנו בפירוש יוצאים כנגד האורתודוקסיה הפונדמנטליסטית ומחייבים את תלמידינו ללמוד ביקורת המקרא, מוסיקה כנסייתית, תרבות יוון העתיקה ועוד נושאים רבים, הרחוקים מאוד מעולם חרדי סגור. אני מקווה שקוראי "יהדות חופשית" יסכימו שגם ליהודים ששומרים מצוות מותר להיקרא הומניסטיים. לגישות פלורליסטיות-הומניסטיות לגבי היהדות יש לצערנו מספיק "אויבים" אמיתיים - לא צריך לחפש אותם היכן שאינם קיימים.

בכבוד ובברכה

ד"ר דבורה וייסמן
מנהלת מכון "כרם"

נכון, נאמר במסכת חולין: "אלמלא עליא, לא מתקיימין אתכליא" (אלמלא העלים שבגפן לא התקיימו האשכולות), אך מסופקני אם יש מישהו שיכול להגדיר בימים טרופים אלה מי הם העלים ומי האשכולות בסדר העדיפויות שקבע לו משרד החינוך.

לאן הלכו עשרות אלפי השעות שניתוספו למערכת בשנתיים האחרונות? מי כמוך יודע, שלא אל אותן פניות שאת זעקתן אני זועק.

"ואם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אויבי הקיר?" כבר אמר פעם בן גוריון: מנהיג חייב לדעת לא רק מה רוצה העם אלא גם מה רצוי לו. הייתכן שבנו מתקיים הפסוק: "מהרסיך ומחריביך ממך יצאוי"? אני מסרב בכל מאודי לחשוב על זה אפילו! איזה אורח עתידים או לגדל, האם גולם (אדם) העומד מאחורי רובוט (מחשב) או שמא אדם שייחלם על ערכים כגון:

1) צדק חברתי וסגירת הפערים ההולכים ונפערים שנה שנה בחברתנו.

2) אהבת הזולת.

3) התגשמות החזון של הנביא מיכה: "הגיד לך אדם מה טוב ומה הי' חזר ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד וחצנע לכת...!"

אזוני השר; הרשה לי כמה מלים שהן בבחינת יוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב.

אני יהודי חילוני, חבר בתחיליה (תנועה חילונית ישראלית ליהדות הומניסטית), נלחם נגד כפייה דתית ונגד הממסד הדתי. משתדל להיות מתלמידי של אהרון הכהן: "אובה

שלום ורוךך

שלום, אוהב את

הבריות ומקרבן

לתורה, אך

חוששני שאנו

מתחילים

להדרז במדרון

ההר והתהום

ממש לפנינו. אך

יש בכוחנו לעצור

את ההדררות.

כבר אמרו חז"ל:

"אשרי הדור

שהנשיא שלו

מביא קרבן על

שגגתו." יודי

לחכימאי..."

אנאלוג הארמיוס - יומן של חילוני חרד

נחום אפלטון

דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום

* בתחילת ינואר תקפו כמאתיים חסידי בעלו בית כנסת של חסידי מכוונקה בעת טכס הכנסת ספר תורה חדש למקום. תחילה נותק החשמל לבית הכנסת ואז פלשו התוקפים פנימה, שברו ספסלים, נפצו מנורות, קרעו את פרוכת ארון הקודש והיכו מתפללים. בהמשך נפצו את השמשה הקדמית של מכונית האדמו"ר. סיבת ההתקפה: האדמו"ר ממכוונקה, שהנו קרוב של האדמו"ר מבעל, התחיל לכנות את עצמו האדמו"ר ממכוונקה-בעל! המשטרה בודקת.

* כשבוע אחרי הארוע הנזכר לעיל, פוצצה כנופיה קטנה של חסידי בעלו חתונה של בתו של אחד מפוסקי ההלכה הידועים בקהילת בעלו. פרצו לאולם החתונות, הוציאו בכח דוד של הכלה והיכו אותו קשות. החתונה הופסקה. הסיבה להתקפה: הדוד נכח בהתקפה על בית הכנסת והזעיק את המשטרה למקום. הפעם למדו את הלקח. איש לא קרא למשטרה והיא אינה בודקת.

* הטרת הפירות ארכיאולוגיות - באמצע פברואר הצינו חרדים את משרד החברה היוזמת את החפירות ביפו ושפכו חול לתוך מנועי דחפורי החברה שעמדו בקרבת מקום. עובדי החברה מקבלים איומים טלפוניים רבים. בתו של אחד המנהלים קבלה איום שתיאנס, לילדה אחרת שאביה שהה בחו"ל, הודיעו שהוא נהרג. אמבולנסים וחבלני משטרה מוזעקים למשרדי החברה ושוטרים מוזעקים לבתי עובדים בשעות הקטנות של הלילה. שרות המעקב של בוק הוביל למקור כמה משיחות האיומים: מספר הטלפון של יו"ר אתרא קדישא, דוד שמידל. המשטרה בודקת.

* ב-23 בפברואר התקיימה הפגנה של כ-600 חרדים נגד החפירות ביפו. המשטרה עצרה כ-140 מהם - ושחררה את כולם עד ערב. יום לפני כן נעצרו 70 מפגינים ונכלאו באבו כביר,

נחום אפלטון הוא חבר בתנועת תחיל"ה

רק בערב. מרגע שנכנס לכלא נהנה מתנאים מיוחדים: הוא שוכן בתא פרטי עם שרותים צמודים, קבל אוכל מיוחד ולא היו הגבלות על מספר האורחים שהגיעו אליו. לבית המשפט שדן בערעורו על חומרת העונש שקבל, הגיע לוי במכונית פרטית, לבוש בחליפה - ולא בבגדי אסיר כנדרש.

* זכויות היתר מהן נהנים החרדים אצל המשטרה מהווים לא רק פגיעה קשה בסדר הטוב והצדק אלא עודד להמשך הפעילות הפלילית בה מעורבים בחורי ישיבה רבים. אברכים יכולים לגרום לנוק רב לרכוש או לבני אדם, להטריד, להפריע, להתפרע ולהשתולל, לסגור כבישים או לפזר אשפה ברחובות - הכל בלי שממצים אתם את הדין. בהפגנה עצומה נגד החפירות ביפו בסוף פברואר הושחת רכוש ונפצעו אנשים. ביום אחד נאסרו שבעים חרדים. עד אותו הערב שוחררו כולם.

צדיקים חצי-גמורים

* מסע עלילות מתנהל לאחרונה נגד ח"כ אברהם שפירא - "מנכ"ל המדינה" לשעבר וגאון פיננסי בדימוס. ענייני הולכים ומסתבכים. שפירא טוען שכל האשמות

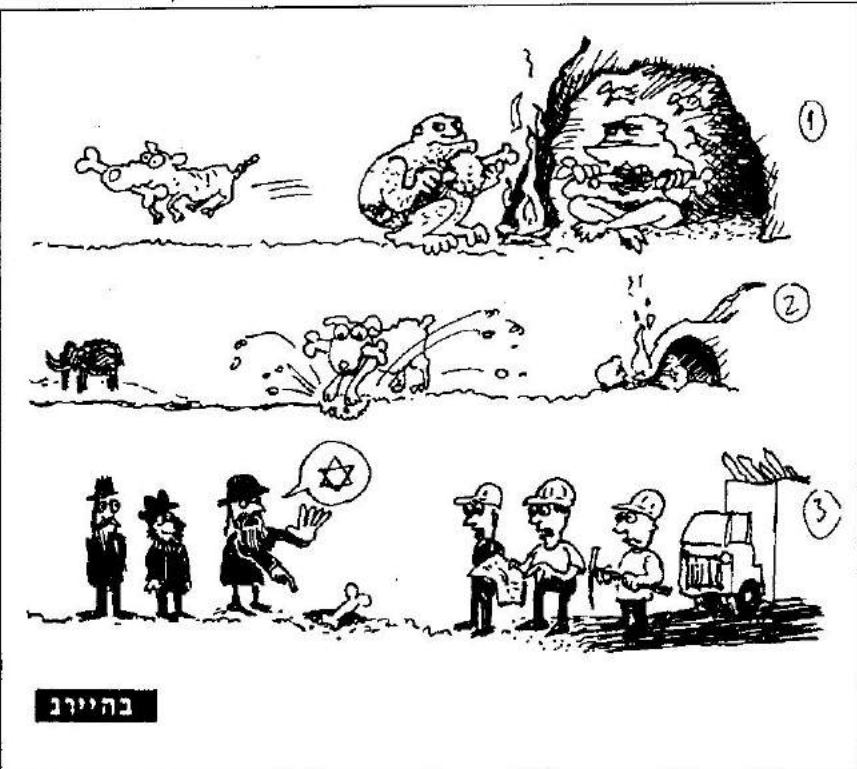
שם השתוללו ושברו קיר בין שני תאים "כדי למלא מניין לתפילה". כולם השתחררו באותו לילה בערבות.

* בתחילת ינואר הודה נער חרדי מחסידות תולדות אהרון בבצוע חלק משיחות האיומים שקבל אורגן יקותיאל בקשר למאבק סביב רחוב בר-אילן. לפי דווחים בעתונות בוצעו רבות משיחות האיומים משיבת תולדות אהרון וסביבתה.

* מדברי הרב עובדיה יוסף לשבחו של עמיתו הרב עזרן: לאחר שבידך אותו בברכת "שלא תמוש רעה מביטוי" כינה אותו בוגד, שוטה, רשע, גס רוח, שקרן, נבל ותכנן. בסיום דבריו אמר הרב עובדיה החביב ונעים ההליכות שעזרן הנו נוכל, רמאי, אוהב בצע ורודף שלמוטות והוסיף שאינו ראוי לתואר "רבי". לא הבנתי את הקשר.

צדיקים גמורים

* בתחילת פברואר זווה שפרקליטת המדינה, דורית בייניש, מתחה בקורת חריפה על תנאי המאסר הנוחים מהם נהנה יאיר לוי. מסתבר שללא כל קשר עם קריטריונים מקובלים יוצא לוי מדי יום מבית הכלא ללמוד בישיבה וחוזר

בהירב

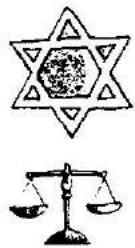
* בצפת הוציאו הרבנים הראשיים פסק הלכה המזהיר את תושבי העיר ממכירת דירות או השכרתן לערבים. בהמשך הכריזו עשרות רבנים מכל הארץ, כולל הראשון לציון הרב בקשי דוורון, על הזדהותם המלאה עם פסק הלכה זה וחלק אף בקשו שיוצא פסק דומה שיכלול את כל שטחי ארץ ישראל.

מצוות הריגת גוי

* בזמנו הואשם הרב עידו אלבה מחברון בהסתה לגזענות. זאת בעקבות פרסום שלו שכתרתו "הלכות הריגת גוי" בו נאמר בין היתר: "האיסורים של לא תרצח ושופך דם האדם אינם שייכים ליהודי שהורג סתם גוי". "גויים שאדוקים בתם שיש בה כפירה ביסודות אמונת ישראל וסוברים שיש עליהם מצווה לשכנע בתם אחרים כגון מיסיונרים והמוסלמים שמאמינים בג'יהאד - מצווה להורגם".

"במלחמה כל עוד לא הוכרעה המלחמה מצווה להרוג כל גוי מהעם שנלחמים עמו, אפילו נשים וילדים, שאף כשאינם מסכנים ישירות את ההורגים יש להניח שיישעו לאויב בהמשך המלחמה".

* בפברואר השנה הוציאה קבוצת רבנים ידועים כולל הרב הראשי הספרדי, חוות דעת לפיהן מותר ולגיטימי לעסוק במסגרת ההלכה בבירור הלכות הריגת גוי. הרבנים מציינים שאלבה עצמו כתב שאין הוא בא לפסוק הלכה ושהדברים הם לעיון ולא למעשה. חלק מהרבנים שוללים לפחות חלקית את תוכן חברו של אלבה - אבל כולם עומדים על כך שאין כל פגם בעצם המאמר שהוא "ברור הלכתי מקובל והגיוני, אוביקטיבי וענייני" ודרך מקובלת "לפלפל בדברי הלכה". בקצור - כל אנטישימי בעולם יכול מלכתוב ספר המתיר הריגת יהודים והדבר יהיה כשר כל עוד כתוב בעמוד הראשון: "לעיון ולא לביצוע". שהרבנים יוסיפו "לפלפל בדברי הלכה" ויפסיקו לפלפל לנו את המת.

נפח כף שאלת מאבני היסוד של הדתות זה יסוד והגיונות...

ותועפות רק כדי להביא פושע מועד ארצה! גם הרב עובדיה זועם - ורואה במעשה תקיעת סכין בגבה של ש"ס. רבין הכזיב אותו. שמולביץ התחיל להעיד ב-13 בפברואר וכבר מהיום הראשון הקפיץ את המשפט הרדום אל תוך הכותרות הראשיות. ברור שהתביעה נגד דרעי תפול או תקום על עזתו.

עלויים

נראה, שבלי כוכב עליון חרדי ברקיע אמצעי התקשורת בישראל פשוט לא יכולים... והנה, בחוסר טאקט משוע, כשבבית-משפט אי-שם בירושלים עוד מבלתי עמומות אורו של כוכב הלכת הנוכחי, כבר רצים "הגינטלמנים של העתונות" לחפש גיבור חרדי חדש. ומצאהו. גבירתי ורבותי, נא להכיר: מר משה ליבוביץ, ראש העיר החרדית החדשה ביתר עילית! כמו אבו-חצירה הוא כריסמטי וחרף, מויז דברים ויש לו חברים יידיים טובים בכל המפלגות בכנסת. כמו אברהם שפירא יש לו יידיים טובים בכל המפלגות בכנסת, הוא מויז דברים והוא חרף וכריסמטי. וכמו אריה דרעי הוא חרף, יש לו יידיים טובים בכל המפלגות בכנסת, הוא מויז דברים והוא כריסמטי. "לא בונים היום באזור יו"ש" הוא מכריז "אבל אני בונה". אמצעי התקשורת מצביעים עליו ככוח החרדי העולה - כפי שהצביעו על הכוחות החרדיים העולים האחרים. הוא שוקל קריירה פוליטית ואם יבחר בדרך זו מובטח לו עתיד מאהיר. יש רק לקוות שהנזק לא יהיה רב מדי.

תורה היא אורה

* בעקבות פסק הלכה של גדולי התורה החרדים שאוסר השכרת ומכירת דירות למי שאינו חרדי, מוקמות ועדות אכלוס בשכונות חרדיות. "המודיע", בטאון אגודת ישראל, כותב "אנו מקימים שכונות שיאפשרו לצבור החרדי להמלט מן העולם החילוני לגטאות מרצון". בלתי נסבל הוא להכניס לשכינה חרדית "מי שמסכן את האקולוגיה הרוחנית של השכנים". ("הארץ" 13.2.95).

מצויות מן האצבע. באמצע דצמבר 1994 הוא הכריז על כוונתו להגיש תביעות נגד המפרסמים ידיעות נגדו. הידיעות על מעשה מירמה ושחיתות מתפרסמות כמעט מידי יום. שפירא עדיין לא תבע איש האם יכול להיות שיש דברים בגו?

* גם אריה דרעי כועס: המדינה "שאלה" את יעקב שמולביץ משלטונות שוויץ כדי להעיד במשפט שלו. בראיון בבטאון ש"ס "יום ליום" טען דרעי שהבאת שמולביץ היה מעשה נבלה מטעם הממשלה "שצריך להדאג כל אורח בישראל". הממשלה, מסתבר, הוציאה הון

מעכשיו "במבה" רק עם כשרות בג"צ

כמו תמיד בשעה של עימותים בין חילוניים לחרדים, מכוון עיקר זעמו של הציבור החופשי נגד מעלליהם של החוגים החרדיים. קל לשנוא אותם, אין קושי להגדירם כבריונים, או עוכרי ישראל, הם נראים אחרת מאיתנו, סרים למרותה של מערכת חוקים שונה.

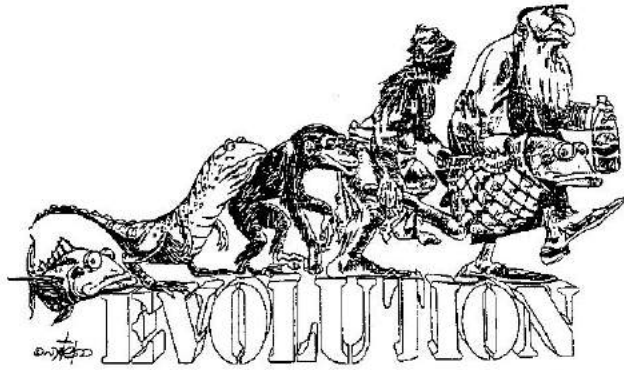
הרבה יותר קשה לגייס חילוניים להאבק נגד גורמים כלכליים המתמסרים לטרור החרדי ונכנעים, עפ"י רוב אפילו ללא כל מחאה לדרישותיו. כמה דוגמאות מהחודשים האחרונים:

- בתגובה למהומות החרדים באתר החפירות ביפו הודיע **בנק הפועלים**, המממן את הפרוייקט, כי הוא שוקל לסגת מתמיכתו בחברה הבונה את האתר.

- חברת "אשטרום" נבהלה מאיומיו של הרב שמחה קוק, רבה הראשי של רחובות לארגן עליה חרם ארצי, ונמנעה מלפתוח בשבתות את הקניון החדש שבנתה בלב העיר.

- חברת "אסם" הצטרפה למצעד החברות הנכנעות לקיצוניות החרדית והכפיפה את מוצריה לפיקוח כשרות הבד"צ.

- "אגד" הקפיאה את תוכניתה להפעיל מכשירי טלביזיה באוטובוסים, לנוכח אימייהם הבוטים של רבנים ואישי ציבור חרדים.

השערוריה הבאה: הפרייה - רק באישור הרב

לאחרונה רבו הידיעות על הידברות בין רופאים חברי הסתדרות הרופאים (כגון פרופ. שלמה משיח ואחרים) לבין גורמים רבניים בנושא האינטימי ביותר שבצניעות חיי האדם, היינו הטיפול בליקויי פוריות ועקרות. הציבור החילוני מודאג מאד מן האפשרות שרבנים יתערבו בטיפולים רפואיים. הוא מוטרד שבעתיים מן האפשרות שעסקנים דתיים חרדים יתערבו בשיטות טיפוליות רגישות במיוחד, כגון הזרעה מלאכותית, הפרייה חוץ-גופית, אמהות פונדקאיות וכדומה. התערבותם זו אינה מבשרת טובות; ואינה משפרת את הסיכוי למצוא פיתרונות הולמים ומוסריים של הבעיות. להלן נוסח פניה דחופה של תחיל"ה לשר הבריאות:

לכב' ד"ר אפרים סנה
שר הבריאות
ירושלים

הנדון: סידורי הריון - פונדקאות

אדוני השר,

עם הודע לנו הצעת החוק לפיה יש לשתף רב בדיונים בנושא הפונדקאות, אנו מבקשים להעיר:

- רב הוא איש נטול כל סמכות להתערב בעניינה של יהודיה חילונית ובענייניו של יהודי חילוני. סמכותו של הרב, כסמכותו של גורו או של כומר, מוגבלת לקהל מאמיניו.
- רב אינו מיצג את המוסר, תפישותיו שונות מן המוסר האוניברסלי ושונות אפילו מן המוסר המקראי.
- איש אשר בתפילתו מודה לאלוהיו (יום יום) שלא נולד אישה, פסול בעליל לדון בעניינה של אישה; ודאי וודאי פסול לגבי ענינה של אישה חילונית.
- נאמנותו של רב נתונה לשולחניו, לא לחוקי המדינה ולא לחברה הישראלית.
- שיתופו של רב בענייני פוריות ופונדקאות עשויה להוליד רשימה הרת אסון לעם ישראל, בדומה לרשימות ה"ממזרים" ו"פסולי החיתון" - שתייהן דוגמאות של מוסר פסול, שונא אדם.
- שיתופו של רב מהווה פגיעה חמורה בחובת הסודיות של הרופא. אין זכות לרופא לשתף את הרב במידע סודי שקיבל ממטופליו.

אדוני השר, אנו מוחים בכל לשון של מחאה ושל זעקה נגד התוכנית לשתף רב או איש דת אחר בבעיות פוריות, עקרות, פונדקאות בכלל ובמיוחד כאשר מדובר במשפחות יהודיות חילוניות.

ברגשי כבוד

פרופ' בן ציון הוכשטדט
יו"ר תנועת היהדות ההומניסטית-חילונית

ה"אבולוציה" אנציקלופדיה חרדית פוסלת

* האנציקלופדיה החרדית הראשונה, "האנציקלופדיה לבית ישראלי", שהוציא לאור הרב רפאל הלפרין, הוכרזה ע"י רבנים מסוימים כלא ראויה כלל להיות בבית ישראל. הבעיה היא הערך "אבולוציה" המופיע באנציקלופדיה. לא רק שהערך כולו כפירה אלא שאין כל הדגשה לכך שדברי השקר שבו הנם נגד אמונתם ותורתם של היהודים ואינם אלא דעת אנשי בער וכסילים.

כמה זה עולה לנו

- * מתוך תוכנית טלביזיה על עלות הדת למדינה:
- * קיימות בארץ 168 מועצות דתיות.
- * 330 ראשי מועצות וסגניהם מקבלים שכר ותנאים נלווים של סגני שר במדינה.
- * במועצה הדתית נתניה 96 עובדים קבועים.
- * שרותי כשרות והשגחה עולים ל-35 בתי המלון בנתניה 400,000 דולר לשנה.
- * משגיחים בשבתות וחגים מתארחים במלונות עם משפחותיהם על חשבון המלון כל שבת וכל חג.
- * עיריית תל-אביב החליטה להעניק לכל בחור ישיבה המתגורר בעיר מענק של 500 שקל.
- * תנועת חבי"ד תקבל מתקציב העיריה בשנה זו 150,000 שקל - לעומת 60,000 שקל בשנת 1994.
- * נחשפה רשת מבריחים שהבריחה לחו"ל כסף וזהב בשווי של מיליארד דולר.
- * חקירת המשטרה העלתה שההברחות בוצעו על ידי תלמידי ישיבה שקיבלו כשכר 1% מהכסף המוברח.

מדוע זקוקה המדינה לדת?

זאב פאלק

חוק היסוד: כבוד האדם וחירותו, התשנ"ב-1992, הגדיר כידוע את מדינת ישראל "כמדינה יהודית ודמוקרטית". האם קיים קשר בין שני המושגים? מהי מדינה יהודית ומדוע היא זקוקה לדת? לפני שנבדוק את התשובות האפשריות, עלינו להבחין בין שלושה יסודות של הדת היהודית: האמונה באלהים, המקרא ויתר התרבות הדתית של עם ישראל, והתורה שבעל-פה של חכמים ורבנים הכללת את ההלכה. אין ספק שמדינת ישראל קמה על פי אידיאות שבמקרא ובמסורת הדתית. השאלה היא רק, אם יש למדינה גם היום צורך באמונה היהודית, בתרבות הדתית של עם ישראל, במסורת הרבנית ובהלכה.

3 אופציות ליחס בין המדינה לדת

היחס בין המדינה והדת, יתכן בשלושה אופנים: (א) הדת יכולה להתקיים ליד המדינה, תוך כדי מאבק בעניינים מסוימים, ותוך שיתוף פעולה עם המדינה בעניינים אחרים. (ב) היא יכולה להטביע את חותמה על המדינה על ידי כוון החקיקה, הפסיקה והמדיניות, ו-ג) היא יכולה לסייע למדינה ולמערכת המשפטית שלה. נדבר בקיצור על שתי האפשרויות הראשונות, כדי להתרכז לאחר מכן בשלישית, שהיא לדעתנו החשובה. (א) הקיום ליד המדינה נובע מהעובדה ההיסטורית שהדת נוצרה לפני המדינה ושהיא פונה גם אל יהודי הגולה. אף על פי שהמיסד הדתי נבחר בחלקו על פי חוקי המדינה וממומן מכספיה, הוא פועל על פי המסורת שלו, ולכן לעתים אפילו בניגוד לאינטרסים של המדינה ולחוקיה.

ברור שהאמונה באלהים תובעת ציות מוחלט ובלעדי לרצון. כל אימת שנראה למאמין שיש ניגוד בין רצון אלהים לבין דרישה אנושית כל שהיא. גם יתר חלקי הדת היהודית, הכוללים למשל בצד ההלכה את האגדה, מנהג ישראל מוסר וחסידות, מתקיימים גם מחוץ למדינה, ולעתים הם עשויים להתנגד לרצון המדינה ורשויותיה. ההלכה מתפרשת ונפסקת אמנם בידי רבנים שנתמנו מטעם המדינה, אך הללו

פרופ. זאב פאלק הוא מרצה למשפט עברי באוניברסיטה העברית

שאיפותיו וכשרונותיו, מעבר לניתן לו מטעם החוק והמדינה. מבחינת המדינה, הדת היא חלק מתרבות הפנאי, והיא תומכת בהיגיינה הרוחנית של חלק גדול מתושביה.

האמונה באלוהים נותנת בסיס למערכת המוסר

יתר על כן, המערכת המשפטית של המדינה זקוקה לתמיכה מצד הדת. הפעלת החוקים מחייבת רצון טוב ורמה מוסרית מצד התושבים. ניקח לדוגמה את הדרישה של תום-לב ונאמנות - בדיני החוזים והקנין, את האיסור לנצל בני משפחה ולהתאכזר כלפיהם - בדיני המשפחה, ואת החובה להציל אדם מסכנה - בדיני העונשין. המחוקק מוכרח להסתמך על המושגים הקיימים, ולתת להם לעתים טאנקציה מדינית נוספת, אך ללא היסוד המוסרי שבמסורת הדתית, אינו יכול להעמיד כלל דרישה כזאת.

בחברה הפוסט-מודרנית והספקנית שלנו התערערו מוסכמות רבות של המוסר, ולכן זקוקה המדינה לסיוע מצד מערכות מוסר קיימות. מכיוון שאינה מסוגלת להעמיד שוטר ליד כל תושב, עליה לסמוך על אותן המערכות המטפחות את הרגשות המוסריות.

האמונה באלהים נותנת בסיס למערכת המוסר לרוב הגדול של האוכלוסיה, שלא פיתח לו פילוסופיה מעשית משלו, כדי להדריך אותו במעשיו. הדת מספקת לרבים רגש השתייכות ויציבות בעת משבר, וההלכה מאפשרת להם ביטוי של אידיאות גדולות, אף אם אינם מסוגלים לנסח אותן במלים.

מדינת ישראל והציבור הליברלי נהנים אפוא בעקיפין ושלא בידועין מן האמונה באלהים, מדת ישראל, ואפילו - מדינים רבים של ההלכה, וראוי להם, על אף הקשיים, לזכור זאת בעת הויכוח על דמותה של "מדינה יהודית ודמוקרטית".

מסתמכים על מקורות שמוחוץ למדינה, ואף מסתמכים לעתים על ההלכה כדי להתנגד לחוקי המדינה. הדוגמאות ידועות, ואין צורך לחזור עליהן כאן.

(ב) אף השפעתה של הדת על המדינה נדונה למכביר בויכוח הפוליטי ובאמצעי התקשורת. עלינו לזכור שהיא נובעת מן הדגם של נביאי ישראל מול מלכויות יהודה וישראל ומן הדגם של הפרושים והחכמים מול מלכות החשמונאים. הנביא והחכם לא הסתפקו בעמידה ליד המדינה, אלא הם תבעו שהמדינה תתרגם את רצון האלהים, את יסודות הדת, וממילא גם חלקים של ההלכה לחוקים משלה. ברור שחוקים כאלה יוצרים "דת אזרחית", ומשנים על ידי כך במידה מסוימת את אופיים הדתי והמוסרי, אך לדעת המאמינים גם בצורה זו מתממשת עדיין כוונתו של אלהים, של הדת ושל ההלכה.

(ג) מעניין אותנו כאן בעיקר תפקיד הדת כסיוע למדינה, שאין נותנים עליו את הדעת כראוי. לא נדבר על חשיבותה של דת ישראל לשמירת הרוח הציניית, ולחיוק יצר הקיום של העם היהודי בימינו, ולא נעסוק בתרומה הדתית לתרבות העם והמדינה. נעסוק כאן רק בעקרון אחד של הפילוסופיה המדינית.

הדת תומכת בהיגיינה הרוחנית של האזרח

מדינת ישראל היא כאמור מדינה דמוקרטית, ואפשר להוסיף על פי תוכנו של חוק היסוד - גם מדינה ליברלית. מדינה כזו זקוקה למסגרות ולנוטאריות כדי לשמור על חירות האדם למימוש עצמו. "כבוד האדם וחירותו" כולל הזכות של כל יחיד לכבוד, לחשיבות ולתוכן, החסרים לו על פי רוב במציאות של החברה ההמונית, בחברה התעשייתית והעירונית ומול המדינה המופשטת והאוניונית.

הצורך הזה אינו יכול להתמלא על ידי המדינה, ומשום כך זקוקה היא לסיוע מצד מסגרות אחרות. רק המשפחה, הקהילה, מסגרות תרבותיות וחברתיות שונות - וגם חיי הדת - נותנים ליחיד את החסר לו במסגרת חיי המדינה והמשפט.

כי כל אדם זקוק לחופש ולאוטונומיה, ולשם כך משאירה לו המדינה הדמוקרטית את הזכות לעיצוב הפנאי ולהזדהות עם מסגרות שהוא בוחר. בשעות הפנאי מממש האדם את

ההגדה הישראלית החדשה

מה נשתנה ומה נהחדש? בהגדה הישראלית החדשה?

על הגדה זו ועריכת סדר פסח עצמאי

הגדה זו מיועדת לנשים ואנשים יהודים מכל הגילים החוגגים את חג הפסח, חופשיים ממצוות ההלכה האורתודוקסית ומחובות שזו מטילה עליהם בהלכות החג.

ההגדה הישראלית החדשה מציעה לחוגגים ליצור את חג הפסח שלהם, כמו שיצרוהו חכמים בדורות שעברו.

במהדורה ראשונה זו של ההגדה הישראלית החדשה כלולים:

הגדה משפחתית חדשה של יהודים חופשיים כפי שנערכה בסדרים רבים בירושלים בימינו, היא כוללת תמציות ספורי יוסף ומשה מגילת שיר השירים הצעות ודוגמאות לנשיאי שיחה וליון

תקוותנו היא כי כל משפחה או קהילת יידיים אשר תערוך את הסדר בעזרת ההגדה הישראלית החדשה תבחר לה נוסח ותכניס בו שינויים הנראים לה תואמים את צרכיה ועמיה. משפחות או חבורות אשר תיצורנה **נוסח משלהן** על יסוד אחד הנוסחים של ההגדות החדשות או המסורתיות עשויות להעזר בדוגמה של ההגדה הישראלית החדשה.

פסח - ראש החגים של העם היהודי - נקבע בזכרוננו הלאומי בתנך כחג אביב וחג יציאה משעבוד לחירות. פסח הוא חג שחרור וייסוד העם הישראלי בהנהגתו של משה.

ההגדה המסורתית שגובשה באלף הראשון לספירה התעלמה, מסיבות השמורות עימה, ממשו וממפעל חייו, על אף התפקיד המכריע שהוא ממלא בזכרון הלאומי היהודי.

ההגדה הישראלית החדשה מבקשת לתקן המעוות. היא כוללת, כאמור, שתי תמציות הכתובות בלשון התנ"ך: ספור כניסת מצרים בהנהגת יוסף, מייסד הגולה הראשונה בה ישבו שבטי ישראל בטרם נתקבצו לעם. וסיפור תולדות משה ומרד העבדים ויציאת מצרים ודיברות המוסר, שנתן בייסודו עם.

כשיוסף שעבד את עמי מצרים ונענן במפעל ההלאמה שנטל מאורחיהם את חירותם והצילם מסכנת הגויעה ברעב - נכללו גם הישראלים בין הניצולים והמשועבדים.

החזרתו להגדה של דמויות יוסף ומשה כפי שעוצבו ביצירות המופת הספרותיות שבתנ"ך - עשויה להעשיר את הסדר בסיפורים עליהם מתבסס חג הפסח, מהספרות המשותפת לכל היהודים - דתיים, מסורתיים וחילוניים. אישיותו הגדולה והמורכבת של משה, כפי שנקבעה בזכרון ובתודעה הלאומית היהודית, ראויה להיות אחד מנושאי המרכזיים של החג והסדר, הן כשהיא לעצמה והן כנושא אשר עמד ועומד עד היום במרכז יצירות הגות, ספרות ואמנות רבות בתרבות העם והעולם.

בנוסף לספורי משה ויוסף הבאנו את הנוסח המלא של מגילת שיר השירים - אחת משירת האהבה והאביב הגדולות בספרות העולם אשר ר' עקיבא כה התפעל ממנה עד שאמר כי אם כל הכתובים קודש - שיר השירים הוא קודש קודשים. בזכות פרשנות דחוקה ורחוקה מסבירות, שרד ונכלל שיר השירים - שיר האהבה החושני, שאינו מזכיר כלל את שם האלוהים - בספרי הקודש של היהדות, כמו בקשו מכליליו להצביע על אופיה הפלורליסטי של תרבות העם היהודי בכל העידנים.

קריאתה של מגילת שיר השירים בחג הפסח נקבעה במסורת היהודית. ההיה זה מחווה לחג האביב שקדם לחג הפסח ונתמזג בו? אנו חוגגים את שני החגים כאחד - חג האביב וחג השחרור ההיסטורי - מחזירים עטרתו ליושנה ומציעים לקרוא בליל החג לא רק בהגדה ובספורי יציאת מצרים אלא גם בשיר השירים, אולי בקולות רבים של המסובין, לפי הצעת ההמחזה של פוגיה אשר פורסמה בעברית ב-1965 והכלולה בהגדה זו על איוריה המקוריים.

כוונת ההגדה הישראלית החדשה היא להפעיל את עורכי הסדר ומשתתפיו - ביצירת נוסח סדר וחג פסח משלהם, בהמשך ותוך שימוש במסורת העשירה שבמורשת ישראל, ובהשתתפות פעילה של כל המסובים מכל הגילים - בקריאה, בשירה, במשחקי אפיקומן, בשיחה על סוגיות ובעיות העולות בדעתם בעקבות הקריאה,

מדור נושאי השיחה בהשראת סיפורים, שירים ודברים הנאמרים בסדר פסח מכוונים לכל המרבים לספר ביציאת מצרים, אם כשהם משיחין בשעת הסעודה ואם אחריה. בחלקה האחרון של ההגדה הישראלית החדשה הבאנו הצעות ודוגמאות לנושאי שיחה ועיון לכל המבקש לשוחח בחג הפסח בנושאים ובסוגיות העשויות לענין אנשים בימינו. 'נושאי השיחה' - הארות והערות ואגדות המעוררות שאלות לדיון - הן המשך למסורת ה"קושיות" הברוכה שבהם התברכה המסורת היהודית המבקשת ללמד את מי שאינו יודע לשאול, לעודד מחשבתו של השואל ברמזי תשובות שנתנו לקושיות מעין אלה בימינו ובעידנים השונים של תולדות התרבות היהודית.

עיקרו של סדר פסח ומבחן הצלחתו - היותו מהנה ומעשיר את המסובין בו. ייחודו - בהציעו מיגוון הנאות חברתיות, סעודתיות, רוחניות. כוונת ההגדה הישראלית החדשה היא לסייע למשתמשים בה להוציא כל אלה מן הכח אל הפועל.

חג שמח!

הוצאת "יהדות חופשית" רבעון ת"ל "ה
התנועה החילונית הישראלית ליהדות הומניסטית
העורך: יעקב מלכין איסוף מקורות ועריכתם: יהודית זמיר
עיצוב גרפי: זארי עזר השירים: פליס פזר מלכין
פסח תשנ"ה, חרץ 1995

1. הגדה משפחתית ליהודים חופשיים
2. תמצית ספורי יוסף וכניסת מצרים
3. תמצית ספורי משה ויציאת מצרים
4. כל "שיר השירים" מומחה לקבלות
5. הארות ונושאי שיחה, ליון ודיון

ההגדה הישראלית החדשה

הגדה ליהודים חופשיים החוגגים את יהדותם וחגיגהם

כוס ראשונה

אומרים: ברוכים הבאים לסדר פסח, מועדים לשמחה, חגים וזמנים לששון, ליום חג האביב הזה, זמן חרותנו, זכר ליציאת מצרים, ונתברך שחינו ונתקיימנו והגענו לזמן הזה, לחיים!

שוחים כוס ראשונה

לכתחילה הסדר וסמליה

על השולחן מניחים

שלוש מצות - מכוסות במפית, לזכר חפזון הבריהה ורוע - לזכר קרבן הפסח
 חרוסת - לזכר הטיט שבלבני עבודת הפרך
 מרור - [חסה] לזכר המרורים שסבלו ישראל במצרים
 ביצה - לתחילתם של חיים חדשים והחגיגה
 כרפס - [סלרין] להטבלה ולקישוט החיים החדשים

אומרים:

הא לחמא עזיאי דאבלו אבהתנא בארעא דמצרים - כל דכפין ייתי וייכול כל דצריך ייתי ויפסח זה לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים, כל רעב יבוא ויאכל כל נצרך יבוא ויפסח.

אנכלים מצה ומרור וחרוסת ומטבילים מרור בחרוסת

ואומרים:

מצה זו שאנן אנכלים על שום מה? שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ בצאתם ממצרים.
 מרור זה שאנן אנכלים עלי שום מה? על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים.

מטבילים כרפס וביצה במי מלח

שרים

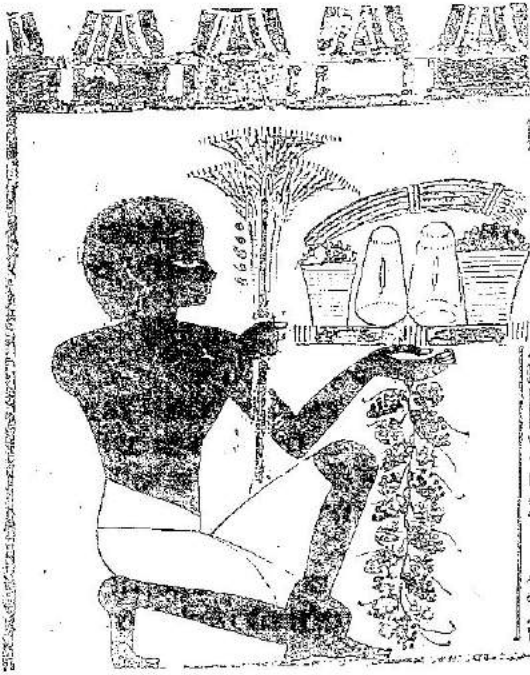
מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות

שבכל הלילות אנן אנכלין חמץ ומצה הלילה הזה כולו מצה
 שבכל הלילות אנן אנכלין שאר ירקות הלילה הזה מרור
 שבכל הלילות אנן מטבילין אפילו פעם אחת הלילה הזה שתי פעמים
 שבכל הלילות אנן אנכלין בין יושבים ובין מסובין הלילה הזה כולנו מסובין

אומרים:

ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו זקנים, כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספור ביציאת מצרים וכל המרבה לספור ביציאת מצרים הרי זה משובח, שייאמר והגדתם לבנותיכם ולבניכם את הדברים האלה.

שרים

כי הנה הסתן עבר / הגשם חלף הלך לו
 הנצנים נראו בארץ / עת הזמיר הגיעה
 וקול התור נשמע בארצנו / התצנה חנמה פגיה
 והגפנים סמדר נתנו ריח

שרים

שמחה רבה שמחה רבה / אביב הגיע פסח
 תפרו לי בגד עם כיסים / מלאך כיסי באגוזים
 שמחה רבה שמחה רבה / אביב הגיע פסח
 שאל אשאל ארבע קושיזות /
 שתה אשתה ארבע

כוסות

שמחה רבה

קוראים עם ילדים "מה צפיתי לבוא חג
 הפסח" למרים שטקליס, בשירון

שרים

עבדים היינו עתה בני חורין

אומרים

לולא היתה כניסת ישראל למצרים בהוגת יוסף לא היו צריכים
 ליציאת מצרים, קוראים מספורי יוסף ובין ברקי הקריאה שרים או
 שומעים שרים מתוך האופרה "יוסף וכתנת הפסים".

יוסף

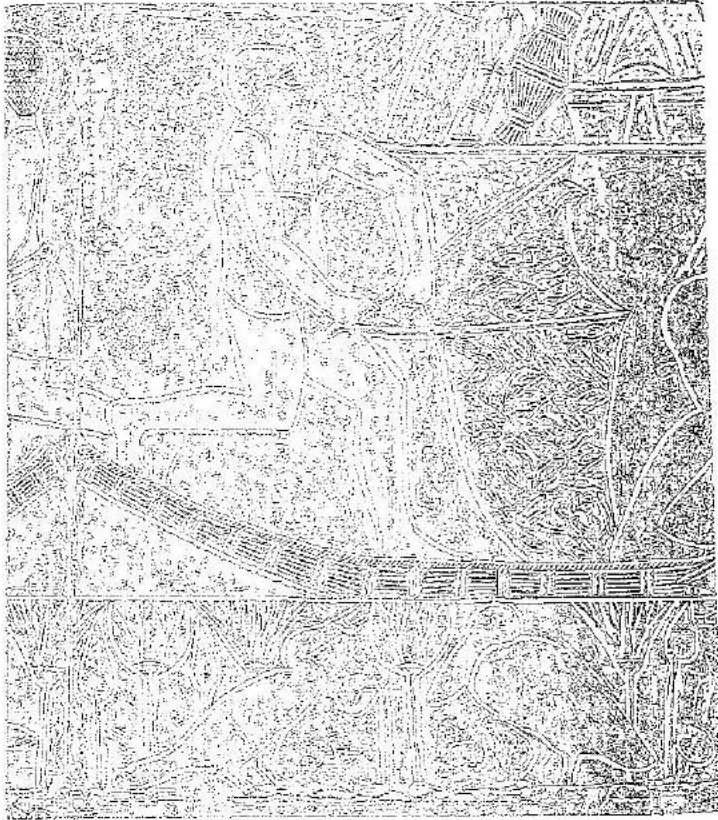
- תמצית הספור

וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו
 ועשה לו כותונת פסים. ויראו אחיו ויראו אותו כי אותו אהב
 אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום.
 ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי
 והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה והנה קמה
 אלמתי וגם נצבה והנה תסבינה אלמותיכם ותשתחוין
 לאלמתי. ויאמרו לו אחיו המלך תמלוך עלינו אם
 משול תמשול בנו ויוספו עוד שגא אותו על חלומותיו
 ועל דבריו.

ויאמרו הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגוהו
 ונשלקהו באחד הבורות ויפשיטו את יוסף את כותנתו
 את כותונת הפסים אשר עליו ויקההו וישליכו אותו
 הברה והבור ריק אין בו מים. ויעלו את יוסף מן הבור
 וימכרו את יוסף לישמעאלים. ויוסף הורד מצרימה
 ויקנהו פוטיפר סריס פרעה. וימצא יוסף חן בעיניו
 ויפקידהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו. ותשא אשת
 אדוניו עיניה אל יוסף ותאמר אליו שכבה עמי וימאן.
 ותתפשהו בבגדו לאמור שכבה עמי ויעזוב בגדו בידה
 וינס החוצה. ויקח אדני יוסף אותו ויתנהו אל בית
 הסהר. ויתן שר בית הסהר ביד יוסף את כל האסירים.
 וידבר פרעה אל יוסף בחלומי הנני עומד על שפת
 היאור והנה מן היאור עולות שבע פרות בריאות בשד
 ויפות תאר ותרעינה באחו. והנה שבע פרות אחרות
 עולות אחריהן, דלות ורעות תאר מאד ודקות בשד
 לא ראיתי בהנה בכל ארץ מצרים לדע. ותאכלנה
 הפרות הדקות והרעות את הפרות הראשונות הבריאות,
 ולא נודע כי באו אל קרבנה.

ויאמר יוסף הנה שבע שנים באות שובע גדול בכל
 ארץ מצרים וקמו שבע שני רעב אחריהו ונשכח כל
 השובע בארץ מצרים וכלה הרעב את הארץ. ועתה
 יראה פרעה איש חכם ונבון וישיתוהו על ארץ מצרים
 ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות ויצברו בערים
 ושמרו. ויאמר פרעה אל יוסף: אחרי הודיע אלוהים

אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך - אתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אגדל ממך. ותכלינה שבע שני השובע אשר היה במצרים ותחילנה שבע שני הרעב, ויהי רעב בכל הארצות ובכל ארץ מצרים היה לחם. וירדו אחי יוסף עשרה לשבור בר במצרים. ואת בנימין אחי יוסף לא שלח יעקב כי אמר פן יקרנו אסון.

ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביד לכל עם הארץ. ויבואו אחי יוסף וישתחוו לו אפים ארצה. וירא יוסף את אחיו ויכידם ויתנכר אליהם וידבר אתם קשות והם לא הכירוהו. ויאמר אליהם מרגלים אתם לראות את ערות הארץ באתם. בזאת תבחזו - חי פרעה - כי אם בבוא אחיכם הקטון הנה ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר דאינו צדת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על כן באה עלינו הצרה הזאת. והם לא ידעו כי שמע יוסף, כי המליץ בינותם.

ויאמר אליהם ישראל אביהם קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט בטנים ושקדים. ויקחו האנשים את המנחה ואת בנימין ויקומו וירדו מצרים ויעמדו לפני יוסף.

וימחר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות ויבוא החדרה ויבך שמה. וירחץ פניו ויצא ויתאפק ויאמר שימו לחם. וישימו לו לבדו ולהם לבדם ולמצרים האוכלים אתם לבדם כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם כי תועבה הוא למצרים.

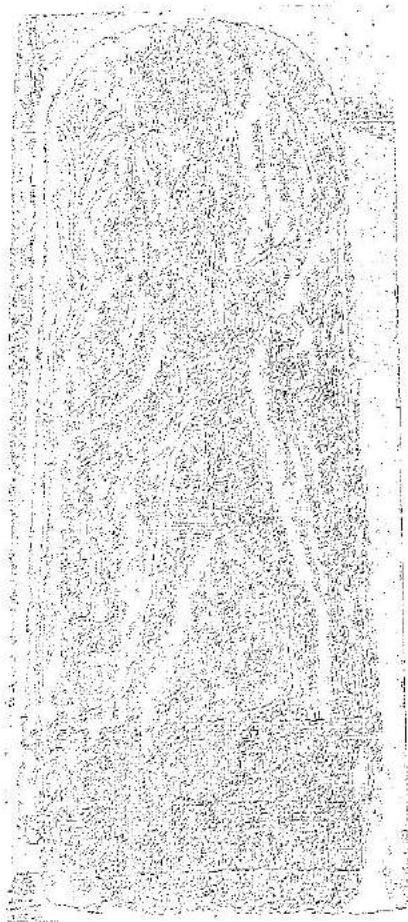
ויצו את אשר על ביתו לאמור: מלא את אמתחת האנשים אוכל, ואת גביעי - גביע הכסף - תשים בפי אמתחת הקטן. הם יצאו את העיר; לא הרחיקו, ויוסף אמר לאשר על ביתו קום רדוף אחרי האנשים והשגתם ואמרת אליהם למה שלמתם רעה תחת טובה.

ויאמר יוסף האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה לי עבד ואתם עלו לשלום אל אביכם. ויגש יהודה ויאמר: ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדוני, והנער יעל עם אחיו, כי איך אעלה אל אבי והנער איננו פן אראה ברע אשר ימצא את אבי כי נפשו קשורה בנפשו.

ולא יכול יוסף להתאפק ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו, ויתן את קולו בבכי וישמעו מצרים וישמע כל בית פרעה. ויאמר יוסף אל אחיו גשו נא אלי ויגשו ויאמר אני אחיכם יוסף אשר מכתם אותי מצרימה.

ויאמר יוסף מרכבתו ויעל לקראת ישראל אביו גושנה, וירא אליו ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד. ויאמר יוסף אל אחיו והיה כי יקרא לכם פרעה ואמר מה מעשיכם ואמרתם: אנשי מקנה היו עבדיך שנעזרנו ועד עתה, גם אנחנו גם אבותינו, בעבוד תשבו בארץ. וישן, כי תועבת מצרים כל רועה צאן. ויושב יוסף את אביו ואת אחיו ויתן להם אחוזה בארץ מצרים, במיטב הארץ בארץ רעמסס, כאשר צוה פרעה. ויאמר יוסף אל העם הן קניתי אתכם היום ואת אדמתכם הא לכם זרע וזרעתם את האדמה. וישבע יוסף את בני ישראל לאמור פקד יפקוד אלוהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה. וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אותו ויישם בארון במצרים.

כך הוצאו בני ישראל מהארץ המובטחת. כהיוסד נלוח ראשונה במצרים היו לאורחים משועבדים לפרעה ולמלכות.

קוראים

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע
את יוסף ויאמר אל בני עמו הנה עם בני
ישראל רב ועצום ממני הבה נתחכמה לו
פן ירבה וזהוה כי תקראנה מלחמה ונזוסף
גם הוא על שונאנו ונלחם בנו ועלה מן
הארץ. וישימו עליו שרי מסים למען ענותו
בסבלותם ויבן ערי מסכות לפרעה את
פיתום ואת רעמסס. . . ויצו פרעה לכל
עמו לאמור כל הבן הילוד היאנרה
תשליכהו וכל הבת תחיון.

שרים

It ain't necessarily so
The things that you're liable
To read in the Bible
It ain't necessarily so

Now Jonah he lived in a whale
Now Jonah he lived in a whale
Now he made his home in
In that fish's abdomen
Now Jonah he lived in a whale

Little David was small but oh my
Little David was small but oh my
He fought big Goliath
Who lay down and dieth
Little David was small but oh my

Metushelach lived nine hundred years
Metushelach lived nine hundred years
but what good is livin'
If no one will give in
To no man whats nine hundred years

Little Moses was found in a stream
Little Moses was found in a stream
He floated on water
Till old Pharaoh's daughter
She took him, She says, from the stream
I am teaching this sermon to show
It ain't necessarily so

It ain't necessarily so

כמו ארמית בימי חזיל כך אנגלית בימינו היא
שפה בינלאומית ושפת התפוצה הגדולה ביותר
ושירים הרווחים בה רווחים גם בישראל. שיר
זה של שני האמנים היהודים האמריקניים
הגדולים - איירה וניורג' גרשוין - הוא אחד
הבטויים היציגים לרוח בה קוראים יהודים
תופשיים אח ספורי המקרא אם אין
שרים אנגלית שרים מתוך השירון שבסוף
ההגדה הישראלית החדשה.

אומרים:

והגדתם לבניכם זכרונותיכם
כנגד ארבעה בנים דברה תורה :
אחד חכם

ואחד

ואחד רשע

ועם

ואחד שאינו יודע לשאול

שרים שירה של נעמי שמו

כיום כהיר ונהדר / יצאן מתוך ההגדה
חכם וזתם, רשע גדול / וזה שלא ידע לשאול
וכשארבעת האחים / יצאן לנוע בדרכים
מיד מכל ארבע רוחות / פרחים הגיעו וברכות
פגש חכם בחכמה / אהב התם את התמימה
והרשע בתור אשה / תפש מרשעות איזמה
וזה שלא ידע לשאול / לקח את היפה מכל
שילב ידו בתוך ידה / וחזר אתה להגדה
לאן יובילו הדרכים? / היכן ארבעות האחים?
בשיר שלנו ידידי / אסור לשאול יותר מדי

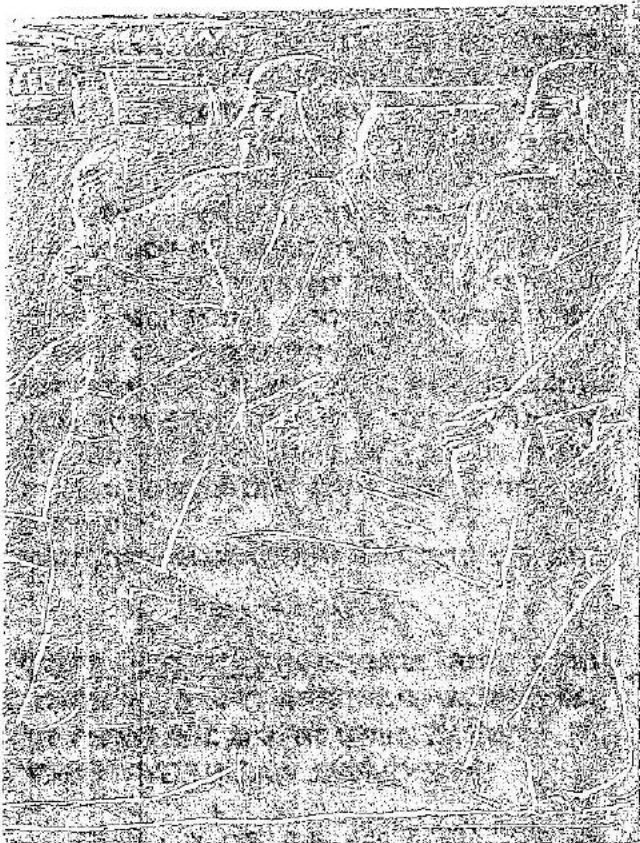
אומרים:

חכם מה הוא אומר? מה העדות והחוקים
והמשפטים אשר ציווה יהוה אלוהינו אותנו?
אף אתה אמור לנו בחזק יד הוציאנו אדוני
אלוהינו ממצרים מבית עבדים
רשע מה הוא אומר? מה העבודה הזאת
לכם, מה הטורח הזה שאתם מטריחים עלינו
בכל שנה ושנה. כיון שהוציא את עצמו מן
הכלל אף אתה אמור לנו: ובעבור זה עשה
אדוני לי, אילו היה האיש במצרים לא היה
ראוי להגאל משם לעולם
תם מה הוא אומר? מה זאת? כהלכות הפסח
אנו נוהגים.
ושאינו יודע לשאול - את פתח לו שנאמר:
והגדתך לבנך ולבתך ביום ההוא לאמור,
בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים.

ואומרים שידו של יהודה עמיחי

אבי זקס

ואספח. ואבי יקום בהגדה.
וזהי תחית מתים פרוטית נרק שלו.
חכם, רשע ותם, אבי ידע
ובכלם פגש על פני שכיילו.
חכם הוקים והתחכם, בנר.
והרשע לסי תמו הציל את המצב.
אבי יציר את מה שלא ינד,
ידיו עונן כבודות באותו הדף.
לא תסכו עוד לענן אחר.
האחרים בונים קבר מקדשם,
לשוב רשע - רשע, חכם - חכם.
ושמר. ואבי מושב לאגדה.
הרחק מקאן מקפילים למצדה
הנערים, הנערות מדור אחר.

דומם שטה תיבה קטנה
 השוכבים
 על היאור הזך
 נכתבה משה הקטן
 ילד יפה זרך

משה הקטן פה שט
 לא יטבע חיה יתיה
 ילד זה הקטן

קוראים פרקים בחולדות משה במקרא או בחמציח
 כדלקמן: לידחו, הצלתו, אימוצו על ידי בת פרעה,
 רצח המצרי שהכה עברי, בריחת משה למדבר
 וחייו כרעה.

פרעה

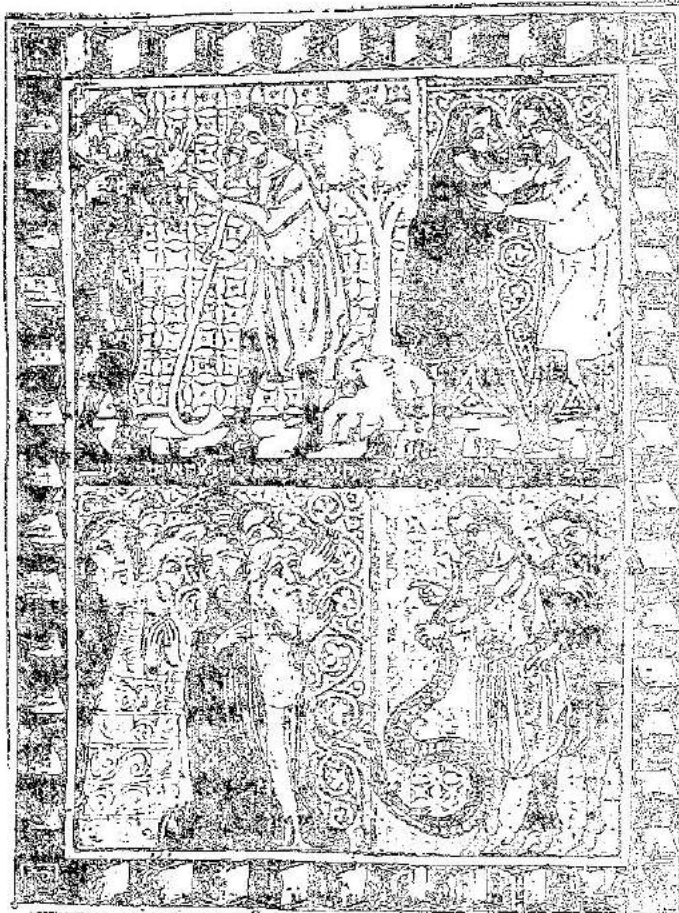
וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי, ותהר
 האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפינהו
 שלושה ירחים. ולא יכלה עוד הצפינו ותקח לו
 תבת גומא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה
 את הילד ותשם בסוף על שפת היאור. ותתצב
 אחותו מרחוק לדעת מה יעשה לו. ותרד בת
 פרעה לרחוץ על היאור ותרא את התבה בתוך
 הסוף ותשלח את אמתה ותקחה. ותפתח ותראהו
 את הילד והנה נער בוכה ותחמול עליו ותאמר
 מילדי העברים זה. . . ויהי לה לבן ותקרא שמו
 משה כי מן המים משיתיהו.

ויגדל משה ויצא אל אחיו וידא בסבלותם
 וידא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו ויפן
 כה וכה וידא כי אין איש ויך את המצרי
 ויטמנהו בחול...ויברח משה מפני פרעה וישב
 בארץ מדין.
 ומשה היה רועה את צאן יתרו חתנו כהן מדין.

פרעה

**סעודת מנות ראשונות מסעודת הסדר בסיום
 אכילתו שרים שידי פסח ואביב שבשירון כגון
 'על ראשנו שוב נושרות טיפות הגשם'
 "WHEN ISRAEL WAS IN EGYPT LAND"**

קוראים מחוך ספור משה: פרקי החגלות "אהיה אשר
 אהיה". המו"ם שנהל משה עם פרעה מחאוח שוטרי בני
 ישראל ומנהיגיו נגד משה, מכוח ומנפות מצרים ומכר
 הבכורות.

משה

המשך חמצי'ת הספור

מתוך שירי מכות מצרים לנתן אלתרמן

כוכב גרים, חזור. תלבש אמון שני
צפרדע, בת מלכים, על החומות חני.
עפר הארץ, קום וכמו החי הבט.
חולדת הבר, עמדי, כולכם קרואים לעתו

ראו מה יעשה, הליל סהור וזך.
לפיד הנגף, זרח, הליל סהור כל כך.
את עפעפיך, שחין, הרם נא בשנית.
ברד, עמוד נשען כמלך על חנית.

ארבה וחושך, בואו כבנות על שור
ראו מה יעשה. הליל סהור, סהור.
איש במקומו עימדו, קהל גדול ורב.
אבי, קורא הבן. בכורי, עונה האב.

אבי, על חזי שלבת את ידי,
אבי, החרסים הנחת על עיני.
סביבי עפר וחושך וכוכב נוצץ.
רק בכייד, אבי, רועש עלי כעץ.

בכורי, בכורי, הבן, עפר, כוכב ובכי,
נתנו לנו תבל של אושר עז מבכי.
עפר כוכב ובכי, הם כתונת הפטים
בלילה בו יושמו שני החרסים

אבי, עלי הכתונת. אב, אני נכון.
בכורי, ובן זקוני. בכורי ובכור אמון.
-- צנח האב על בנו. ניצב השקט רם,
שלמו מכות אמון. עמוד השחר קם.

*

אילת ליל אמון, בת רחופת דיסיים -
גדולות קורו מאז, הרבה עפר טולטל.
אין דור ששערו שלמים עלי צירים,
אבל תמיד, צמיד בין חרבות וטל,
אליך ניבטים, כבשירי מכות מצרים,
האב והעלמה במחלפות הפטל.

כי בעולם נוצץ של חרב ושל כסף
תנשוב תקוות זורות כרוח בעלים.
עלי עפר נצחי של אהבה ועצב
נולדת היא בליל צירים וחבלים.
וכל עוד לב אחד זוכר לה ברית וקצב
אויביה עוד ישבו כמו על גחלים.

אילת ליל אמון, עד מה לעוף הגבהתו
ואת כוכב-גזול, אך מה זוהר ורםו
את חסד אחרון למוטלים בלי רעד
וחסד שחוק ראשון לנותרים ריקם.
אליך שוחקים עם רמש ותולעת
האב והעלמה במחלפות הדם.

וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו
אכל. ויקרא אליו אלוהים מתוך הסנה ויאמר
משה משה, ויאמר הנני. ויאמר יהוה: ראה
דאיתי את עוני עמי אשר במצרים ואת צעקתם
שמעתי ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא
את עמי בני ישראל ממצרים. ויאמר משה אל
האלוהים הנה אנוכי בא אל בני ישראל ואמרת
להם אלוהי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי
מה שמו? מה אומר אליהם? ויאמר אלוהים אל
משה אהיה אשר אהיה, ויאמר כה תאמר אל
בני ישראל אהיה שלחני אליכם.

ויאמר משה אל האלוהים: מי אנוכי כי אלך
אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים,
בי אדוני לא איש דברים אנוכי גם מתמול וגם
משלשום כי נבד פה וכבד לשון אנכי. ויחר אף
יהוה במשה ויאמר הלא אהרון אחיך הלוי
ידעתי כי דבר ידבר.

וילך משה וישב אל יתרו חתנו ויאמר לו אלכה
נא ואשובה אל אחי אשר במצרים ואראה
העודם חיים ויאמר יתרו למשה: לך לשלום.
ואחר באו משה ואהרון ויאמרו אל פרעה כה
אמר יהוה אלוהי ישראל שלח את עמי ויחוגו
לי במדבר. ויאמר אליהם מלך מצרים: למה
משה ואהרון תפריעו את העם ממעשיו?

ויראו שוטרי בני ישראל אתם ברע, ויפגעו את
משה ואהרון ניצבים לקראתם בצאתם מאת
פרעה ויאמרו אליהם: ידא יהוה עליכם וישפוט
אשר הבאשתם את ריחזו בעיני פרעה ובעיני
עבדיו לתת חרב בידם להורגנו.

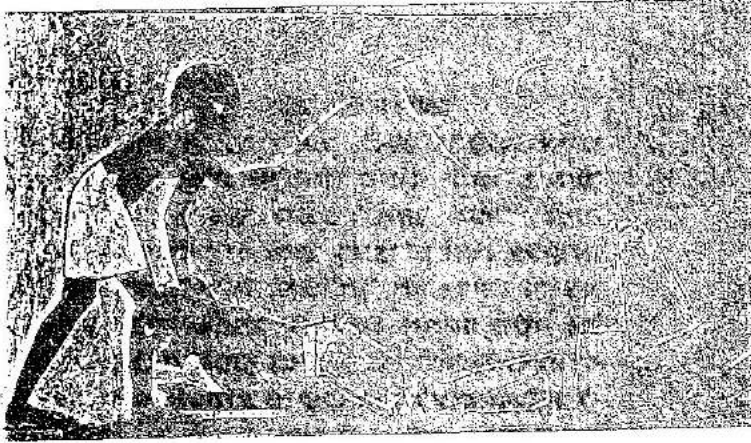
ויאמר יהוה אל משה עתה תראה אשר אעשה
לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם
מארצו. וידבר משה כן אל בני ישראל ולא
שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה.

ותבאנה מכות מצרים:**דם, צפרדע, כנים, ערוב דבר,****שחין, ברד, ארבה וחושך****ונראה בהן מכת בכורות.**

ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים
ותהי צעקה גדולה במצרים כי אין בית אשר
אין שם מת.

ויקרא למשה ולאהרון לילה ויאמר: קומו צאו
מתוך עמי גם אתם גם בני ישראל ולכו עבדו
את יהוה כדברכם,

ומתוך אחת השירות הגדולות
בספרות העברית, "שירי מכות
מצרים" לנתן אלתרמן קוראים
לפחות את הקטעים המובאים כאן:

בְּיַמֵּינוּ

משחק הסחרת האפיקומן בראשית הסעודה ומשחק מציאתו בסופה. מלווה בשירים מן העידון.

בְּיַמֵּינוּ

[סעודה החג מחחילה בשירה:]

בְּצֵאתְךָ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לְוַעֲזִי הֵיטָהּ יְהוּדָה לְקוֹדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מִמְשֻׁלְתֵינוּ/

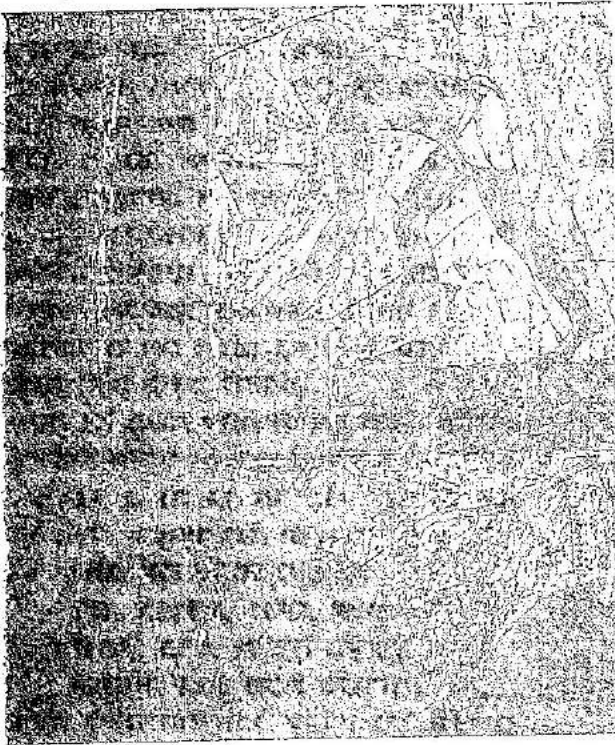
הַיָּם רֵאָה וַיִּנָּס הַיַּרְדֵּן יָסוּב לְאַחֲזֹר/ מֵהַ לַךְ הַיָּם כִּי תִנָּס הַיַּרְדֵּן תָּסוּב לְאַחֲזֹר/ הַהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֲנִלִּים גְּבֻעוֹת כִּבְנֵי צֹאֲזִי/ מִלְפָּנֶיךָ אֶרְצוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ מִלְפָּנֶיךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב/ הַהוֹפְכֵי הַצֹּר אַגָּם מִיָּם חֲלָמִישׁ לְמַעֲיָנוּ מִיָּם.

ס ע ו ד ת ה פ ס ח מגות עיקריות

והמספרים ביציאת מצרים ובכל הנושאים המחקשים לפרשה ולספרותה בימינו = משיחין בשעת הסעודה ואחרי הסדר. רצוי להבין דברי פתיחה לשיחות אלה. הצעות נושאים וראשי פרקים לדברי פתיחה - במדור "נושאי שיחה עיון ודין" בסוף ההגדה הישראלית החדשה.

דוגמאות לנושאים: מה הן תולדות ההגדה של פסח? האמנם דומה סדר פסח לסימפוזיון וני? במה דומה ספור משה ותיבת הגומא לספורים במיתולוגיה הקדומה ובמה הוא מיוחד ושונה מהם? מאילו בחינות מעניינת ההשוואה בין דמותו וספורו של יוסף לדמותו וספורו של משה? מה ייחודה של היהדות המתבססת על עיקרי תורת משה ובמה הושפעה מתרבויות העמים? כיצד הפך העם היהודי מהמושפע ביותר למשפיע ביותר בדת ותרבות המזרח התיכון הקדום? מאיזו בחינה ייחודי חוק השבת בתרבויות העמים בזמן העתיק? כיצד השפיע ספור יציאת מצרים על תרבות המערב? מה מוסיפות היצירות המבוססות על ספורי יוסף ומשה למשמעותם או לדמויותיהם, כגון: משה ואהרן - האופרה של שיינברג, יוסף ואחיו לתומס מן או מדרשי האגדה של חז"ל? מדוע מעוררת יצירתו של פרויד על משה מחלוקת וענין בקרב קוראיו?

אם אין משיחין על הנושאים הנ"ל או נושאים דומים להם - רצוי לבחור קמעי קריאה העשויים לעורר שיחה כגון מדרשי האגדה המובאים בנספח להגדה הישראלית החדשה או המדרש המובא להלן.

יו בְּשֵׁה שִׁבְשֵׁב הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא לְהַטְבִּיעַ אֶת-מִצְרַיִם
 בָּיָם עָמַד עָזָא שֵׁר שֶׁל מִצְרַיִם וְנִשְׁחַסֵּת לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-
 הוּא וְאָמַר לִפְנָיו: רְבוּנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם, בְּמַדַּח הַרְחָמִים בְּרֵאתָ
 עוֹלָמְךָ, לָמָּה אַתָּה רוֹצֵה לְהַטְבִּיעַ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַסֵּי הַקְדוֹשׁ-
 בְּרוּךְ-הוּא כָּל-פְּמִלּוֹא שֶׁל מַעֲלָה וְאָמַר לָהֶם: הֲוֵנוּ דָּנִים בֵּינֵינוּ
 וּבֵין עָזָא שֵׁר שֶׁל מִצְרַיִם. הִתְחִילוּ שְׂרֵי הָאָמוֹת מְלַמְּדִים
 סְגוּרָתָא עַל מִצְרַיִם. בְּנוֹן שְׂרָאָה מִיכָאֵל כָּךְ, רָמַז לְגַבְרִיאֵל
 וְטָס לְמִצְרַיִם טִיסָה אַחַת וְשָׂמַם לְבַנָּה עִם טִיסָה וְתִינוּק אַחַד
 עָמָה שֶׁשֶׁקְעוּהוּ בְּבִנְיָן, וְכָא וְעָמַד לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא
 וְאָמַר: רְבוּנוֹ-שֶׁל-עוֹלָם, כָּךְ שֶׁעָבְדוּ אֶת-בְּנֵיהֶוּ מִיָּד יָשָׁב
 עֲלֵיהֶם הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּמַדַּח-הַדִּין וְטָבָעַם בָּיָם.
 בְּאוֹתָהּ שָׁעָה בִקְשׁוּ מִלְאֲכֵי-הַשָּׁרֵת לֹאמַר שִׁירָה לִפְנֵי
 הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, אָמַר לָהֶם הַקְדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא: מַעֲשֵׂי יְדֵי
 טוֹבָעִים בָּיָם וְאַתֶּם אוֹמְרִים שִׁירָה לִפְנָיו (מִד' אַבְנֵי יוֹ, סְנַה' לט:).

ואומרים:
 בכל דור ודור
 חייב אתם לראות את עצמו
 כאילו הוא יצא מצרים

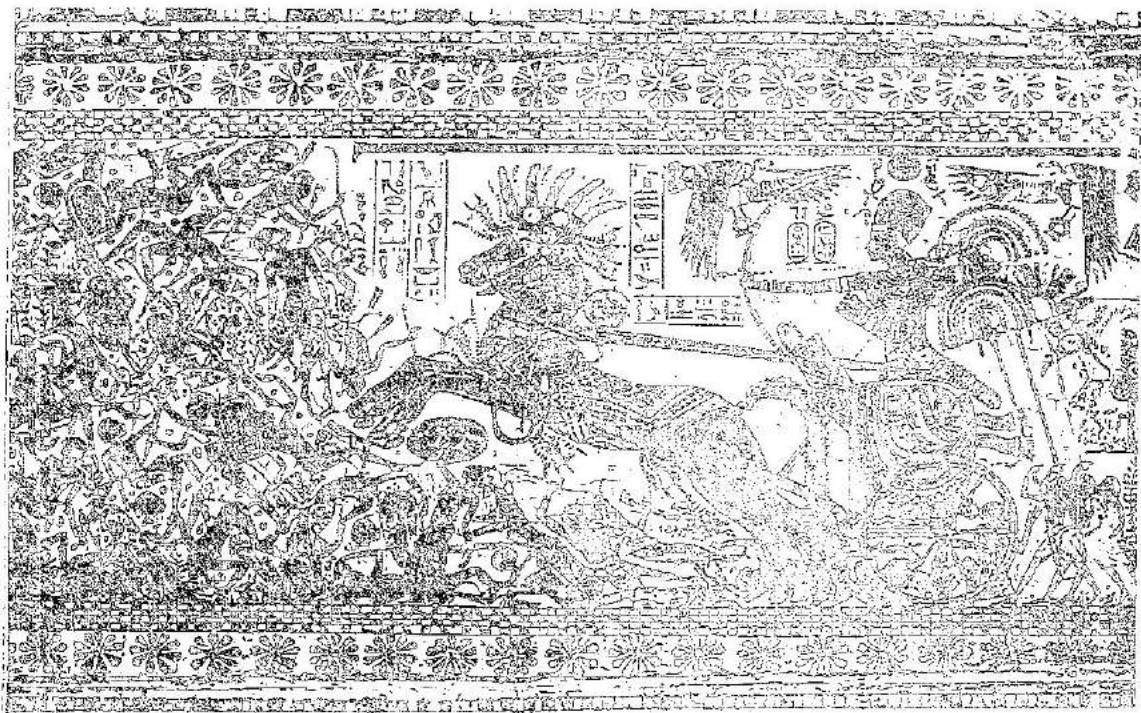
זמורים:

את ישיר משה ובני ישראל את השירה
 הזאת ליהוה: אשירה ליהוה כי גאה
 גאה

סוס ורוכבו רמה בים
 עוזי זמרתו יה זיהי לי לישועה
 זה אלי ואנוהו אלוהי אבי וארמנותו
 זכרוח אפיק נערמו מים
 נצבו כמו צד נזלים
 קפאת תהומות בלב ים
 אמר איב ארדוף אשיג
 אתלק שלל תמלאמו
 נפשי

אציק חרבי תזרישמו ידי
 נשפת ברוחך - כיסמו ים
 צללו בעזפרות במים
 אצירים.

שרים שיר מהשירון וכן את:
 אליהו הנביא / אליהו התשבי /
 אליהו הגלעדי /
 במהרה יבוא אלינו עם משיח בן דוד

קוראים מספור משה: על היציאה למדבר. הרדיפה של צבא המרכבות הכבוד של מצרים לאיזור הביצות של הדלתא, המטונות של בני ישראל כנגד משה המסכן את חייהם, מביעת המצרים בים סוף, הוצחון על עמלק, מעמד הר סיני - וחזיון האש והשופרות והעשן, חזיון אורקולי ענק ממדים שהכין את סתן עשרת הדברים שהם עיקרה של הברית, יסוד העם ויקחו לאלוהיו, פרעוט ענל זהב, הוצאתם להורג של 3000 איש, דכוי כל נסיונות המרד עד כואם אל סף הארץ המובטחת, אל הר נבו, ממנו הורעה משה הישיש להתכונן בארץ ישראל אך לא לבוא אליה.

משה המשך תמצית הספור

ויגד למלך מצרים כי ברח העם, וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד, ויאמרו אל משה: המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר?

ויאמר יהוה אל משה מה תצעק אלי? דבר אל בני ישראל ויסעו, ואתה הרם מטך ונטה את ידך על הים ובקעהו ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה, וירדפו מצרים ויבואו אחריהם כל סוס פרעה רכבו ופרשו אל תוך הים ויאמר יהוה אל משה נטה את ידך על הים, וישובו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו.

ויבואו מדבר סיני ויחן שם ישראל נגד ההר ומשה עלה אל האלוהים ויקרא אליו יהוה מן ההר: כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל, אתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, ויאמר יהוה למשה הנה אני בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם.

והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו יהוה באש ויעל עשנו בעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאד, והי קול השופר הולך וחזק, משה ידבר והאלוהים יענו בקול, וידבר יהוה את כל הדברים האלה לאמור:

- אצוכי יהוה אלוהיך אשר הוצאתך מארץ מצרים מכית עבדים - לא יהיה לך אלוהים אחרים על

35
- לא תעשה לך פסל וכל תמונה - לא תשתחוה להם ולא תעבדם כי אצוכי יהוה אלוהיך אל קנא צוקד עוון אבות על בנים - לא תשא את שם יהוה אלוהיך לשוא - זכור את יום השבת לקדשה ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת ליהוה אלוהיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמותך וגרך אשר בשעריך - כבד את אביך ואת אמך - לא תרצח - לא תנאף - לא תגנב - לא תענה בריעך עד שקר - לא תחמוד בית רעך, לא תחמוד אשת רעך, ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך.

ויקח ספר הברית ויקרא באוזני העם ויאמרו כל אשר דבר יהוה נעשה ונשמע.

ויבוא משה בתוך הענן ויעל אל ההר והיה משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה, וירא העם כי בושש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרון ויאמרו אליו: קום עשה לנו אלוהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו, ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באוניהם ויביאו אל אהרון, ויקח מידם ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה ויאמרו: אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים.

ויפן וירד משה מן ההר ושני לוחות העדות בידו, מעשה אלוהים המה, והמכתב- מכתב אלוהים, והיה כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר, ויקח את העגל אשר עשו ושרוף באש ויטחן עד אשר דק ויזר על פני המים וישק את בני ישראל.

ויאספו אליו כל בני לוי ויאמר להם כה אמר יהוה שימו איש חרבו על ירכו, עברו ושובו משער לשער והידגו איש את אחיו ואיש את דעהו ואיש את קרובו. ויעשו בני לוי כדבר משה, ויפול מן העם ביום ההוא כשלושת אלפי איש.

ויאמר יהוה אל משה פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים. ויעל אל הר סיני כאשר צוה יהוה אותו ויקח בידו שני לוחות אבנים. ויכתוב על הלוחות את דברי הברית עשרת הדברים.

ויהי העם כמתאוננים וישבו ויבכו ויאמרו מי יאכילנו בשר? זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חינם, את הקישואים, ואת האבטיחים, ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים. וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, ויחר אף יהוה, ובעיני משה - דע. ויאמר משה לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה, כי כבד ממני, ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג, אם מצאתי חן בעיניך, ואל אראה ברעתי.

ואנשים מבני ישראל, חמישים ומאתיים, נשיאי עדה, קראי מועד, אנשי שם. ויקהלו על משה ועל אהרון ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה לולם קדושים ובתוכם יהוה, ומדוע תתנשאו על קהל יהוה?

וישמע משה ויפול על פניו.

ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל האדם אשר לקורח, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה.

ולא היה מים לעדה. וירב העם עם משה ויאמרו לאמר: למה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה?

וירם משה את ידו ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם.

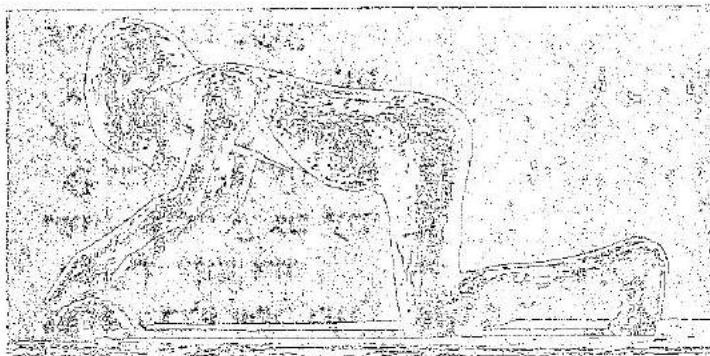
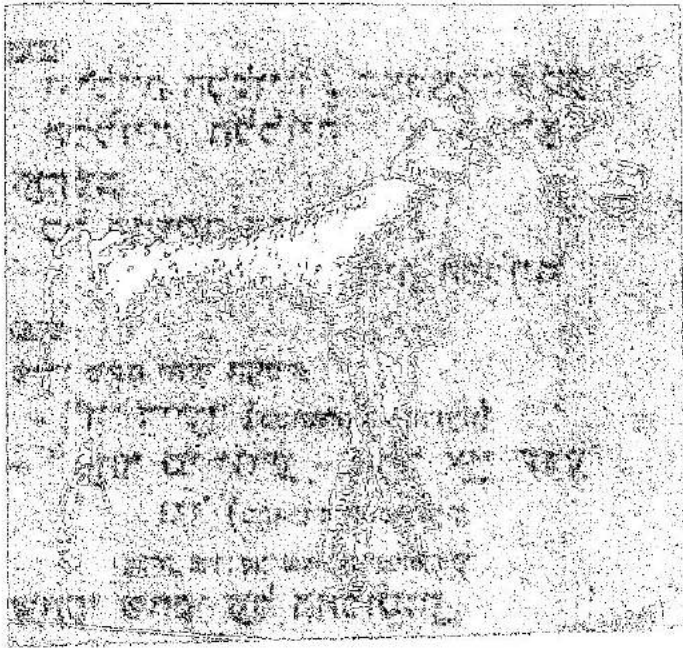
ויאמר יהוה אל משה ואל אהרון: יען לא האמתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם.

ויגד למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה. ויען יהושע בן נון משרת משה ויאמר אדוני משה כלאם ויאמר לו משה: המקנא אתה לי? ומי יתן וכל עם יהוה נביאים, כי יתן יהוה רוחו עליהם.

ותדבר מרים ואהרון במשה על אודות האשה הנושית אשר לקח, כי אשה נושית לקח. ויאמרו: הרק אך במשה דבר יהוה הלא גם בנו דבר. וירד יהוה בעמוד ענן ויעמוד פתח האוהל. והענן סר והנה מרים מצורעת כשלג.

ויסעו מהר ההר, דרך ים סוף, לסבב את ארץ אדום, ותקצר נפש העם בדרך. וילחם האמורי בישראל ויכהו ישראל לפי חרב וירש את ארצו מארנון עד יבוק עד גבול בני עמון. וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות את בנות מואב. ויצמד ישראל לבעל פעור.

ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו יהוה את הארץ. ויאמר יהוה אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמור לזרעך אתננה. הראיתך בעיניך - ושמה לא תבוא. וימת שם משה, עבד יהוה, בארץ מואב, על פי יהוה ויקבר אותו בארץ מואב, ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה.

לפיכך אנו חייבים להודות בשירת הללויה

שרם

הללויה הללויה / בצלצלי שמע
הללויה הללויה / בצלצלי

תרועה

כל הנשמה תהלל יה /

הללויה הללויה

שרם

שירי סיום סדר הפסות:

- "די דיינן" (ככהגדה המסורתית)

- "אחד מי יודע - אחד אנו יודע"

וגז' (ככהגדה המסורתית)

שרם שירו של שאול מרשוניחובסקי

שחקי שחקי על החלומות

זה אנו החולם שם

שחקי כי באדם אנו

כי עודנו מאמין בכך

כי עוד נפשי דרור שואפת

לא מכרתיה לעגל פז

כי עוד אנו גם באדם

גם ברוחו רוח עז

שחקי כי גם ברעות אנו

אנו כי עוד בלב

לב תקוותי גם תקוותי

יחוש אשר, יבין כאב

אנו גם בעתיד

אנו ירחק זה היום

אנו בוא יבוא - ישאן שלום

אנו וברכה מלאנו ללאנו

ישוב יפרח אנו גם עמי

ובארץ יקום דור

ברזל כבליו יוסר מנו

עין בעין יראה האור.

קוראם: שירו של נתן אלתרמן

הגדי מן ההגדה

הוא עמד לו בשוק בין תשים ועוים

ונפני בזנבו

הקט בזרת

גדי מבית עניים, גדי בשניים זווים

בלי קישוט,

בלי ענבל וסרט

איש לא שם לו לבו, יען איש לא

ידע,

לא צורפי הזהב, לא סורקי הצמר,

כי הגדי הלזה

יכנס להגדה

ויהיה גיבורו של זמר

אבל אבא נישג בפנים מאירים

וקנה את הגדי

ולטפחו על מצח

זו הייתה פתיחתו של אחד השירים

שיהיו מושרים עד נצח

והגדי את יד אבא לקק בלשון

ובחוטמו הרטוב נגע בה

והיה זה אחי החרוז הראשון

שפסוקו הוא 'דזבין אבא'

יום אביב את היה זהרוח ריקדה

ונערוות צחקו כמצמוץ עינים

ואבא עם גדי

נכנסו להגדה

ועמדו להם שם בשנים

ואנתה הגדה כבר מלאה מהמון

נפלאות ומופזים עצומים לגודל

ולכן הם ניצבו על הדף האחרון

חכוקים ודחוקים אל הכותל

ואנתה הגדה כה אמרה את דומם

טוב, עמדו לכם גדי ואבא

כדפי מהלכים העשן והדם

על גדולות ונצורות שיחת נסבה

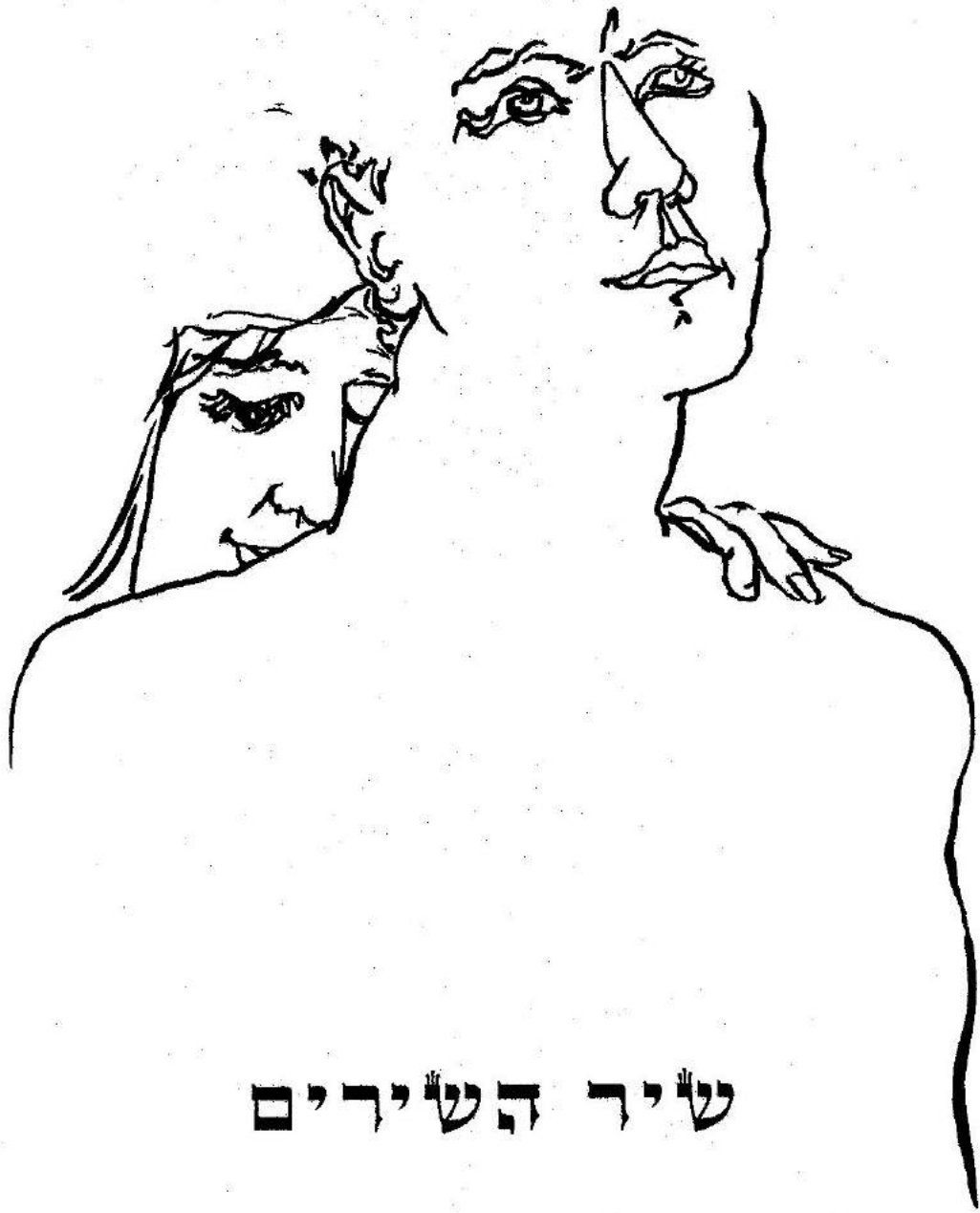
את ידעתי כי ים יקרע לא בכדי

יש טעם חומות ומדבר להבקיע

אם בסוף הספור

עומדים אבא וגדי

וצופים לתורם שיזרח ויגיע

שִׁיר הַשִּׁירִים

PALEW

סלמה:

לסוסתי בְּרַקְבִי פְרָעָה -
דמיתיד רְעִימִי
נְאוּו לְחַיִּיד בְּתוֹרִים -
צוֹאֲרֵךְ בְּחֻרוֹמִים.
תוֹרִי זָהָב נְעֻשָׁה לֶךְ -
עִם נְקֻדוֹת הַכֶּסֶף.

הסולמית:

עַד שֶׁהִמְלֵךְ בַּמִּסְבּוֹ -
נְרִידִי נְמֵן רִיחֹו
צְרוּר הַמּוֹד -
דוֹדִי לִי בֵּין שְׂרֵי יְלִין
אֶשְׁכּוֹל הַכֶּפֶר -
דוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גְּדִי.

בנות ירושלים:

"הַנֶּזֶד יָפָה רְעִימִי הַנֶּזֶד יָפָה -
עֵינֶיךָ יוֹנִים!"

הסולמית:

הַנֶּזֶד יָפָה דוֹדִי אֵף נָעִים -
אֵף עֲרֻשְׁנֹו רְעֻנְנָה!

סלמה:

קוֹרוֹת כְּתִינֹו - אֲרֻזִים!
רְהִיסְנו - בְּרוֹתִים!

הסולמית:

אֲנִי חִבְּאַלֵת הַשְּׂרָח -
שׁוֹשַׁנֵת הַעֲקָקִים...

הסולמית:

יִשְׁמְנִי מְנֻשִׁיקוֹת פִּיהוּ
כִּי-טוֹבִים דוֹדִיד מִינִי
לְרִיחַ שְׁמֵנֶיךָ טוֹבִים -
שְׁמֵן חוֹרֵק שְׁמֵן!
עַל-כֵּן עֲלַמּוֹת אֶהְבוּךָ...
מִשְׁכְּנִי אַחֲרֶיךָ נְרוּצָה!
הַבִּיאִנִי הַמְלֵךְ חֻרְדִּי...

בנות ירושלים:

נְגִילָה וְנִשְׁמַחָה בְּךָ.
נְבִינָה דוֹדִיד מִינִי -
מִשְׁרִים אֶהְבוּךָ!

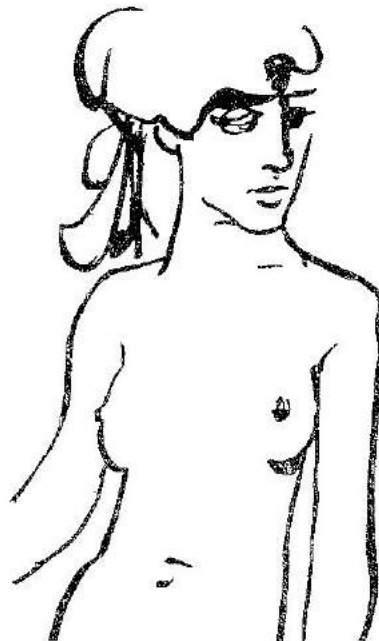
הסולמית:

שְׁחֹנָה אֲנִי וְנֹאנָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם
כְּאֶהְלִי מְדַר כִּי-רִיעוֹת שְׁלֵמָה
אֵל תְּרַאנִי שְׂאֲנִי שְׁמַחְחֹרְתוֹ שְׁשׁוֹפְתֵנִי הַשְּׂמֵט.
בְּנֵי אִמִּי נְחֻרְבֵי -
שְׁמוֹנֵי נוֹטְרָה אֶת-הַכְּרָבִים.
כְּרַמֵי שְׁלִי - לֹא נִטְרָתִי.

הַגִּידָה לִי שְׂאֶהְבֶּה נִפְשִׁי.
אֵיכָה תִרְעוּהוּ אֵיכָה תִרְבִּיץ בְּצַהֲרִים!
שְׁלֵמָה אֶהְיָה כְּעֵטָה עַל גְּדֻרֵי חֲבָרִיד!

בנות ירושלים:

אִם-לֹא תוֹדְעִי לֶךְ - הַיָּפָה בְּנָשִׁים -
צְאִילֶךְ בְּעַקְבֵי הַצֹּאן
וְרַעֲי אֶת גְּדֻלְתֶיךָ -
עַל מִשְׁכְּנוֹת הַרוּעִים!

סקה לה:

קול דודי הגה זה בא
מדלג על-התרים
מספז על-הקבעות.
דוקה דודי לצבי
או לעפר האילים

הרועה:

הגה זה עומד אחר כחלנו,
מספז מן-החלונות,
מציץ מן-התורים...

השולמית:

ענה דודי נאמר לי

הרועה:

קוסי לך רעיתי, יפתי -
ולכי לך!
כי הגה הסהו עברי,
הנשם חלף הלך לו -
הנצנים נראו בארץ,
עת הנמיר הנשע -

וקול התור נשמע בארצנו,
התאנה מנטה פניה
והנפנים סמדר -
נמנו ריח.

קוסי לך רעיתי יפתי ולכי לך!
ינמתי בחגגי הסלע, בסתר הפרדה -
הראיני את-סראיך
השמיעיני את-קולך
כי-קולך ערב -
ומראון נאנהו

סקה לה:

"אחוזו לנו שועלים,
שועלים קסנים
מחבלים כדמים
והדמינו - סכרה"

השולמית:

דודי-לי - ואני לו
הרועה בשושנינו!
עד שיפוח היום ונסו העללים,
סב, דסה-לך דודי לצבי
- או לעפר האילים -
על-תרי בתר.

סלמה:

כשושנה בין החוחים -
כו רעיתי בין הבנות

השולמית:

כמפוח בעצי היער -
כו דודי בין הבנים,
בצל - המדתי וישבתי
ופריו - מתוק לחכי

תמונה
סנייה

השולמית:

הביאני אל בית היין -
ודגלו עלי אהבה,
סמכוני באשישות,
רפרוני בתפוחים,
כי חולת אהבה אני
שמאלו תחת לראשי
ויסינו מחבקני

השבעתי אהכם בנות ירושלים
בצבאות או באילות השדה
אם מעירו נאם-תעוררו את האהבה -
עד שתחפצו!

השולמית:

על משכבי בלילות

במקומי את שאהבה נפשי -

במקומי - ולא מצאתי.

אקומה נא ואסוככה בעיר

- בשוקים וברחובות -

אבקשה את שאהבה נפשי -

במקומי - ולא מצאתי.

מצאוני השוקרים הסובבים בעיר:

"את שאהבה נפשי ראיתם?"

כמעט שעברתי מהם,

עד שמצאתי את שאהבה נפשי -

אחומי - ולא ארפנו

עד שהבאתי אל בית אמי

ואל-תדר הורתי.

הנה מטתו של שלמה

- ששים גבורים סביב לה

מגבורי ישראל!

כלם אחוזי הרב - מלמדי מלחמה!

איט תרבו על ירכו - מפחד בלילות!

בת ירושלים:

אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון.

עמדיו - עשה כסף

רפידתו - זהב

מדרבבו - אדגמו

תוכו - רצוף אהבה

מבנות ירושלים

בנות ירושלים:

צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה

בעסקה שעשרה-לו אמו

ביום ההגתו וביים שמחת לבו.

סלמה:

הנך יפה רעייתי הנך יפה

עניניך יונים!

מבעד לצפתך.

הרועה:

שערך בערך העוים שלטו מהר אלעד.

שניך - בערך המצובות שעלו מן הרחיצ

שכלם מתאימות ושכלה אין בהם.

סלמה:

כחוש השני - שפתותיך ומדברך נאות

כפלת הרמון - רמתך, מבעד לצפתך

כמגדל דוד - צוארך, בני למלפיות

- אלף המגן מלי עליי.

כל שלטי הגבורים!

הרועה:

שני שרדך - כשני עפרים, תאומי צביה -

הרועים בשושנים

אם-תעירו ואם-תעוררו את האהבה

עד שתחפץ.

סלמה:

עד שיפוח היום ונסו העללים

אלך לי אל הר המור

ואל גבעת הלבונה

בלך יפה רעייתי - ומום אין בך!

השולמית:

השבועתי אתכם, בנות ירושלים

- בצבאות או באלות השדה -

אם-תעירו ואם-תעוררו את האהבה

עד שתחפץ.

בת ירושלים:

מי זאת עולה מן המדבר -

כתימרות עשן?

מקשרת מוד ולבונה -

מכל אבמת רובל.

הסולמית:

אני ישנה - ולבי ער:
קול דודי דופק -

"פתחי לי אחותי רעייתי ינתי תמתי
שראשי נמלא של
קוצותי רסיסי לילה"
"פישטתי את כתנתי - איככה אלבשנהו
רסעתי את רגלי - איככה אטנפסו"
דודי שלח ידו מן החור
ומעי הכמו עלי
מקמי אני לפתח לדודי
וני נספרמור

אחי מלבנון כלה,
אחי מלבנון תבואי -
תשירי מראש אמנה
מראש שגיר וחרמון
ממעונות אריות
מהררי נמרים.
לבבתי אחותי כלה
לבבתי באחת מעיניך
באחד ענמ מצורכיך
מה יפו ויריך אחותי כלה
מה סבו דודיך מין
ורית שמניך - מכל-בשמים
נפת תספנה שפתותיך כלה
דבש ותלב תחת לשונך
ורית שלמותיך פריח לבנון

המכונה רביבית

הרועה:

גו נעול, אחותי כלה
גל נעול - מעין חתום
שלחניך - פרדם רמונים
עם פרי מגדים
קפרים עם נרדים
גרך וכרפס
מנה וממון -
עם כל עצי לבונה,
מר ואהלות -
עם כל ראשי בשמים

מקהלה:

מען גנים -
באר מים חיים -
ונזלים מן לבנון

הרועה:

עורי צפון ובואי מימן
הפיתי גני - יזלו בשמי
הסולמית:
ובוא דודי לבנו -
ויאכל פרי מגדני

הרועה:

באחי לגני אחותי כלה
אריתי מודי, עם בשמי
אכלתי יערי, עם דבשי
שתיתי ייני, עם תלבי
אכלו רעים!
שתו ושכרו דודים!

ואצבעותי - מור עובר על כפות הפנקול.
פתחתי אני לדודי - ודודי חסם עכר,
נפשי יצאה בך ברו -
במשתיהו - ולא מצאתיהו
קראתיו - ולא ענני
מצאתני השוקרים הסובבים בציד
הכוני פצעוני, נשאו את רדידי מעלי שוקרי החומות

השבעתי אתכם, בנות ירושלים
אם תמצאו את דודי, מה תגידו לו:
שחולת אהבה אני

בנות ירושלים:

מה דורך מדוד, היפה בנשים!
מה דורך מדוד שככה השבעתנו!

הסולמית:

דודי -
עת נאדום, דגול מרבבה!
ראשו - כהם פו
קוצותיו - תלמלים שתרות בעודב
עיניו - כיונים על אפימי מים,
רחצות בחלב
ישבות על-מלאת
לחיו - בערות הבטם,
מגדלות כרמחים,
שפתותיו - שושנים נוקפות מור עובר
ידיו - גלילי ונהב ממלאים בתרשיש
מעיו - עשח שון מעלפת ספירים
שוקיו - עכוני שש

שלמה:

ששים המה מלכות
ושמונים פילגשים
ועלמות - אין מקפרי,
אחת היא יונתי תפתי,
אחת היא לאמה,
ברה היא לילדתה
ראוה בנות נאשרוה
מלכות ופילגשים - ניהלוהו:
מי זאת הנשקפה כמו-שחר
יפה כלבנה, ברה פחטה,
אימה כנרצלותי.

הטולמית:

אל צנת אגוזי נרתי,
לראות באבי העמל,
לראות הפרחה הגפן הנצו הרמונים -
לא ידעתי נפשי
שמתני מרצבות עמי נדיב

בנות ירוסלים:

שובי שובי השולמית,
שובי שובי ונחזה-רביך

הטולמית:

מה-תחזו בשולמית
כמחולת המחניס?

שלמה:

מה יפו פעמיך בנעלים, בת נדיב,
חמוקי ירכיך -
כמו תלאים מעשה ידי אפן
שררד -
אזן הסרה, אל יחסר תמוג
בטנד -
ערמת חטים, סוגה בשושנים
שני שריד -
כשני עפרים, תאמי צביה
צוארד -
כמגדל השן
עיניך -
ברכות בחשבון, על שער בת רבים
אפך -
כמגדל הלבנון, צופה פני נפשק
ראשה עליך - ככרמל,
ודלת ראשך - בארצמו!

מיסדים על אנני פו
כראוה כלבנון בחור פארוים.
חכו סכתמים, וכלו סחמדים!
זה דודי תה רעי, בנות ירושלים!

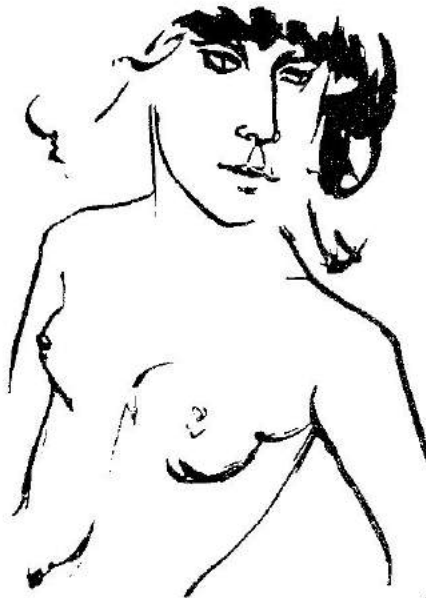
בנות ירוסלים:

אנה הלך דודך, היפה בנסיכו!
אנה כנה דודך, ונבקשנו עפרו!

הטולמית:

דודי ירד לגנו - לערוגות הבשם
לרעות בצנים - וללקט שושנים...
אני - לדודי
נדודי - לי
הרועה בשושנים!

המזנה טיטית

שלמה:

יפה את רעיתי כתרצהו!
נאוה - כירושלים!
אימה - כנרצלותו!
הסבי עיניך כנגדי, שהם הרהיבוני!

בני הרועים:

שערך - בעדר העזים שגלשו כו הנלער
שגנך - בעדר הרחלים שעלו כו הרמעה
שכלם סתאימות
ושכלה אין בהם.
קפלח הרמון רמתך מבעד לצמחך

בת ירושלים:

מלך אסור בן הקיסר...

שלמה:

מה יסית ומה נעמקת אהבה בפענוגים!
זאת סוקמתך - דקתה למקור
ושדוד - לאשכולות.
אמרתי: אעלה בתמר, אחזה בסנסני
ויהיו נא שדוד כאשכולות הגפן
נרים אפך כהמחים
וחפך כגין הטוב -

הסולמית:

הולך לדודי למישרים,
דובב שפתי ישנים...
אני - לדודי
ועלי - משוקתו!

הסולמית:

דודי - צפנתי לך!
מי יתנך כאח לי, יונק שרבי אמי,
אמצאך בחוץ - אשקד גם לא יבוז לי.
אנהגך - אביאך אל בית אמי - תלמדני,
אשקד מינו נרמח, בעטים רמוגי

בנות ירושלים:

"שמאלו פחת ראשי וימינו תחבמני"

הסולמית:

השבעתי אתכם בנות ירושלים!
מהרעירו ומה מעוררו את האהבה
עד שתחפצו!!

בנות ירושלים:

"מי זאת עולה מן המדבר, מתרפקת על דורה"

הרועה:

פחת המכים עורך חיד
שמה תבלתך אפך
שמה הקלה, ולדתך

הסולמית:

שיכני כהותם על-לבך,
כחותם על-זרועך -

בנות ירושלים:

כיעזה כפנות אהבה
קשה כשאל קנאה
רשפיה רשפי אש
של הבתיה.

בני הרועים:

כיום רבים לא יוכלו לכבות
את האהבה
ונדרות - לא ישטפוה

הרועה:

אם יתן איש את כל הון ביהו באהבה -
בוז יבוז לו

בני הרועים:

אחות לנו קטנה - ושדים אין לה,
מה נעשה לאחותנו כיום שידבר בה?
אם חומה היא -
נבנה עליה טירת כסף
ואם דלת היא -
נצור עליה לוח ארז

תמונה שביעית

הסולמית:

לכה דודי,
נצא השרה,
נלינה בכפרים,
נשכימה לכרמים
נראה אם פרתה הגפן,
פמח השקדר, הנצו הרמוגים -
שם אמן את דודי לך!

בנות ירושלים:

הדוראים נתגדרים -
ועל-פתחינו כל מגדים
חדשים גם ישנים - - -

הסולמית:

אני חוכמה ונכדי במנדלות.
אז - הייתי בעיניו כמוצאת שלום.

הרועה:

כרם היה לשלמה בבעל האזן
נתן את הכרם לנוטרים
איש יביא בכריו אלף כסף

הסולמית:

כרמי שלי - לפני
האלף - לך שלמה
וקאמים - לנוטרים את כריו

הרועה ובני הרועים:

היושבת בגנים.
חברים מקשיבים לקולך.
השמיעניו

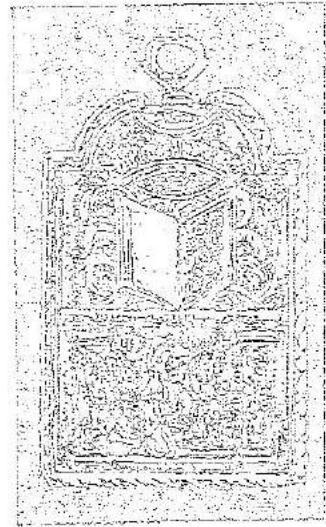
הסולמית:

ברח דודי
ודמה לך לצבי
או לעפר האילים
על הרי בשמים!

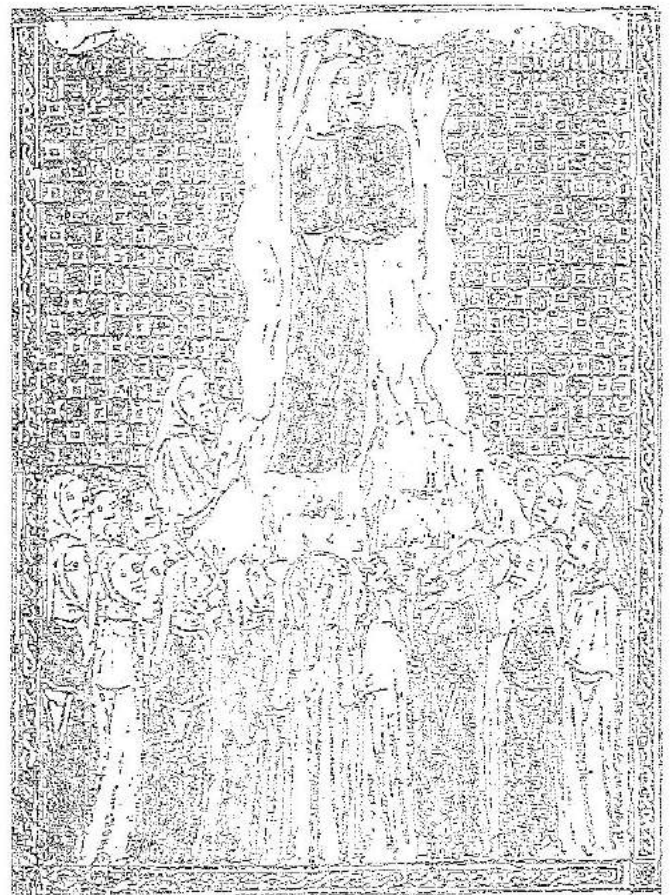
מדרשי אגדה:

ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל-פרעה¹⁶ - והיכן הלכו הנקנים, שלא חשב אותם עמכם, שכבר אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: ובאת אתה ונקני ישראל אל-מלך מצרים? וזאמרו ובוחינו: הלכו עמכם הנקנים והיו מנגבים את-עצמם ונשמטים אחר-אחר, שנים-שנים והלכו להם, כון שהגיעו לפלסוריון של פרעה לא נמצא אחר, שכן נאמר: ואמר באו משה ואהרן¹⁶, והיכן הנקנים אלא שהלכו להם.

למה הביא עליהם הקדוש-ברוך-הוא את-החשף? לפי שהיו בני-ישראל פושעים, שהיו להם פטורנין מן המצרים והיה להם שם עשר וכבוד, ולא היו רוצים לצאת ממצרים. אמר הקדוש-ברוך-הוא: אם אביא עליהם מכה בפרהסיא ונמותו, יאמרו המצרים: קשם שעבר עלינו כך עבר עליהם, לפיכך הביא על המצרים את-החשף שלשה ימים, כדי שיהיו וישראלו קיברין מחיהם ולא יהיו רואין אותם שונאיהם. (סם ו תטר וארא)

ויהי בשלח פרעה¹⁷ - אמר ר' לוי: קשל לאתר שהיתה לו שדה, והיה בה גל של צורות, צמד ומקרה לאתר בן-בן מצט, צמד הלוקם והעביר אותו הגל מתוכה ומצא מתתיו מים חיים. נטעה גפנים, עשאה שורות-שורות, נטע בה קלימיני בשמים, נטע בה רמונים, העמידה על קנים, בנה מגדל בתוכה והושיב שומר, קלמי שהיה עובר עליה היה משבחה. צבר עליה המורה, רצה אותה מלאה כל-סוב, אמר: אי לי שקף מקרתיו אי לי שקף הוצאתי מידיו? כך היו ישראל במצרים גל של צורות, כון שיצאו נצשו פרדם רמונים, קלמימי שהיו הקריות רואין את-ישראל היו משבחין אותם, רצה אותם פרעה, התחיל צוח ואמר: אי לו לאותו האיש שקף הוציא ממנות ידו? לקך נאמר: ויהי בשלח פרעה¹⁷ (סמר כ, מכיל: בשלח - ויהי א).

ויהי צבו בתחית הקר¹⁸ - אמר ר' אבדימי בר חמא: מלמד שקפה הקדוש-ברוך-הוא על ישראל את-הקר בגגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים את-התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם (שבת סח; ע"ז ב.).

אמר רב יהודה אמר רב: בשעה שעלה משה למרום מצא להקדוש-ברוך-הוא שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לסניו: רבוגו-של-עולם, מי מעבב על דניה? אמר לו: אדם אחד יש, שצמיד להיות בסוף פמה דורות, נצקיקא בן-יוסף שמו, שצמיד לדרוש על כל-קוצ וקוצ תלי-תלים של הלכות. אמר לסניו: רבוגו-של-עולם, הראהו לי. אמר לו: תור לאחוריה, הלך וקשב בסוף שמנה שורות - ולא היה יודע מה הם אותיות, תשש כחו, כון שהגיע לךבר אחר, אמרו לו תלמידי: רבי, מנין לך? אמר להם: הלכה למשה מסיני - נתישבה דעתו, תור ובא לפני הקדוש-ברוך-הוא, אמר לסניו: רבוגו-של-עולם, גש-לך אדם בנה ואתה גומן חרבה על קדו אמר לו: שתק, כך עלה במחשבה לסני. אמר לסניו: רבוגו-של-עולם, הראיתי תורתו, הראני שקרו. אמר לו: תור לאחוריה, תור לאחוריו ורצה ששוקלין בשרו במקילין, אמר לסניו: רבוגו-של-עולם, זו חרבה וזה שכרה? אמר לו: שתק, כך עלה במחשבה לסני (מנח כט).

מרים ילן-שטקליס

מה צפיתי לבוא חגי־הפסח,
מה יגרתני – אולי יאחר?
מפורים ועד פסח רק חדש –
והלוח אולי ישקר?

ואולי סתם טועה הוא הלוח?
או לפתע – הזמן יעמד?
איה נדע, איה נכיר ליל־הפסח?
ויגרתני, יגרתני מאד.

וחלמתי: לבוא ליל־הסדר,
ויבוא אל הנן האביב, –
כי הבית של סבא בגן הוא,
ועומדים אילנות מסביב.

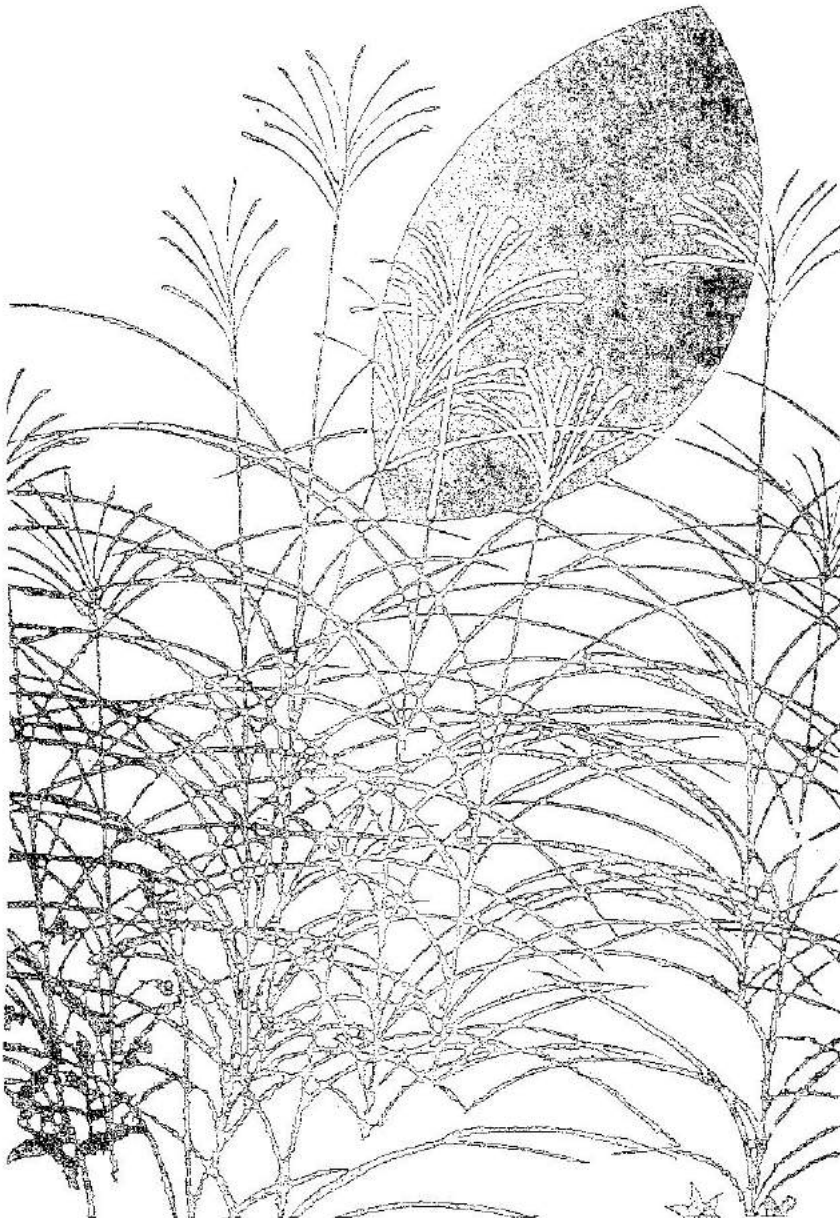
יתעטף כל אילן באדרת,
ובשמים תעלה אדמה,
והלילה יבוא אל הבית
באדרת של אור ודממה...

ויגשו אילנות עד הבית,
ויציץ לחלון כל אילן –
מרוגן כל הבית מלבן...
וסבא – בראש השלחן.

וסבתא, גם היא שם יושבת,
ומטפחת לה כה לבנת...
והכל מביטים אלי סבא –
מי ישאל קשיות השנה?

וסבא דומה לאליהו...
וארד השלחן אין שעור...
ואולי, באמת – אליהו
יושב שם בהוד והדור?

מה צפיתי לבוא חגי־הפסח,
מה יגרתני – אולי יאחר?
מפורים ועד פסח רק חדש –
והלוח אולי ישקר?

בְּאֵיבִי אֶת תְּשׁוּבֵי חֲזָרָה

אבי קורן

על ראשינו שוב נושרות טפות של גשם
רוח סתיו עלי־זהב בכל פזרה
שוב נמתין לשמש נחכה ונצפה ש...
בְּאֵיבִי היא תשוב בחזרה.

ערוכים התצבים על אם־הדרך,
בשדה גם סתונית התעוררה
כל הנרקיסים אספו עלים, קפלו כותרת
אך בְּאֵיבִי הם ישובו חזרה.

כבר סובב לו נחלאלי בגננו
בשדותינו עפרוני אומר שיכה
כל יוגי־הבר התעופפו מחלוננו
אך בְּאֵיבִי הם ישובו חזרה.

וגם את שנעלמת בבוא הגשם
שפרכת פתאם כרוח סערה
לא נזיל דמעות ולא נקרא לך שוב
מפני ש... בְּאֵיבִי את תשובי חזרה.

נחכה לך בחדרנו כל החרף
נחכה לך ובשמך תמיד נקרא
לא נצא אחריך לחפש, כי אין כל צרך
הן בְּאֵיבִי את תשובי חזרה.

על ראשינו שוב נושרות טפות של גשם
רוח סתיו עלי־זהב בכל פזרה
אנו עוד נמתין לך נצפה ונחכה ש...
בְּאֵיבִי את תשובי חזרה.

אני רוצה תמיד עיניים

נתן זך

אני רוצה תמיד עיניים כדי לראות
את יפי העולם ולהלל את היפי
המפלא הזה שאין בו דפי ולהלל
את מי שעשה אותו יפה להלל
ומלא, כל כך מלא, יפי.

ואינני רוצה לעולם להיות עוד ליפי
העולם כל עוד אני חי. אני אותר
על דברים אחרים אבל לא אמר די
לראות את היפי הזה שבו אני חי
ושבו ידי מהלכות כמו אניות וחושבות
ועושות את חיי באמץ, ולא פחות
מכן, בסבלנות, סבלנות בלי די.

ולא אחזל מהלל. בן, להלל אחזל.
וכשאפל עוד אקום - ולו רק לרגע - שלא
יאמרו
הוא נפל. אלא הוא קם עוד לרגע להלל
בעיניים אחרונות
את שלהלל לא יחדל.

אל ארצי

רחל

לא שרתי לך ארצי
ולא פארתי שמך
בעלילות גבורה,
בשלל קרבות;
רק עץ ידי נטעו
חופי ירדן שוקטים,
רק שביל כבשו רגלי
על פני שדות.

אכן דלה מאד -
ידעתי זאת האם,
אכן דלה מאד
מנחת בתך;
רק קול תרועת הגיל
ביום יגה האור,
רק בכי במסתרים
עלי ענייד.

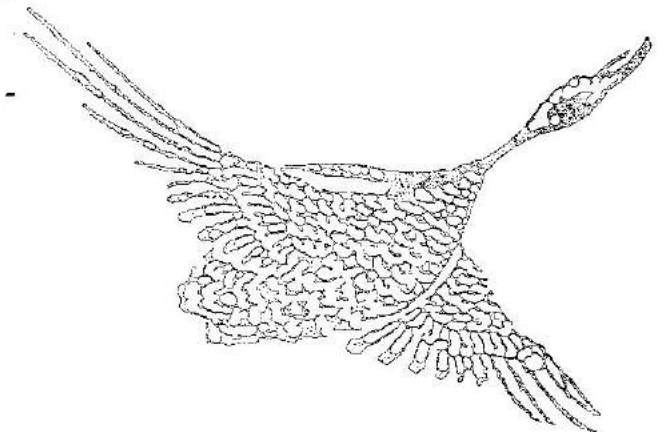
When Israel was in Egypt land

Let my people go.
Oppressed so hard they could not stand -
Let my people go.

Go down Moses way down in Egypt land -
Tell old Pharaoh
To Let my people go.

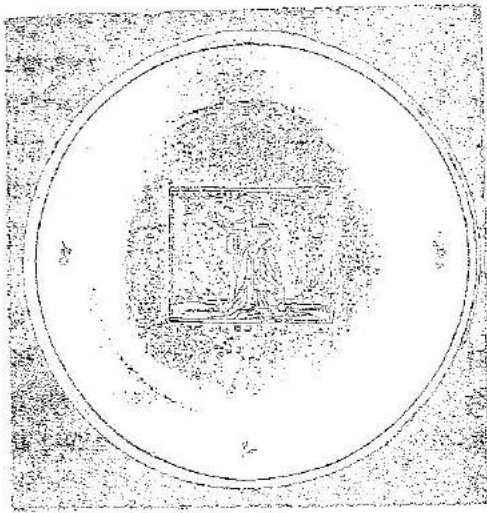
So Says the Lord: Old Moses said -
"Let my people go!"
If not, I'll smite your first born dead,
Let my people go!!!

Go down Moses...

זושאי שיחה, עיון ודיון

כיצד התפתחו חג הפסח וההגדה?

נושא שיחה: האם זכותנו - או חובתנו - להמשיך ולפתח ולשנות ולהוסיף על ההגדה ולגרוע ממנה כרצוננו?

ראה: בנליון מס 2 של "יהדות חופשית" (מאי 1994) מאמר אריה בן גוריון "מה נשתנה בדורנו", אורי סלע "לתולדות ההגדה", העורך: הגדות חילוניות בקיבוץ ובמשפחה עירונית. חוסר האחידות מניע לאחדות, ותובנית הגדה עירונית בעריכת סיון מס

נושא שיחה: מה ייחודו של מיתוס יציאת מצרים? מדוע היה הפסח לראש כל חגי ישראל?

מיתוס "סוד-עם תוך שחרור משעבוד חברתי, מדיני ובמובן רחב יותר: שחרור מעול כפוי וקבלת עול רצוי של חוקים, אשר בהם ערובה לחירות.

נושא שיחה: מה התפקיד שמילאה ספרות יציאת מצרים בתולדות ישראל? - הזכרון הלאומי של העבדות כנימוק לדרישת צדק סוציאלי, לעצמאות ולחירות,

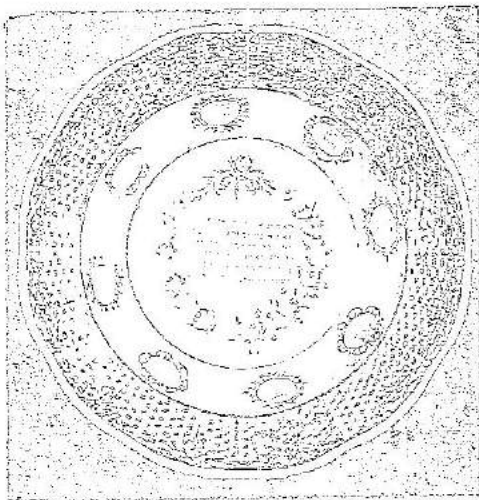
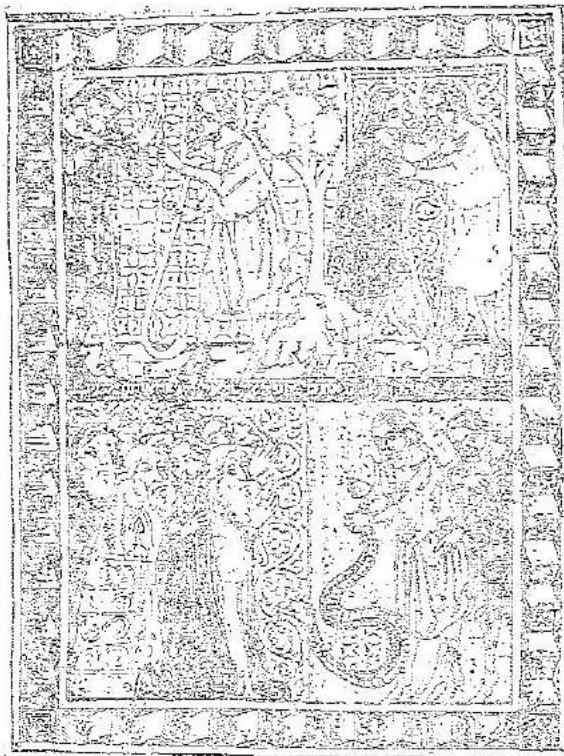
החג במדבר ובימי המקדש: בשמות י"ב: מנהגים בעידן המקרא, בויקרא כ"ג מתמזג חג יציאת מצרים בחג הקציר והעומר משהפך העם לחקלאי. ובדברי הימים ב פרק ל': תאור החג הממלכתי שערך חזקיהו במקדש, מתכונת חג שנמשכה עד חורבנו. (יוספוס מספר על רבע מיליון "חבורות" מקריבי וחוגגי פסח שנספרו ע"י הפרוקונסול הרומאי. ההיתר חבורת ישו אחת מהן?)

בימי המשנה החלו מתגבשים, הסדר וההגדה ("אגדתא"), בימי הגאונים (עמרם 857-875, סעדיה 892-942). התגבשו תבניות ההגדה המסורתית, ומאז המשיכו להתווסף להגדה ולסדר פיוטים ומזמורים, שינויי נוסח, ובמאה העשרים - שלל הגדות של קהילות וזרמים ביהדות. (ראה: אורי סלע תולדות ההגדה ברבעון "יהדות חופשית" גליון מס.3 ובספרו של גולדשמידט תולדות ההגדה)

נושא עיון: מדוע התמעטו בהגדה המובאות מהמקרא עד שדמותו של משה נעדרת ממנה? האמנם בגלל הקרע עם הקראים? האם וכיצד יש להחזיר למשה את מקומו המרכזי בחג הזכרון למפעלו?

האמנם הושפע הסדר מה"סימפוזיון" היוני?

יש המשערים כי בעידן ההלניסטי השפיע "הסימפוזיון" היוני על מנהגי הסדר, תרם תרומה מכרעת לעיצוב כמה מתבניות היסוד שלו: "רחץ", 4 הכוסות, ישיבת מסובין, הכרפס (חסה) והמרור, החרוסת (כמירשם אתנאוס) צירוף שיחה וסעודה ושתייה, זשטיין עומד על הדמיון בין הסדר לסימפוזיון, פלוטרך (בן דורו של ר' עקיבא) ואתנאוס מתארים סעודות הלניסטיות דומות לסדר ולסימפוזיון של אפלטון: מיזוג של חגיגת בידור ודיון רציני ומעמיק וזורם כיון, מתבסס על שאלות פשוטות ובהירות (כמו בבני ברק שבהגדה המסורתית). "אפיקומיין" בסימפוזיון היוני היה שם לחלק הבידורי, למחול, לשירה, - שהאיסור במשנה מלמד על קיומם. ש. ליברמן עומד על חדירת השפעות הלניסטיות למנהגי החיים של חז"ל. ייחודו של סדר פסח: שהיה למסיבה משפחתית, מוקדש לאירוע היסטורי מכריע, משותף לכל משפחות העם, ממוקד בחג האביב והחירות, ובייסוד העם. (ראה: עירד מלכין הסימפוזיון היוני וסדר פסח "יהדות חופשית" מס.2 והספר: חיים רפאל: A FEAST OF HISTORY)

השפעות על ספור משה בתיבה וייחודו

קיים דמיון בין ספור משה בתיבה לספורים דומים במיתוסים של עמים אחרים – כבספור אם סרגון, הכהנת שבקשה להסתיר לידתו, והשיטה אותו על פני הנהר. אך בניגוד למיתוסים אחרים על ילדות מנהיגים, משה אינו בן העלית אלא בן עבדים, אינו ננטש אלא נשמר ע"י אחותו הרואה באימוצו כבן הנסיכה, היותו לנסיך אינו שיא הקריירה שלו. חיו כמנהיג מתחילים עם זניחת חצר המלכות הצטרפו לעם העבדים, היותו למשחררם נושא דיון: מה משמעויות ייחוד זה בספור משה?

ישראל – המושפע והמשפיע בעמי המזרח הקדום

הישראלים הקדומים מושפעים מתרבויות העמים השכנים עמם חיו – מדתם, חוקיהם, מנהגיהם, משטריותם. הפתיחות לתרבויות ומיזוגן בתרבות הלאומית הנפרדת הוא אחד ממאפייני ייחודו של העם. [בניגוד לבידואים וצוענים למשל]. האמונה המונותאיסטית-מוסרית, השבת ובית הכנסת – חידושים חסרי תקדים – אפשרו התפתחות הייחוד הישראלי תוך פתיחות מירבית. נושא דיון: כיצד הופכת תרבות ישראל, בסוף עידן המקרא, מתרבות העם המושפע ביותר לתרבות ודת המשפיעות ביותר באמפריה הרומית? כיצד מתקשר מהפך זה לאישיותו ומפעלו של משה?

מה בין יוסף למשה? מה בין משמעויות ספוריהם?

המחקרים ההיסטוריים מעשירים את ידיעותינו על הרקע ההיסטורי האפשרי לעלילות שאפשר שהתחוללו בזמן מוגדר. נושא דיון: מאיזו בחינה פורה להתייחס לספורי יוסף ומשה כיצירות ספרות? כיצד תוארו בספרות הניגודים בין שתי הדמויות והתפקידים ההיסטוריים שיוחסו להם?

יוסף הכניס את בני ישראל למצרים, אולי בראשית האלף ה-2, בתקופת מלכי ההיקסוס (= "זרים" במצרים) שבאו מכנען ועודו שבטים שמיים להתנחל במצרים. משה, כעבור ארבע מאות שנים, הוציא את ישראל ממצרים בתקופת השושלת שהחזירה את המלוכה לילידים, ובה רעמסס ה-2 בונה "פראתום" ו"רעמסס".

יוסף משל במצרים, נשא את בת פוטיפרע כהן און, התבולל עד שאביו לא הכיר את בנו, אך נותר בודד כיון שהמצרים תעבו לאכול עם עברי את ארוחותיהם. משה חונך בחצר המצרית, נשא מדיניות וכושית ועגש בצרעת את אחותו שהתנגדה לנשואים, אך העניק לעם ישראל את ייחודו ובסיס דתו ועיקרי ההומניזם שבתרבותו. נושא דיון: מה משמעויות יש לספורים אלה במחשבת יהודים המשתלבים כיום בתרבויות המערב ושומרים על ייחודם? מה הוא ייחוד זה?

עבוד למניעת רעב וחירות גם במחר רעב וצמא

זף שעבד את עמי מצרים וכנען למען היעילות הכלכלית והבטחה מפני הרעב. משה שחרר אנשים משעבוד וגולה במחר הותור על השפע, ומצוקת רעב וצמא למען אידיאלים של צדק ורווחה בארץ המובטחת. העם הודה ליוסף וטען נגד משה על שהוציאם ממצרים.

יוסף היה לסמל האמביציה המצליחה של דור בלעדיות האני, משה היה למייצג האידיאלים של צדק ושיוון (בחוקי השבת) ולדעת קפקא – סמל כל האדם המגיע תמיד רק אל סף הארץ המובטחת. האמנם?

ונושא דיון: האמנם יש ומהו יתרון החירות והעצמאות הלאומית בתנאי מצוקת רעב ומלחמה?

ייחודן של הדברות ותפקידן

ונושא דיון: מדוע זוכה משה להערכה גדולה מזו המוענקת לגיבור ספרותי אנושי כלשהו בתנ"ך? מאיזו בחינה ייחודיים מפעלו ותרומתו לאנושות? הגדולה שהזכרון הלאומי האצור בתנ"ך וספרות העולם המערבי מייחסת לדמות משה כפי שעוצבה בתנ"ך מתמקדת בייחוד הדברות. הן הושפעו כמובן מחוקים ועיקרי מוסר עתיקים יותר (חמורבי המסופוטמי והשבועה השלילית בספרות המתים המצרית) אך רק הדברות היו ליסוד ברית המייסדת עם ומורשת הומניסטית בנבואה.

חוק השבת: ייחודי וחסר תקדים

חוק שיוני, הומניטרי לחיות, יוצר השבוע, יוצר את התפישה והחלוקה האנושית של הזמן, (עד אז - רק חלוקה לעונות הטבע המחזוריות). שבת מבטיחה פנאי, שהוא התנאי לפעילות תרבות לכל, וחובת המנוחה לכל אדם, מכל מין וגיל ומעמד חברתי. ונושא דיון: מה טעם בחוקי ההלכה המגבילים פעילות בשבת? מה הגבול הרצוי להפרתם ושחרור מעולם?

המושג המהפכני של האלוהים המיוחס למשה

ונושא דיון: מאילו בחינות מושג האלוה של משה הוא חדשני וכיצד השפיע בדורות מאוחרים? המונותאיזם המיוחס בספרות התנ"ך למשה הוא לא רק אמונה בבלעדיות האלוהים אלא בדרישות המוסר המוצגות בפני האדם כתנאי לנאמנותו לאלוהים. אלוהי משה מופשט לא רק מצורה אלא גם מהוה, אלוה נראה למשה כפוטנציה של ההתהוות כמי שמציג עצמו כ"אהיה" (בזמן עתיד ובהפעיל עתיק, לפי אולברייט) קרי: אל שיחה את ההויה מושג שהוא בסיס לספקות הרמב"ם ביחס לאפשרות עקרונית להשגת והגדרת האלוהים, וכנקודת מוצא לתפישת שפינוזה המזהה אלוה עם טבע המהוה מבוא לאתאיזם, שאינו מבחין ביניהם.

ונושא דיון: מה מקומו של מושג האלוהים של משה בתודעת האתאיסט בהשוואה עם מושג "המניע הבלתי מוגע" לאריסטו? האם קיים ומהו יתרון המונותאיזם על הפוליתאיזם הטולרנטי?

ראה: "יהדות חופשית" 3.00, ומסד: 4.00. עזרא אוריון, אברהם וולפמן, חיים כהן, יעקב מלכין על תפישות האלוהים והאתאיזם, וספרים על משה - מאת יוספוס, בוכר, פרויד, דיויד דייצ'ס, שלום אש ועוד.

איזה תפקיד מלאה האמנות בישראל הקדומה

ונושא דיון: מה מלמד ריבוי יצירות האמנות הפלסטית במוקדי הדת והתרבות של ישראל על אף האיסורים הפורמליים? הגדות פסח היו תמיד אכסניה ליצירות ציור יהודי, רק 12 הגדות מלפני המצאת הדפוס נתגלו עד עתה (כהגדת סרייבו, הגדת הזהב, הגדת הצפרים וכדומה, מסורת הציור היהודי בהגדות ימי הביניים כהמשך למסורת של ציור יהודי בעידן ההלניסטי והביזנטי (בצלאל נרקיס) הנראה על קירות ורצפות בתי כנסת (כדורה אירופוס בעירק במאה ה-7). אך גם מסורת זו היא המשך למסורת אמנות עתיקה עוד יותר, לפי עדות התנ"ך: הפסל הראשון, עגל מזהב המייצג את יהוה שהוציא את ישראל ממצרים, נוצר על ידי הכהן הגדול הראשון ליהוה ובתרומות והתנדבות רוב העם, ללא התנגדות.

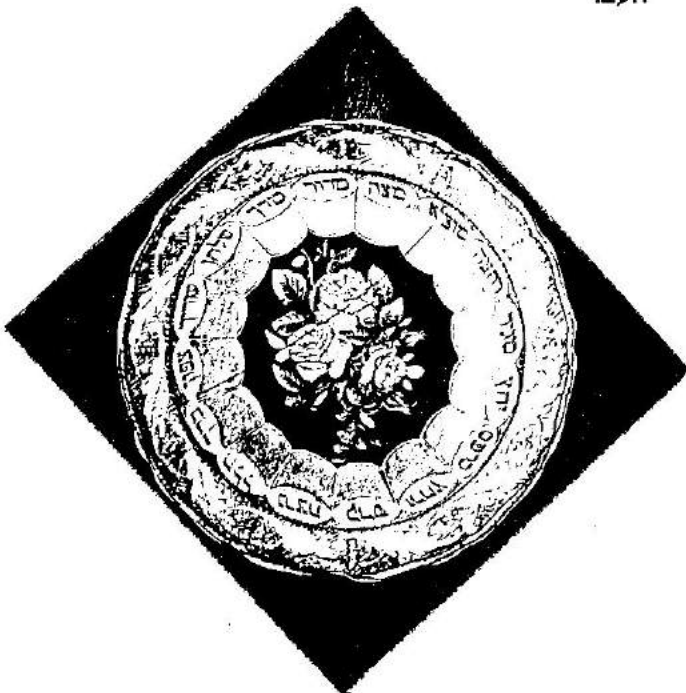
השמדה אידיאולוגית ראשונה של פסל נעשה בידי משה, שהוא עצמו התפרסם אחר כך כפסל. העגל נצח, כידוע, כאשר שני פסלי עגל זהב הוצגו בבתי המקדש ליהוה בממלכת ישראל, בה ישב רוב העם, 12 פסלי בני בקר, הוצבו גם בבית המקדש בירושלים על ידי שלמה. בצלאל הציב שני פסלי כרוזים (כ"גריפונים" בעלי פנים וכנפים) על ארון הברית שבמשכן, ופיסלו של משה - פסל נחש נחושתן - הוצב בבית המקדש בירושלים, עד שהרסו חזקיהו שידע כי הוא מעשה ידי משה.

התפקיד הגדול שמלאה אמנות הפיסול בחיי התרבות והדת הישראלית הקדומה, היה יסוד למסורת רציפה של יצירות אמנות פרסקו ומוזאיקה בבתי כנסת. האיסור הפורמלי על עיצוב פסלים ותמונות התכוון כנראה, כמאמר גמליאל, לפסלים המתיימרים להיות אלוהים או לייצגם. יעקב מלכין - אמנות יהודית ופולורליזם בחוקי יהדות חופשית" נ"יון 5.00, מאמר בצלאל נרקיס "הגדת הזהב" וספרו של סטיל רות - חולדות האמנות היהודית)

ייחודו של משה כמנהיג ומייסד עם

ונושא דיון: מאיזו בחינה ייחודי משה לעומת מנהיגים ומייסדי עם אחרים בספרות הקדומה? מה ייחודי במסורת ומוסד הנביאים שנוסדו על ידו?

בובר, וולצר, דייצ'ס, רפאל, נרבים אהרים ראו במשה מודל ייחודי של נביא-מנהיג. כהנים משמרים פולחנים שרי מלחמה - השגיהם נעלמים. נביאים הם גורם למהפכה מתמדת בהציגם אידיאלים מוסריים שהחתימה להגשמתם חשובה מקרבן ופולחן או השג צבאי. האוטוריטה של הנביא נובעת מאמונתו הוא, כי הועד לתפקיד על ידי אלוהים, הצדק ועדיפותו מוחלטים בעיניהם, על כן הם מזלזלים בקרבן ובפולחן. נביאים מייצגים את הפרדת הרשויות הראשונה בתולדות המשטרים: הם מוסד הביקורת הממונה על ידי עצמו ושאינו תלוי במלך ובכהן, מתקיף את שניהם, זוכה להערכתם. משה ייסד את הנבואה כשליחות וכמוסד, לא יצר שושלת יוחסין כמקובל על מנהיגי עם, רק תקדים ומסורת המעודדת כל אדם בעם לנסות להיות נביא. בעקבות משה ראו גם הנביאים חובה מוטלת על כל יחיד בישראל ועל הקולקטיב למלא אחר מצוות ברית המוסר וייסוד האומה שנכרתו עם אלוהי הייקום שהוא גם אלוהי העם.

משה ואהרון - מייסדי מסורת אמנות הפיסול בישראל

פסלי הנחש, העגל והכרובים ביסוד רצף בן 3000 שנות אמנות יהודית

יעקב מלכין

שהאמין בה. [שמות כה 81-22]

פסלים עליך ישראל

שנים מספר אחר כך, כשישראל יוצא לדרך מקדש ברנע לעבר עצינון גבר על מנת להכנס לארץ ישראל, יוצר משה פסל משלה: נחש הנחושת הוא נחושתו, המפורסם בפסלי המרפא מכל התרפים. (במדבר כא 8).

העגל, הכרובים, והנחש היו הפסלים המקוריים הישראלים הראשונים המתוארים בספרים התנכיים, זכרונם השפיע על מסורת התרבות הישראלית המתפתחת בארץ כנען: במקום פסלי הכרובים הקטנים העומדים על הפרוכת של הארון הנייד במשכן הנייד במדבר - מצוה שלמה ליצור פסלי כרובים ענקיים הניצבים בקודש הקדשים במקדש יהוה בירושלים (מוטת כנפיהם - מקיר לקיר, מלכים א', ו 23-28), שנים עשר פסלי בני בקר (מלכים א', ז 25) ניצבים גם הם במקדש בירושלים - מתחת ל"ים הנחושת".

טקסי הפולחן בתענוגות חושניים, ועד מהרה השתלבו בפולחנים ובהערצת הפסלים והפסלוניס, מהם דומים לאלה שראו אבותיהם במצרים. לא חלף זמן רב והם שבו לפסל פסלים מקוריים, מן הסוג שעוצבו על ידי אהרון, בצלאל ומשה רבנו במדבר. פסל העגל הראשון, שהכתן הגדול הראשון השכיל לעשות ממנבית של זהב ותכשיטים שנאסף מהגברים והנשים בעם, ביטא את ההכרה כי האלוהים ('אלה אלוהין' ישראל) הוא יצירה קולקטיבית של העם והיה כנראה המרשים מכולם. עד כדי כך עמוק היה הרושם שהשאיר פסל העגל בעם ישראל שכעבור מאות בשנים, כשרוב העם השתחרר משלטון המיעוט היהודאי ושליטו העריץ רחבעם, מהרו לחזור ולפסל פסלי עגל המייצג במפורש את אלוהיהם המוציאם ממצרים. (מלכים א' יב 26-29 "הנה אלוהין ישראל אשר העלון מארץ מצרים").

משה הרס אומנם את פיסלו של אהרון והוציא להורג,

באותו יום, שלושת אלפי אנשים

שהשתתפו

בפולחן, אך לא רק שלא בטל את אמנות הפיסול אלא הורה לצבור פסלים לקודש הקדשים

במשכן המפואר שציווה לבנות ליהוה, כולל שפע יצירות אמנות פיגורטיביות,

ובמרכזם פסלי הכרובים, בעלי הכנפים

והפנים, שנועדו לקשט את ארון ספר הברית, הסמל

למופשטותה של האלוהות

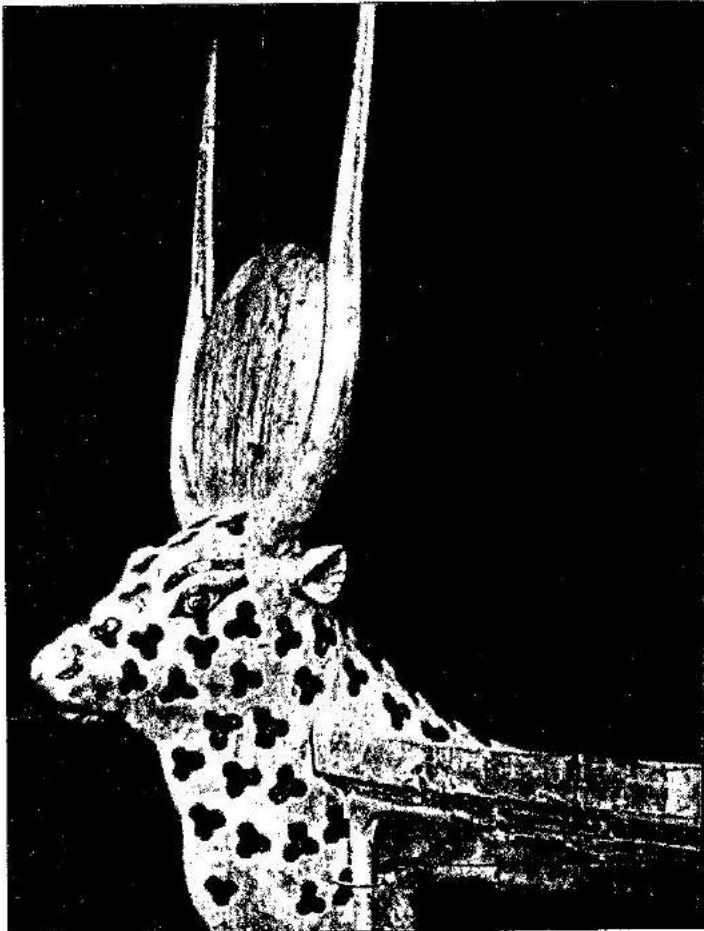
הזכרון הלאומי התנייח אינו מציין את מידת מעורבותם של בני ישראל בתרבות המצרית בת אלפי השנים. משך מאות שנים חיו בני ישראל באיזור ספר מדברי למחצה, בקצה הדלתא המזרחית, בגושן, כנראה ללא מגע עם מרכזי התרבות המצרית. בהגיעם לארץ כנען מתארות יצירות התנייך את השתלבותם בחיי הדת, התרבות והאמנות העיצובית של השכנים המידיניים במדבר והכנענים בארץ המובטחת. בסיפור יציאת מצרים משלבים הסופרים והעורכים של התנייך תאורים מפורטים של יצירות אמנות דקורטיביות ופיגורטיביות התואמות את הידוע לנו על האמנות שהתפתחה במדיין וכנען. בתאורי המשכן ובתאורי שלושת בתי יהוה הראשונים בארץ - בירושלים, בבית-אל ובדן - מצויים תאורים מילוליים מפורטים של יצירות אמנות פלסטיות מכל הסוגים הללו.

פסלי עגלים בבית יהוה בירושלים, בבית-אל ובדן

בטעות מכניס את התקופה הזאת "תקופת בית ראשון" כשלמעשה היתה זו "תקופת שלושת הבתים הראשונים ליהוה". המקדשים ליהוה בבית-אל ובדן הוקמו שנים מעטות אחר חנוכת בית המקדש של שלמה בירושלים. בשלושתם היו יצירות פיסול - כולל פסלי בני בקר. בבית המקדש בירושלים היה שפע גדול יותר של פסלים ויצירות אמנות (12 בני בקר למשל, במקום עגל אחד בבית אל), המלך שלמה לא נוהר באיסורים כלשהם. הוא בנה בירושלים מקדשים לאלוהי השכנים שבמרכזם עמד תמיד פסל המייצג את האלוהות, והגדיל לעשות במקדש בירושלים. כדי להבטיח רמה בינלאומית למקדש החדש הביא שלמה אמנים מחוץ לארץ, כמו חירם בן האלמנה הישראלית, אמן רב תבונה וחוכמה מצור שבפיניקיה. (דברי הימים ב', יב 13).

ביקוריהם של הישראלים במקדשי אלי השכנים, החלו עוד בטרם עברו השבטים את סף הארץ המובטחת. הם נמשכו אל הנערות הכנעניות והקדשים והקדשות שהעשירו את

פרופ. יעקב מלכין (אונ. ת"א) הוא יו"ר המכון ליהדות חופשית

פר הזהב - סמל מצרי וישראלי מקודש

נחש הנחושת - קורותיה של 'צירה' אמונתית שפיסל משה

נחש נחושת מהמאה הי"ב לפנה"ס

דבר יהוה אליכם בחורב מתוך האש, 16: פן תשחיתון לעשות לכם פסל... תמונת כל סמל תבנית זכר או נקבה תבנית כל בהמה אשר בארץ תבנית כל ציפור כנף אשר תעוף בשמים, 17 תבנית כל רמש באדמה ותבנית כל דגה אשר במים מתחת לארץ.

הפלורליזם האידאי והתרבותי ששרר בעם ישראל לפי התנ"ך בא אם כן לביטוי בין השאר בקיום זה בצד זה - של ספורים על משה כפסל וספורים אחרים על איסורים גורפים שלפיהם עובר משה עבירה חמורה על דינים שבתורה.

וכלים אחרים מימי סוף האלף השני לפני הספירה - משמע מהעידן בו ניתן למקם גם את יציאת מצרים, ואת נדידת משה מקדש ברנע לעציון גבר, בדרך העוברת בתוך, או ליד, תמנע, ובעת התהדק הקשרים בין ישראל למדיין, כמשתמע מהספורים על כהן מדיין שהיה חתנו של משה ויועצו המדיני והארגוני.

משה נגד "לא תעשה לך פסל"

בתמנע - היה הנחש כנראה חלק מפולחן אלת תחתון המצרית, שהיתה גם אלת המכרות, ולבשה צורות רבות: אשה, פרה, חתול, נחש פתן עם קרני פרה וכדור שמש על ראשו. בתל מברך באזור החוף הישראלי נמצא נחש נחושת כנעני באורך 20 ס"מ. גם בחצור הכנענית נמצאו נחשי מתכת, ומכאן שפיסול הנחשים היה נוהג נפוץ בתרבויות בהן חיו בני ישראל והסופר המתאר את משה כפסל, מספר על כן ספור ריאליסטי. מסתבר, שגם אם אין לנו הוכחה להיסטוריות שלו אין לנו ספק באפשרות התרחשותו.

במעשהו לא התחשב משה באיסורים מפורשים נגד עיצוב דמויות אף כי היו בהם כאלה שפרטו כי אסור לעצב דמות של ייצור כלשהו בטבע, כפי שנאמר במפורש בדברים ז' 12: וידבר יהוה אליכם מתוך האש וקול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים, זולתי קול... 15: כי לא ראייתם תמונה ביום

"נחש שרף" היה ליצירה הפיסולית הראשונה שנוצרה מחוץ לתהליך בניית המשכן. משה יצר אותה בהאמינו כי בכוחה לרפא בני אדם שנפגעו מנחשי המדבר הרבים וקבע אותה בראש נס גבוה למען תראה על ידי ההמון. בכמדבר כא' 8 נאמר למשה על ידי אלוהיו: "עשה לך שרף [נחש אש] ושים אותו על נס והיה כל הנשוך ראה אותו וחי. ויעש משה נחש נחושת." ובמלכים ב' יח' 4 מסופר על חוקיה המלך שיהסיר את הבמות ושבר את המצבות וכתת את האשרה וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא שמו נחושתן".

מעניינת ההדגשה בזכרון הלאומי שבאה לביטוי ביצירות התנ"ך, ששמרה יצירה פיסולית זו של משה עד שנבנה בית המקדש בירושלים, והוצבה בתוכו. גם כאשר אחרי מאות שנים החליט חזקיהו להוציא פסל זה מבית המקדש - בגלל היותו קשור במנהגים מאגיים ארכאיים שלא נראו לאנשים מודרניים כמוהו - היה מודע לכך שזהו פסל שנוצר על ידי משה.

הממסד הרבני פוסל כל יצירת אומנות

במשך מאות השנים שעברו מיציאת מצרים ועד מלוכת חזקיהו זכרו בני ישראל את יצירת הפיסול של משה, ואין מוחה ומתנגד. במשך 2000 שנים נוספות התעלם הממסד הרבני מפן זה באישיותו של משה, ובקש כי נאמן שכל יצירה אמנותית פסולה, כיון שמשה ציווה כי לא נשתחוה ולא נעבוד פסלים ותמונות ומסכות.

הפלורליזם בתרבות ישראל העתיקה בא כאן לביטוי קיצוני: המחקר ההיסטורי אינו מוכיח כמוכן התרחשות האירועים המסופרים בתנ"ך, אך יש בידם להצביע על אפשרות התרחשותם והאמונה בעם כי אכן התרחשו. נחש השרף מנחושת היה אחת מיצירות האמנות הנפוצות באזור נדודיהם של משה ובני ישראל. פרופ. רפאל גבעון מאוניברסיטת תל-אביב מסביר ב"עולם התנ"ך" כי שרף - הוא נחש מסוג הקוברנה, מה שקראו המצרים אוריאוס, נחש מכונף, שהיה נפוץ בעיצובים מצריים, [כמו על כתרו של רעמסס] ובחותמות כנעניות. הארכיאולוג בנו רוטנברג גילה במכרות תמנע, אתר של תרבות מדיינית, נחש נחושת - 12 סנטימטר אורכו וראשו מואהב. בסביבות הנחש נמצאו חרסים

הכרובים אשר על ארון הברית: שיחזור

בחירה בהומאניזם עכשו

עזרא אוריון

-- בשאלה יבאיו מידה מכתובה תפיסת סובב כלשהי בחירה בערכים כלשהם, חרשו ראשונים ואחרונים, והיא עדיין מוטלת כבקע לרוחב הדרך...

י לייבובין: "...אין יחס של שייכות, או של תלות הדדית, בין ההכרה המדעית ובין ההכרעה הערכית... אין ביניהם לא מגע ולא עימות. אין ההכרה המדעית מבססת ערכים, עולם הערכים אוטונומי הוא, אינו יונק מן המדע ואינו זקוק לו... אם נאמר לאדם: הנה אתה יודע כל מה שהביא לסיטואציה זו... החל מבריאת העולם, דרך התפתחות המין האנושי, האבולוציה, ההיסטוריה... והביוגרפיה שלך במסגרת זו... כל הידע הזה לא יקבע מה יעשה האדם באותה סיטואציה... (1)

ולעומתו קונרד לונרץ: "... בעידן שבו נתפשטה האופנה לראות את המדע כמפעל שבמהותו הוא אדיש לערכים, טבעי הדבר שהמדען יחוש באילוץ לתבוע מעצמו עמדה ללא ערכים... אני סבור שזוהי הטעיה עצמית... (2)

לכאורה, לא רק שהמודעות לאינסופיות המרחב והזמן אדישה לבחירה בהומאניזם, לא רק ידיעת גיאולוגיה או אבולוציה אדישה להומאניזם, אלא גם ידיעת הארכאולוגיה - התנייך - ההיסטוריה של עם ישראל - של התאבדות מצדה -- מרד בר-כוכבא -- שואת יהדות אירופה - אדישה לבחירה בו --

-- מתוך אותה ממשות, מתוך אותה היסטוריה, הופקו כל דלתות הלקחים, הדתות, האידאולוגיות ותפיסות העולם הנאבקות זו בזו כאן ועכשו -- לא מוצע כאן לערפל את הבקע, המפריד בין הציפיה, המעוגנת בנו כה עמוק, שהפנמת לקחי ההיסטוריה תחולל את עילוי של האדם -- לבין ההכרה כי כל לקחיה במשפחת העמים לא יוכלו להטיל את הגשר על-פני שבר החוצה כאן את התהליך לרוחבו ... אין סיכוי לגישור --

עזרא אוריון הוא פסל מדברי במדרשת שדה בוקר, עורך "סביבות"

-- היותך בתוככי משפחת האדם - משפחת העמים - פלג בנהר האנושי - המתמר והולך תוך כדי שטפו -- באלומת-אלומות-תהליכי אדם -- הגשה פלורליסטית כזו, יכולה להיות תרומתו של חינוך פתוח - סביבתי - הוליסטי -- בגזרה זו יש סיכוי להטיל את הגשר לעבר בחירה בנתיב ההומאניסטי --

-- אך כדי שזו אמנם תתרחש, דרוש כוח פנימי נוסף - דרוש רגש-עומק עלום, קיומי, הנוהר מתוך-תוכו של היחיד -- כדי שרגש זה יוכל להתפתח, אכן מוצע אותו אקלים רוחני, פלורליסטי, והסיכוי הוא שסינתזה בין שניהם תביא לבחירה זו --

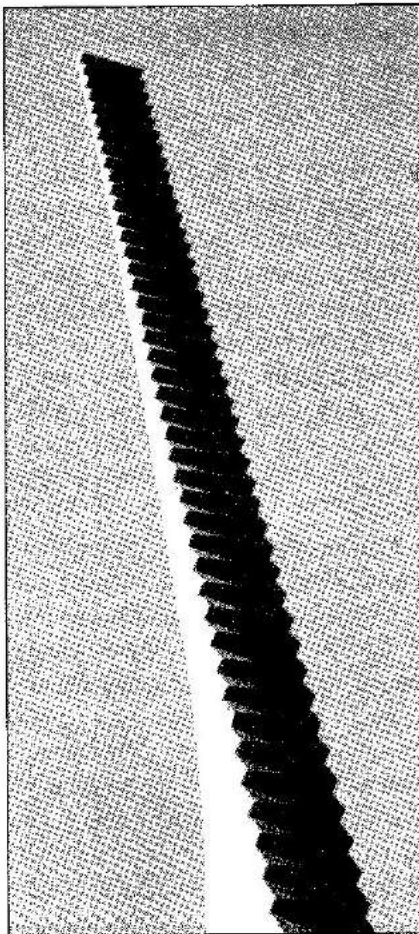
-- קביעה אקסיומטית כי האנושי הוא ערך, היא הצהרת הזהות של ההומאניזם. אתה מזהה את האדם כישות נושאת משמעות על ציר הזמן - את עצמך, את וולתך - את היחיד האנושי הגלובאלי --

-- שום אדם הבחר בערכי דרך חייו, לא מכיל את כלל 'הידיעה המדעית' אלא יוצר לעצמו את תבנית 'המציאות' מבעד למנסרות תיווך של בני גילו, תקשורת המונים, הורים, מחנכים, ספריות, שיחות -- תבנית 'המציאות' שלו איננה כלל 'ההכרה המדעית', או ההיסטורית - אלא מבחר שבוררת, עורכת ומגישה לו החברה, התקשורת, הקהילה המדעית - הנקלט על-ידו רגע-רגע לכדי פסיפס כתמי, בלתי לכיד -- הגשת אינפורמציות מוטליטיות, חד-היבטיות, סמכותיות, אקסיומטיות וסטראוטיפיות - תורמת לגיבוש תפיסת הסובב כזירה המקוטבת בין 'אמיתי' ל'שקר', בין 'בני-אורי' ובני-חושך', כאשר מצבים של ספק - של 'שומן' - נחרצים על-ידי סמכות פונדמנטליסטית.

-- לעומתה תרומת גישה והגשה פתוחות, פלורליסטיות, רב-היבטיות של המציאות לתפיסת סובב קשובה, רגישה, סובלנית, רב-שיחית, אשר בה מזהה יחיד אוטונומי, סקרני, גם איזורים של אי-ודאות -- זוהי תרומה לאני פתוח - פרוז - המזהה את עצמו כוללתו - יחיד ויחד; בעל מוכנות לקשב אל הסביבות והרב-פניות המורכבת-לעילא של הסובב - האנושי - - לא רק הגשה פלורליסטית, אלא גם תהליכית, זורמת, תוך-היסטורית -

-- לא זיהוי עצמי של 'אתה' בחרתנו - אלא של 'אני' זורם, המזהה את מהותו בחברות האדם בחברות ארם-נהרים - בחברות ארכאיות - בנודים השמיים - בנהר האתני האמורי - בדלתה של עממי אברהם -- המזהה את התנייך שלו כיצירה אנושית -- כאלומה של מסורות ומקורות, הרוויה ביסודות שומריים, פיניקיים, אמוריים, כנעניים, מצריים -- המזהה את מאות גורמי הקבורה על קוי רקיע במרחבי הנדידה של שולי הסהר הפורה, כמתוי אבן על פסגות הרי נבו והרי סיני -- ואת אוהל מועד כמקדש נודים ניד -- נארז ונישא על דבשות גמלים -- במרחב האמורי-שמי-אברהמי -- (3) זוהי ההומאניזציה של התנייך --

אני פתוח - המזהה את מהותו בדלתה של נהרות אדם --

עזרא אוריון: פסל

קמאי: "... הריני מסוגל להבין רק במושגים אנושיים" (4)

-- היידגר מאפיין את מצבו של היחיד בתוך העולם ובתוך הזמן -
hood, temporality, with-in-time-ness
הוא מבחין בין מצב של מושלכות, של היזרות סטיכית Thrownness בורם הנסיבות, לבין חתירה רצונית, מודעת, לעבר מימוש יעודך האותנטי -- את המצב הסטיכי הוא מגדיר כ- To be, ואת מצב המימוש האישי כ- To exist (5).

ויקטור פראנקל: מזהה את האדם כיצור - "... ששאפתו היא להגשים פשר ולממש ערכים... ולא רק להסתגל ולהתאים עצמו לחברה ולסביבה... בריאות הנפש מבוססת על מידת-מה של מתח בין הקיס לבין המן-הראוי-שיהיה...

ההנחה שמה שצריך האדם הוא מצב של "הומאוסטאסיס" מטעה לחלוטין... לא העדר-מתח דרוש לאדם, אלא שאיפה ומאבק למטרה הראויה לו... ערכים אינם מניעים אדם, אין הם דוחפים אותו, אלא מושכים... השאיפה לפשר היא כוח-מניע ראשוני באדם; בניגוד לשאיפה לעוני (פרויד), או לשאיפה לכוח (אדלר)... היא משהו אותנטי באדם עצמו... (6)

-- מהמושג "בחירה בערכים" משתמע כעין אקט של הזדהות חד-משמעית עם 'מערכת ערכים' מסויימת, המבודדת ממערכות ערכים נוגדים, המוצגות לידה לבחירה. נכון יותר לזהותה כהליך של מיקום אישי על-פני שדה ערכים ניד השורר בחברה מסויימת בתקופה כלשהי -- יחידים שונים ממקמים עצמם, מנוטים עצמם, באורח שונה על-פני שדה-ערכים-נע זה, שיש בו קצוות ויש בו מרחבי מפגש בין מוקדי כוח ערכיים --

-- מיקום ניד זה על-פני השדה הערכי הוא שקול החותר בין קוטב האנו, העצמי, היחודי, החד-פעמי; קוטב ההשתכחות למשפחה, לשבט, למעמד, לעם; וקוטב סולידאריות אוניברסאלית עם משפחת האדם, עם מין האדם --

-- משמעונו של ההיבט הזה היא שכישות ערכית אתה נע ללא הרף בשדה הכוח הניד הזה ונתון להשפעת כל אחד מן הקטבים שלו, במידות עוצמה משתנות -- שדה ניד זה, מארג שדות זה, משותף לכולנו --

טלמון: "החרד לקיים את היחוד (הלאומי) מוטד על-ידי הכמיהה לשיכות אוניברסאלית, ואילו הדבק בתכנים אוניברסאלים, מופרע על-ידי התהיה בדבר זהותו האמיתית... (7)

-- מה הם ערכים -- הם אפיונים של מציאות יעד, אשר אותה שואפים להגשים כאן -- על פני כוכב הלכת הנידח הזה --

מהו מקור הערכים -- מה הם מקורות השאיפה הזאת --

חוד השאלות האלה מופנה אל תוכו, אל מהותו של היחיד הנע --
הן נשאלות 'תוך כדי תנועה, כאשר היחיד, התווה על עצמו, מתפקד כבר במערכת החברתית-תרבותית, לאחר שעבר, תוך כדי גידולו בתוכה, תהליכי חיברות --

תהליך הישוף מקור הערכים הוא נסיון להפריד בין ערכים שיובאו imported לתוכו על-ידי המערכת החברתית-תרבותית שחיברתה אותו, לבין מקור-אישי-חד-פעמי-אותנטי-פנימי - יחודי לו --

-- ברור שראשיתה של קליטת והטמעת ערכי המערכת, חלה כבר בשנות חייו הראשונות של היחיד, שלב מעורפל מכדי שניתן יהיה לאתר בתוכו את פרטיו. 'משקעי' אותה תקופה הם, לכן, הקשים ביותר לזיהוי, איתור והפרדה. בשלב מאוחר יותר בחייו של היחיד, משולבים כבר תהליכי קליטתו וספיגתו את ערכי המערכת המיובאים, בתהליכי התבגרות אישיותו, הכרתו וכושר השיפוט שלו. בתהליך

זה הוא נחשף גם להשפעותיהן של מערכות ערכים אחרות, ודרך ישער השיפוט שלו עוברות, נבחות ונשפוטות לקליטה או לדחייה חלופות ערכיות, הסותרות לא פעם זו את זו... משקעים מאוחרים אלה מתרבים על-גבי חוויות ראשית חיו, נטמעים ומסתרגים בהן כמעט לבלי הפרד. מקור הקליטה, ההטמעה והבחירה בערכים, נמצא פנימה יותר, מתחת לכל אלה, וניתן לאתר רק במעורפל, באינטואיציה של הארה רוחנית --

-- זהו רגש מעמקים קיומי,

המחלחל בעמקי הויותו - של אחות, של אהדה Empathy לזולתו, לחברתו, למשפחת האדם -- אל מין האדם -- רגש של שותפות גורל נידונים להכחדה -- מעין התפשטות של האני אל דלתת הנהר האנושי -- ביטויים לרגש זה עוצבו באלומות תהליכי ההכרה של חברות ותרבויות לכדי: האדם כערך, המין האנושי כערך -- שוויון -- חירות --

רגש זה הוא מקור העומק של ההומאניזם -- אלא שכבר כאן, בעוד בוחנים את צילום המעמקים הזה -- באותו תשקיף רנטגן ניד עצמו, מזוהים מקורות נוספים אחרים -- מיתוסים עזריים, קמאיים, שבטיים, של אבות קדומים, של שבטים וטריטוריות קדומות --

-- באותו תשקיף מזוהה קרבת מקורות בין מיתוסים-עם-נבחר' לבין מיתוסים-עם-אדוניים - - לא רק הומאניזם עולה מתוכנו, אלא גם געגונות --

-- אי-אפשר להרגיש את עצמך שיוך למין האדם בלא להכיר בכך שחלק ממך השתתף בהשמדת יהודי אירופה -- שהקמת ארכיפלג של מחנות כפיה ומות בסיביר ויבתי-חולים לחולי-רוח' לאסירים פוליטיים (סולזניצין) - שהוצאת בני אדם להורג במעדרים בדרום-מזרח אסיה -- שהשלכת אסירים פוליטיים ממסוקים בגובה רב מעל ארגנטינה -- שטבחת נשים וילדים בשאתילה, במעלות, במשגב-עם ובכפר קאסם (אוקטובר 1956) -- כל אלה ישנם בתוך - בתוכי - בתוכנו - במבוכי העולם התחתון שבכולנו --

רינה קמאי: מסכה

(לאט מאוד) אמונה שלמה במותו האדם כיום
כבר לא תיתכן --

"... לא החיה שבאדם חוללה את שואת יהדות
אירופה, אלא האדם שבאדם..." (8)

-- פני ההומאניזם כיום הם כפני ילד שהוכה
מכות רצח --

רגשות ההשתייכות האלה מעורבים כיום
ברגשות תסכול, דחייה ואשמה עצמית בלתי-
נשטפת -- 'מותר האדם' הוא כיום מושג
מנופץ -- בצומת זו ובמרחב מרוסק זה מוצעת
בחירה בהומאניזם שבור עכשו - אף-על-פי-כן
הומאניזם -- (9)

-- מוצעת כאן בחירה צלולה בחיוב החלקי
שבאדם, לא בכלול -- לא בעולם התחתון שלי,
אלא בסיכוי הנובע מחלק חיובי שבמהותו --
בחירה בהומאניזם נקוב ככברה --
שההיסטוריה עשתה בו ליני' -- שוב -- ושוב --

-- אני מאמין באמונה שלמה באי-ביאת
משיח, ושהאדם אינו יכול להיגאל --

הומאניזם זה, בסוף המאה הזאת, אינו
מאמין עוד בגאולה טוטאלית - אך הוא איי
התנגדות -- מתעקש - לא-נכנע-על-כן שהחיוב
שבאדם לא נכחד, שרד, והוא למרות-הכל-
ערך, סיכוי -- הוא נאבק על האנושי המיוסר
שבאדם -- ס --

מבחירה כאובה זו נובעת גישה לערך חירות.
מן האידיאליזציה של המשועבדים, המדוכאים
והנכבשים, שרווחה חלקית במאות ה-18-19,
לא נותר כיום זכר -- פני החירות כיום הם
כפני אותו ילד מרוטש...

האשליה שכל מה שיש לעשות הוא להסיר מן
האדם את כבליו (רוסו) עברה סדרת תאוונות
מחרידות ופניה רוסי'ו לבלי הכר...

-- מסות אדם שיצאו במאות האחרונות
לחפשי ומיגרו עריצויות, הקימו עריצויות
נוראות מהן, גילו ומגלות שיעורי כיעור אנושי
ואכזריות שלא שוערו עד כאן -- לא רק חירות
עולה אל פני השטח כמורח ובמרכז-אירופה,
אלא גם פאמיט... שוב יעל השחיטה'...

- לאור כל אלה, מוצע לבחור בחירות
מבוקרת; באותו שקול ניד הנע ללא הרף
בשדה-הכוח עריצות-סדר-חירות-אנרכיה --

בין מתן ביטוי מירבי לכל יחיד, לבין יכולת
לקיים ממשל תקין כלשהו בחברה פתוחה,
הנדחשת והולכת בצל פשיעה ואלומות. אין
מנוס מלהפקיד את השלטון בידי בני אדם -
ס --

אין כוח ואין שלטון שאיננו משחית. אין
דמוקרטיה שאין בה פופוליזם עזרי, דמגוגי,
חד-מימדי (10). אין כיום מקום לאשליות לגבי
משטר כלשהו -- אך מציאותה המתסכלת של
דמוקרטיה עדיפה למרות הכל --

- ומאותה בחירת אף-על-פי-כן-הומאניזם
נובעת גישה לערך שוויון. שיעורי 'קומוניזם'
כה גדולים התגשמו במאה הזאת, שהאשליות
על טיבו של הפרולטריון והסימום המשיחי
של יעולם המחרי' - לא יתכנו עוד. תנועות
'השמאל המהפכני' כוננו במאה הזאת משטרי
דיכוי שלא שוערו על-ידי נביאיהן הנאיביים.
דיקטטורות אלה הפכו את החזון המארכסי
של שוויון האדם וגויעת המדינה, לבדיחה
מרירה... ולו רק אצל מילאן קונדרה, או אצל
לדיסלב מניצ'קו... (11)

הן קרסו טרגית לעניינו --

-- על-אף-הכל שוויון כערך - שוויון ערך בני-
אדם ועמים - מירב החירות האפשרית ליחיד
ויחד - מירב חופש הביטוי היוצר - חלוקה
שוויונית של ההכנסה הלאומית - לא שוויון
צר-מוחין, עד טיפת הקנאה האחרונה בזולת...
לא שוויון המפתח מנגנוני חיסוט קטנוניים,
אלא שוויון אפשרויות אמיתית, פתוח,
פלורליסטי, הכולל את ענות המעולים - לו יתן
כל אחד כמירב יכולתו ויקבל כפי צרכיו --
ללא זלילה, ללא Dolce Vita, ללא פושטי יד,
ללא Homeless --

יותר ויותר מתבהר עד כמה מכונן כל שלטון
שהוא אוליגרכיה של בעלי זכויות-יתר,
המביימת בכנסת, או בקונגרס, זיכוחים
נוקבים על גורל האומה; מול מסכי תקשורת
של חברה נאיבית --

באורח מפוכח, שפוי, מכובד מגעגועים
למשיחיות כלשהי, מוצע לוותר על אוטופיות
'חברת מופת' ויעם סגולה' - אך להשתיך ללא
כניעה לכוחות הפועלים למען יעילוי המציאות
האנושית; להשתתף בתהליכים הקיברנטיים
המפרכים של חברה-מתנסה-ללא-הרף
בתהליכי ניסוי וטעייה, של שיפור-עצמה,
משתלבים ומסתעפים ללא הפוגה; מונחים
על-ידי ערכים אלה --

-- זוהי בחירה בחיוב החלקי... שבמדי 'מותר
האדם'... היא איננה אקט אלא זרך -- היא
אף-על-פי-כן-הומאניזם --

בחירה הנובעת מאותן מהויות מעמקים שהן
חיובם של אותו יחיד -- של אותו יחד --

1. 'שיחות על מדע וערכים' / י. לייבוניץ, 1985, מן המבוא.
2. 'פירוק צלם האדם' / קונרד לורנץ 1985.
3. 'המקרא כשושלת של מתברשים' / פרופ' מרדכי כוגן, 'סביבות' 16-17, 1985
- שיחה עם פרופ' בנו רותנברג / 'סביבות' 14, 1984;
4. 'הדלתה של אברהם' / 'סביבות' 20, 1988.
4. 'המיתוס של סייפוס' / אלבר קאמי, 1942, עברית 1978, עמ' 57.
5. 'Being and Time' / M. Heidegger. 1926
6. 'האדם המחפש משמעות' / ויקטור פראנקל, 1979, עמ' 120.
7. 'יעקב טלמון. יאחדות ויחוד', 1965.
8. 'האדם החדש' / נחום אריאלי, 1980, עמ' 111.
9. ראה דיון: 'יעל בחירה בערכים עכשו' / 'סביבות' 14, 1984;
10. 'האם יתכן הומאניזם על הכוכב הזה?' / שיחה עם עמוס עוז, 'סביבות' 19, 1987.
10. מרקוזה, שם; וראה: 'דלדולה של הרוח באמריקה' / אלאן בלוס, 1989.
11. 'יספר הצחוק והשכחה' / מילאן קונדרה, 1981.
11. 'טעם השלטון' / לדיסלב מניצ'קו, 1968.

עבודה של רינה קמחי

יהדות ארה"ב והאופציה היהודית-חילונית

יהודה באור

קיים זרם אינטלקטואלי בישראל של ימינו המוגדר כ"פוסט-ציוני", הטוען, ביסודו של דבר, שמדינת ישראל נולדה בחטא: היא היתה תוצאה של מפעל קולוניאטורי-קולוניאלי שנישל את בעלי הארץ מאדמתם והקים עליה מדינת פליטים ציונית. הבעיה המרכזית, לטענתם, שעמה חייבת ישראל של ימינו להתמודד, היא הירושה הקשה הזו, ולכן כל היסטוריוגרפיה ישראלית חייבת להעמיד במרכז, כמעט באופן בלעדי, את הסכסוך היהודי-ערבי, או הציוני-ערבי, על פי הגדרתם. אין זה תפקידו של המאמר הנוכחי לעסוק בטיעונים הייפוטטי ציוניים, שתקפותם ההיסטורית מפקפקת למדי, פרט להיבט אחד הנוגע לענייננו: לטענת הטוענים, אין בעצם עם יהודי. כל לאומיות מודרנית נוצרה באורח מלאכותי, וזו היהודית בודאי ובודאי, שכן חסרות לה טריטוריה ולשון, ואין כל דבר פרט לזכרונות עמומים, שרידי דת, וכמובן אנטישמיות, המאחדים את החלקים השונים של מה שמוצג על ידי הציונים, ר"ל, כעם יהודי עולמי. צריך אפוא להתנתק מחקבוצות המוגדרות כיהודיות בארצות התפוצה; ישראל צריכה להיות מדינה של אזרחיה, ומבחינה זו יהודים ברוסיה או אמריקה הם זרים בדיוק כמו אנגלים ויהודים. ושוב - אין הרבה חדש בטיעון זה, ומי שחשב שהטיעון שבק חיים לכל חי עם התמוטטות האידיאולוגיה המרכזיסטית-לניניסטית, טעה טעות חמורה. כמו שהגישה המרכזיסטית-לניניסטית כלפי היהודים היתה עיקר עניינם קודם כל של יהודים קומוניסטים, טרוצקיסטים או מצפוניסטים, כך גם בימינו אלה התורה שאין עם יהודי מופצת קודם כל על ידי יהודים - ביטוי בולט של אי-בטחון אישי וקבוצתי, תקווה שהיעלמות היהודים תגרום להיעלמות הבעיות האישיות והקבוצתיות, ולכן שנהא עצמית המתחזה למהפכנות היסטוריוזופית אינטלקטואלית.

עליה במגמה השוללת את הקשר בין יהודי אמריקה לישראל

גרעין האמת שבתורות אלה הוא בכך שהעם

פרופ. יהודה באור (אונ. עברית), הוא יו"ר מייסד של תחיל"ה

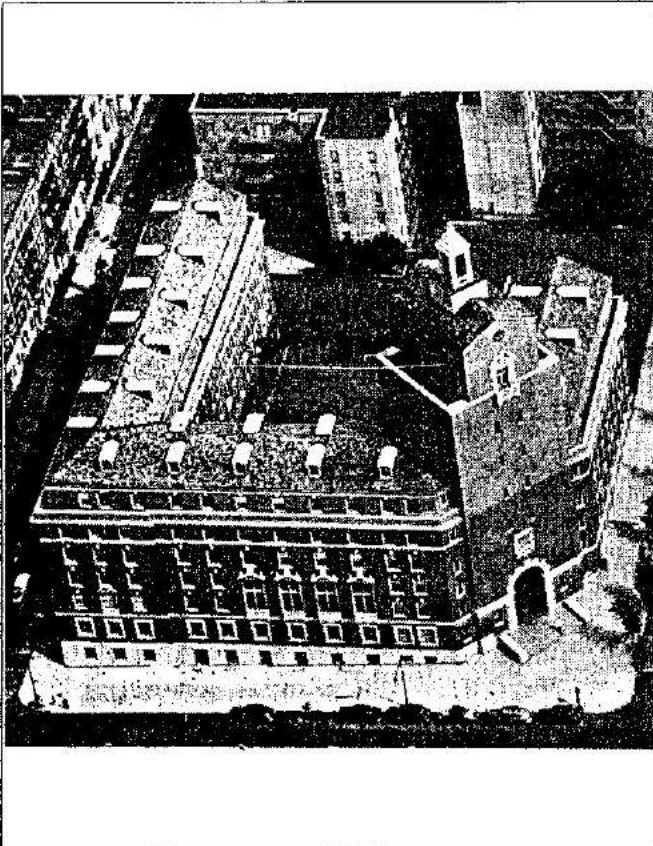
שאחד מכל אלה יתחתן במשפחה קונסרוטיבית או רפורמית, אלא אם כן האחרונים יקבלו על עצמם לחיות על פי אורח החיים של הצד הקיצוני. הרפורמים קיבלו את עיקרון ההמשכיות היהודית על פי מוצא האם או האב, ומספר המצטרפים לקהילות רפורמיות שלא נולדו יהודים הולך ועולה. הדת, שהינה בדורות הקודמים הגורם המאחד העיקרי בין יהודים ליהודים, הפכה כיום לגורם המפריד והמפורד. הגישה לישראל - והצבענו על ההקבלה עם הנעשה אצלנו - היא גורם נוסף.

התרחקות מבית הכנסת

מעבר לכל אלה קיימת העובדה כי לפחות מחצית מכל היהודים בארה"ב אינם משתייכים לשום ארגון של בתי כנסת מיוזון של התנועות והכתות הדתיות השונות. אם לדון לפי משאלים שנעשו והולכים ונעשים, מתבררת תמונה יותר מסובכת אפילו מזה: אין ספק שמבין אלה שאינם משתייכים לשום בית כנסת ישנם אנשים לא מעטים שהם בעצם דתיים ומקיימים מצוות דתיות מסויימות, או רוב המצוות, מחוץ למסגרת

היהודי אכן שסוע ומפורד באופן יסודי מאוד, ולא רק אותו חלק היושב בציון. החלוקות הפוליטיות בישראל משתקפות בגולה (מה שמוביח, אם יש צורך בהוכחה, שזה אכן עם אחד למרות הכל), והפירוד על רקע דתי הוא חמור עוד פי כמה. המחלוקת הפוליטית ביהדות ארה"ב, המהווה את החלק הארי ביהדות התפוצות (כשישה מיליון נפש - המספר תלוי בהגדרה) אינה רק בנושאים אקטואליים שמקומם הפיזי הוא בישראל, אלא היא עמוקה יותר, וכאן הקשר בין זרמים עכשוויים בארה"ב לבין זרם אינטלקטואלי ישראלי המנסה לערער את מושג קיומו של עם יהודי המפורד בעולם. בארה"ב, כמו בישראל, יש רקע חברתי פוליטי לגישה זאת. קיימת שם מגמה הולכת ומתחזקת השוללת את הקשר בין יהדות ארה"ב ליהודי ישראל, והרואה את היהדות האמריקאית ככוח עצמאי ונפרד לגמרי מהאומה היהודית-ישראלית שנוצרת כאן. המגמה הזאת קיימת בעיקר בחלק הפחות-דתי ביהדות האמריקאית, והיא מתבטאת בעיקר בלחץ להסבת כספים שנגבים שם, מיעדים ישראלים לקהילה המקומית, ובטיעון שענייני ישראל יש להם חשיבות שולית בלבד עבור היהודי האמריקאי.

היהדות האמריקאית שסועה, כאמור, לאורך ולרוחב. גם בין החרדים יש פילוגים שלא ניתן לגשר על פניהם. אם קיים טיעון שהרפורמים גורמים לחוסר אפשרות של חיתון יהודי עם יהודי, הרי שבין החרדים עניין זה קיים זה מכבר. אין להעלות על הדעת שמשפחה של חסידי סטמאר תתחתן במשפחה של חסידי חבי"ד, ושאחד מאלה יתחתן במשפחה דתית-לאומית ציונית, כמו שאין להעלות על הדעת

בית המדרש לרבנים בניו יורק

ממוסדת, אם משום שלהשתייך לבית כנסת עולה בכספים רבים, ואם מאי-רצון להשתייך לביה"כ היחיד שבסביבה משום שהאנשים, או מידת האדיקות הדתית, או כל דבר אחר אינם מוצאים חן בעיני האישה או המשפחה. מצד אחר, בין הרשומים בבתי כנסת, בעיקר הרפורמים, אבל גם הקונסרוטיביים ואפילו האורתודוקסים, יש לא מעטים שחברותם היא לכאורה בלבד, והם אינם מבקרים בבית הכנסת כלל, או רק בראש השנה ו/או ביום כיפור. יתכן שמספרם של אלה מתקזז עם מספר האנשים הדתיים שמחוץ למסגרת הממוסדת, ויתכן שלא - איש אינו יודע. יש גם תהליך של התרחקות מבית הכנסת בגיל צעיר, הצטרפות כאשר נולדים ילדים, והתרחקות נוספת בגיל מבוגר יותר. הדברים לא נחקרו דיים, או מעט מאוד, ובטיה אנחנו מגששים באפלה. גם אלה המתרחקים מכל חיי דת מתחלקים לסוגים שונים. יש ביניהם שחברים או אף פעילים בארגונים לא-דתיים, בעיקר במסגרת של מרכזים קהילתיים (Community Centers). שם, על פי משאל שנערך לפני זמן רב למדי, אחוז המצהירים על עצמם כיהודים "סתם", כלומר לא מזהים עם הזרמים הדתיים, הגיע למחצית בערך. איש אינו יודע מה האחוז כיום. כמו כן, יש מן היהודים האלה שפעילים במסגרות אחרות, כמו גיוס כספים למען ישראל ומוסדות ישראליים; כמובן שאלה האחרונים חולקים על דעתם של אלה שהזכרנו אותם לעיל והמתרחקים מכל מה שקשור עם ישראל. כמינימום, דומה, מסרבים יהודים הנקראים "יהודים שוליים" (Marginal Jews) לוותר על זהות יהודית מעורפלת.

כל גישה המנסה לשמר את הזהות היהודית בצורה משמעותית מחוץ, ונחרדת מן האפשרות שהיהדות תזוהה עם זרמים שוביניסטיים-דתיים או/וחרדיים מאידך, חייבת להימנע, קודם כל, מלהתמקד בתשובה חד מימדית. שמירת אותה מחצית של יהודים במסגרת יהודית כלשהי יוצאת מן ההנחה, שאיננה בדוקה סטטיסטית אבל יתכן מאוד שהיא נכונה, שיהודים אלה מעוניינים בשמירת הזהות היהודית שלהם, ומוכנים יהיו מוכנים לשקול דרכים אלטרנטיביות למילוי רצונם זה.

קסמן של אמונות המזרח

האמירה שישראל חייבת להיות המרכז של העם היהודי אין בה הגיון: הצהרות לא יהפכו את ישראל למרכז. אם היא מרכז, אין צורך להכריז על כך, ואם איננה כזה, שום הצהרות

לא יועילו. חלק גדול מהאוכלוסיה היהודית בארה"ב אמנם חשים קירבה לישראל, ולגביהם תמיכה בישראל מהווה את ה"דת האזרחית" (Civil Religion) שלהם. אולם גם אלה לא יעלו ארצה, ברובם המכריע, והחזרה הנאלצת על סיסמאות ציוניות שהמצהירים עליהן בעצמם אינם מאמינים במעשייתן לא מחזקת אלא את אותו הציבור המבקש להתרחק מישראל.

הצורך באופציות אלטרנטיביות לבנייתם של זהות יהודית צריך היה, בעצם, להיות ברור גם ליהודים דתיים מכל הסוגים. שכן ברור מעל לכל ספק, שכל יהודי שרוצה בכך יכול להצטרף בארה"ב לכל בית כנסת או תנועה דתית באופן חופשי. אלא שאותו החצי עליו דיברנו בוחר לא לעשות כן. האלטרנטיבות הלא-יהודיות צצות מאלהן. אחוז היהודים, הצעירים בעיקר, בין הנהלים אחרי תנועות דתיות או דתיות-למחצה מן המזרח רב ביותר, שלא לדבר על תופעות שוליות יותר כמו "היהודים המשיחיים", כלומר מתנצרים המכריזים על המשך השתייכותם לעם היהודי. הבודהיזם על צורתו, תנועת "הארי קרישנה", מהווים את מוקדי המשיכה העיקריים. אמנם, אין סתירה הכרחית בין הבודהיזם לבין השתייכות אתנית פעילה, אולם כל התורות הבודהיסטיות מבוססות על דחיית הרציונאליזם והעמידה על בסיס רגשי, כאשר המטרה היא הזדככות נפשו של הפרט, דחיית רצונותיו והתקשרויותיו ('attachment's') והתנסותו בתוך עצמו. הקשר בין זה לבין מחויבות חברתית בעייתית. נהירה של נוער יהודי (גם בארץ) אחרי תורות אלה ממילא רואה את הקשר ליהדות ולעם היהודי כדבר שולי, גם כשאין דוחים אותו מניה וביה.

הפתרון: ביי"ס יהודי חילוני

ברור שהתופעות האלה של נהירה אחרי תורות המזרח הרחוק מצביעה על ריקנות. מה, אם כן, הן האופציות הלא-דתיות שעשויות למלא את החלל?

דומה שאין תשובה אחת, ואף לא יכולה להיות תשובה אחת כזאת. כמינימום ניתן אולי קודם כל למלא את הצרכים הבסיסיים של יהודים "שוליים": אספקת שירותים כמו חתונה, בר-ובת-מצוה, קבורה, אולי ברית מילה, ואח"כ חגים, וזאת בלי למלא את הטכסים האלה תוכן ערכי מסובך מדי. אנחנו מודעים לכך שאת כל אלה ראוי ולגיטימי להציע בצורתם הלא-דתית, אך בהסתמך על המורשת היהודית. קיום טכסים אלה לא

יחפוך את היהודי המשתתף בהם להומניסט חילוני יהודי, אבל, כמו שידידנו הדתיים נוהגים לומר, מתוך שלא לשמה יכול לבוא לשמה. דומה לכך יכולה לבוא הצעה להקמת קהילות בהן יקיימו את המינימום הזה, ויעמדו על היסוד האתני, דבר שהוא מקובל מאוד בתרבות האמריקאית הנוכחית. גם חלק מן המרכזים הקהילתיים עשויים לשמש אכסניות למעין קהילות כאלה.

אפשרות נוספת היא סבוכה יותר, יקרה בהרבה, אך מבטיחה אולי: הקמת בתי ספר פרטיים יהודיים לא-כיתתיים (non-denominational), ודווקא ברמה של בתי ספר תיכוניים. החינוך יכול להיות אמריקאי כללי ויצטרף להתחרות מבחינת טיבו עם בתי הספר הפרטיים העומדים על רמה הרבה יותר גבוהה מבתי הספר הכלליים-ציבוריים. במסגרת זאת יודגש חינוך לתרבות ומורשת יהודיים, שיוסברו באופן לא-דתי, מדעי ככל שזה ניתן. יתכן שבתי ספר כאלה יצטרפו להיות פתוחים גם ללא-יהודים, בשל האווירה השוררת בעניין זה בארה"ב בכלל. הדגש על התכנים היהודיים עשוי להיות דווקא גורם מושך לכיוון גיור חילוני, או על כל פנים לא הלכתי, של לא-יהודים. מה הם תכנים כאלה? עברית כשפה נוספת, אולי גם יידיש, היסטוריה יהודית, מקרא כהיסטוריה וכספרות, מנהגים, חגים, וכיו"ב. והקשר עם ישראל בחינת ביטוי לאחדותו הבסיסית של העם היהודי.

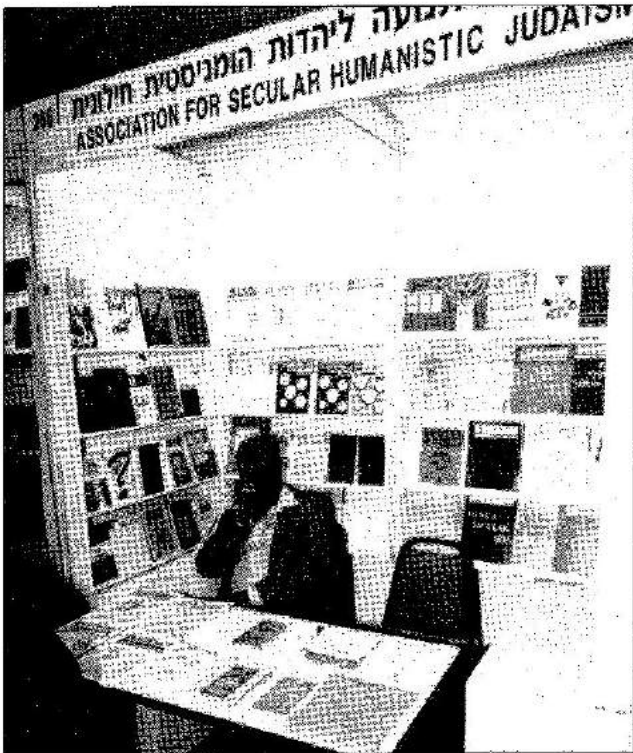
התנועה היהודית ההומניסטית-חילונית לא תקיף, להערכתו, המונים. היא אינטלקטואלית מדי מכדי שתוכל לעשות זאת, וכמו כל תנועה כזאת יש בה אלמנט של כיתתיות. אולם, היא יכולה להתפשט הרבה מעבר לכמותה המספרית הנוכחית, ויכולה לשמש גורם מרכזי בפיתוח כל האלטרנטיבות האלה, ואחרות שיצוצו ויעלו. היא יכולה להיות תנועת חלוץ שעל פיה יתכוונו גם אלה שלא ישתייכו אליה, שכן יש לה מסכת רעיונות וגישות שיכולה לתפוס את דמיונם של הפעילים ביותר בכיוונים אלה. הגישה של הרב שרווין ויין הרואה בבניית קהילות חילוניות מטרה מרכזית נראית לי מאוד. בענין היהודי-אמריקאי רק קהילות של קבע עם בעלי תפקיד שייקראו רבנים יוכלו לספק את הדרישות של קבוצות עילית רחבות יחסית. תנועה כזאת היא גם מחסום בפני הלך הרוחות עליו דיברתי תחילה, של התרחקות מישראל וניתוח אחדותו של העם היהודי. דומה בעיני שגישה כזאת יכולה להוביל לפתרונות, חלקיים או מלאים, של הבעיה הקיומית אותה הצגתי כאן.

אי-הגדרת היהודי היא ההגדרה

פרעה וערנותיה מושות את משה מהיאר, והנערה היורדת אל המים עירומה. וכל זה על קיר בית כנסת! לאברכים החסודים, מציתי תחנות האוטובוס של ימינו, יש אם כן עוד סיבה להפריע לארכיאולוגים במלאכתם: מי יודע אילו עוד תמונות זימה קישטו את בתי הכנסת של אבותינו?

בפרק השישי מציין המחבר את העזתו העצומה של הרמב"ם, בעצמו ענק הלכה, שסייג את חשיבות ההלכה במכלול האמונה היהודית. בעיני הרמב"ם, כל עבודת הקרבנות הממלאת פרקים רבים ומייגעים בתורה לא היתה אלא פשרה פסיכולוגית שעשה אלוהים עם העברים שלא היו מסוגלים לתפוש בשכלם דת החסרה מרכיב זה. לכן הצטוו להקריב קורבנות לא כדי לספק את רצון האל אלא את רצונם שלהם! הסבר זה, והסבריו הרפואיים של הרמב"ם לכמה ממצוות הכשרות, אומר גיורא, שומט את הקרקע מתחת לטענת מפרשים כי למצוות יש טעם נצחי שאינו תלוי בזמן.

(ניתן להשיג את הספר במחיר מוזל במשרד תחיל"ה בירושלים)

דוכן תחיל"ה ביריד הספרים הבינלאומי, ירושלים 95

דברי הימים הבליט לא אחת את מוצאם הזר של גיבורים בצבא ישראל, כגון בן עמונית או בן מואבית. וזאת מפני שלידו של מתבר הכרוניקה, מספיק הורה יהודי אחד, אב או אם, כדי שהצאצא יהיה יהודי אף הוא. זאת בניגוד גמור לגישתם של עזרא ונחמיה, למשל: "המסקנה", אומר גיורא, "מתבקשת מאליה: אבותינו ידעו אמונות ודעות סותרות זו את זו, אמונות שהתקיימו זו בצד זו ונאבקו אחת ברעותה" (עמ' 13).

אם המקרא אינו מסכים עם עצמו, מה הפלא שגם היצירה שאחריו חולקת עליו פעמים רבות? המחבר נוגע בפרדוקס שעלו עמזו לפניו ליבוביץ ואחרים: התורה שבעל-פה, השואבת את סמכותה מהתורה שבכתב, מרשה לעצמה להגביל ולסייג את הורתה. הוא אף מצטט את התלמוד הירושלמי שקבע כי דברי סופרים תביבים יותר מדברי תורה (עמ' 45).

עזרא הסופר ללא כיפה

קשה למצוא קשר בין דעות אלה בתלמוד, המודרניות כל כך בתעוזה ובפלורליזם שלהן, לבין מה שנקרא כיום יהדות. גיורא הולך ומחדד ניגוד זה במבחר אימפרסיוניסטי ולא-שיטתי של דוגמאות, המוכרות היטב לבקאים בתחום, אבל דווקא מבחר זה יכול להביך את ההדיוט שאלו מופנה הספר: הנה ציורי זיקונו של אל השמש הליוס, משולבים במוטיוויים תנכיים, בתוך פספיסי בני כנסת עתיקים בבית-אלפא ובחמת טבריה. והנה בית-הכנסת המפורסם בדורא-אירופוס מהמאה השנייה לספירה, ועל הקיר דיוקן עזרא הסופר קורא בתורה וראשו, למרבה השערורייה, נלוג לידו ציור של בת

אבשלום אליצור

אנתנו היהודים, מאת צבי גיורא, הוצאת דן, 1994, 160 עמודים

"כדרך שהעצים עצים והסלעים סלעים, כך אני יהודי. מעולם לא ביקשתי להיות לא צרפתי ולא אמריקאי. שום ספק או הרהורי רתיעה לא הטרידו את תחושת שייכותי, ועוד בטרם התודעתי אל שירו של יהודה הלוי, ידעתי את טעם מלותיו. אף אני ישבתי בקצה מערב אך לבי היה במזרח. והנה דווקא מאז שאני חי בישראל - דווקא כאן - העצים והסלעים שלי נמוגים לתוך ערפל של אי-ודאות ודו-משמעות" (עמ' 5).

כך פותח צבי גיורא, פסיכולוג ומחברם של ספרים רבים ושנויים במחלוקת בתחומו, את ניסיונו להגדיר את זהותו הלאומית. לכאורה, המובן הפשוט ביותר של יהודי, כמו כל הגדרה לאומית אחרת, הוא המובן הביולוגי: אב ואם אלו, בין אם רוצה אני בכך או לא, אבי ואמי הם, והשאלה היחידה הנתונה להכרעתי היא איך אתייחס לעובדה זו. אבל לגיורא מציקה בעיה אחרת: "אחים" רבים מכריזים כי למשפחה משתייכים רק אלה החולקים בדרכם, קרי: דרך ההלכה, ואילו האחרים הם תועי-דרך הצריכים לתקן את דרכיהם לפני שיוכלו לשוב אל חיק המשפחה. מול ערעור זה על זהותו היהודית, שימינו כימי הציונות, יוצא גיורא לחיפוש קצר אבל רב-אירועים בהיסטוריה של עם ישראל.

מיהו "עברי"? מיהו "יהודי"?

עיון ראשון בתוכן העניינים גרם לי לנוד ליומרתו של הספר: הפרקים השונים עוסקים בתורה ובנביאים, בתקופת החשמונאים ובתלמוד, בתולדות היהודים באירופה ועוד - וכל זה בפחות ממאה וחמישים עמודים. חשש התגנב ללבי שגיורא קיבל עליו משימה גדולה מיכולתו. נכנסתי חושש ויצאתי נשכר. אפשר, גם בספר קטן, לדון בדברים לעומק - ולחדש. תחילה פונה גיורא אל התניין לבר מי נחשב "עברי" או "יהודי" בימי קדם. בעקבות מחברים קודמים הוא מעיר, לדוגמה, כי ספר

אבשלום אליצור הוא חוקר בפיזיקה ומרצה בנושאי יהדות

מונופול אחד ישבר בקרוב

רן הורודי

עמותת "מנוחה נכונה" נמצאת היום במרחק של אך כקילומטר בודד מקו הסיום של מרוץ המרתון. ב-1986 הקים עורך-דין אברהם גל את העמותה, במטרה לאפשר לכל אדם בישראל להיקבר בטקס ובצורה התואמים את השקפת עולמו, אמונתו ורצונו. שמונה שנים אחר-כך, ביום ה-18.9.94, החליטה ממשלת ישראל להסמיך את צוות השרים (שר המשפטים, שר הבינוי והשיכון, ושר הקליטה) לשמש כרשות ממשלתית שתמליץ על הקצאת קרקעות לבתי קברות חילוניים, ולהעמיד את הקרקעות לרשות גוף שיוסמך לטפל בקבורה חילונית. מינהל מקרקעי ישראל החל באיתור קרקעות, ועוד השנה צפויה תחילת הקמתו של בית-העלמין האזרחי הראשון בישראל.

שליש מהעולים לא יוכלו להקבר ע"י חברות קדישא

גל העלייה הגדול ממדינות חבר-העמים הוסיף לקואליציה הפלורליסטית של "מנוחה נכונה" המורכבת מתחיליה, התנועה היהדות מתקדמת והתנועה המסורתית, גורם בעל חשיבות אדירה: כשליש מהעולים אינם מוכרים כיהודים על-ידי האורתודוקסים. המדינה שקלטה את העולים הללו מכוח חוק השבות מוצאת את עצמה חייבת במתן פתרון הולם גם בנושאי קבורה לילא יהודים."

עד עשירי במאי 1992 התקיים אחד המלכודים האופייניים למנגנון הבטחת המונופול ל"חברות קדישא" על עייני הקבורה בישראל: קרקע לקבורה מוכרת רק למי שיש בידו רישיון קבורה שניתן על-ידי משרד הדתות, אלא שמשרד הדתות מתנה את מתן הרישיון בקיום קרקע לקבורה. באותו יום פסק בג"צ כי "אין מחלוקת על זכותה של "מנוחה נכונה" לקבל רישיון קבורה לקיום שרותי קבורה ולקבל שטח למטרה זו."

שנתיים וחצי לאחר פסיקת בג"צ, פנתה העמותה לקבלת סעד משפטי נוסף של בג"צ, מאחר ועבר פרק זמן סביר בו היתה צריכה להתבצע פסיקת בג"צ מ-1992. הנושא עומד כעת לדין.

רן הורודי הוא מנכ"ל עמותת "מנוחה נכונה"

בתל-רנן, שליד כפר חסידים, נסתימו הליכי קבלת האישורים של הועדות המקומיות והמחוזיות, וחטרה רק חתימתו של שר הפנים כדי שהקרקע תוקצה לרשויות המקומיות באזור, לצורך הקמה של בית העלמין לאזור חיפה והקריות. ראש עיריית חיפה הזדרז והצהיר בכלי התקשורת כי לעמותת "מנוחה נכונה" שהשתתפה בתכנון יוקצה שטח להקמת בית עלמין אזרחי. מונופול אחד ישבר בקרוב - מונופול על הקבורה בישראל, אולם רק תמיכה מסיבית של הציבור והצטרפות של עוד ועוד חברים תאפשר ל"מנוחה נכונה" לעבור בהצלחה את הק"מ האחרון. ומעבר לקו הסיום הזה ניתן כבר לזהות את האתגרים הבאים ביצירת מדינה חופשית: נישואים אלטרנטיביים מוכרים, מניעת ההתערבות של המדינה בצלחת של אזרחי, תחבורה ציבורית גם בשבת, ועוד.

זחירות מלאך המוות מצוי בין הנשים

בכניסה לבית הלוויות "שמגר" בירושלים ניצב לו שלש האומר:

"בקשה - אוהרה.

כתוב בספרים שאם המלוות את המת הולכות בתלבושת פרוצה גורמות צער ויסורין לנפש הנפטרת. על כן מתבקשות המלוות להתלבש בתלבושת צנועה ובכיסוי הנוף כדן, ונשים נשואות שיכסו את שיער ראשן."

שלש זה מעניק השראה לאחרים בבית-הלוויות להפריד מדי יום בין גברים ונשים הבאים להתאבל יחדיו על מות יקירם.

רבני מגדל-העמק אף הגדילו בוהדותם ולפני מספר שנים אסרו כליל על נשים ללוות את קרוביהם יחד עם הגברים. הנימוק לכך היה כי באזור ארצו מספר אסונות, והתפרדה באה במטרה למנוע אירועים טרגיים בעתיד.

מה גורם ליחס משפיל שכזה לנשים? מצטט הרב משה זמר - אב בית דין מועצת הרבנים המתקדמים בישראל מתוך המקור שבזוהר: "רוב בני אדם אינם מתיים לפני זמנם, חוץ מאלו שאינם יודעים לשמור על עצמם. כי בשעה שמוציאים את המת מביתו לבית הקברות נמצא מלאך המוות בין הנשים. למה נמצא בין הנשים? משום שהוא פיתה את חוה, ובגינה הביא מוות לכל העולם. כאשר היא ממת אדם והגברים נמצאים עם המת, מלאך המוות נכנס בין הנשים בדרך אל בית הקברות. יש לו רשות או להמת בני אדם. הוא מסתכל בפניהם של המלווים את המת מביתו לבית הקברות ועד שחוזרים לביתם, ומשום זה גורם מוות לכמה אנשים בעולם טרם שמגיע זמנם" זוהר ויקהל קצו ע"א - על פי הסולם. נתודה לענת הופמן - חברת מועצת עיריית ירושלים מטעם מר"צ, על המידע.

הידעת?

* על-פי תקנות מינהל מקרקעי ישראל אם בן זוגו של נפטר יבקש להקבר ליד הנפטר, ישמור עבורו - ללא כל תשלום - מקום לקבורה המבוקש.

* חברת קדישא מקבלת מתכנסות הלאומי עבור כל קבורה טקסם הוע בין 1644 ש"ח 2689-7 ש"ח

* מי שחנש חלקת קבר בעודו בחיים נתמיד בממון (ר"ב) - הרכיטת הלאומי משלם חבר נשנת הרכישה את מלא תשלום הביטוח הלאומי לחברה קדישא עבור קבורתו. אין שיתכן והכ"ל יהיה ז"ל רק בעת שנים רבות.

* על-פי החוזה עם הביטוח הלאומי חברות קדישא מחויבות לתת ללא תשלום רחיצת המת, כי לתפריטים והפירות כריות הקבר מוצפות לרנין הקבר או ארון מתים. כיסוי הקבר לוחית עם שם הנפטר. השתתפות חתמי.

* ישנה רשימה אחת באורך הגלות של מה שמכונה "חריגים" שעליהם תל תשלום שאינו מוגבל ונקבע שרירותית על-ידי חברה קדישא.

* לביטוח הלאומי ולמשרד הדתות אין כיום כלי אכיפה על חברות קדישא המתנהל בהם הכל נעזרם מדינות החברות מבלי כולת אמותיה לבקר את פעילותן.

המונופול נשבר!

ועדת שרים שכללה את שרי המשפטים, הקליטה והשיכון, החליטה להקים בית קברות חילוני ליד באר שבע. אנו מקווים שזכיון ההפעלה ימסר לעמותת "מנוחה נכונה" כבר בזמן הקרוב.

טקס קבורה חילוני

זאב כהן צדק

ההצעות המובאות כאן מיועדות לאנשים שאינם רוצים בהלוויה דתית. בהתאם לעקרונות של ההומניזם החילוני אין בהן דפוסים וחוקים מחייבים כאשר לסדרי קבורה. נהפוך הוא, רק הנפטור עצמו ובני משפחתו הקרובים זכאים לקבוע בענין זה. כל מה שמובא להלן אינו אלא בגדד הצעה המיועדת לאלה המעוניינים לעצב טקס הלוויה לפי רצונם. אפשריים כמובן נוסחים שונים לקבורה, כאלה שאין בהם דמיון כלשהו לדפוסים מסורתיים. לעומת זאת יש רבים הנוטים למסורת, בתנאי שהדבר לא יהיה כרוך בתוכן דתי תיאיסטי. זהו תכופות היחס לתפילות מסורתיות מושרשות כגון "קדיש". להלן נמצא נוסח של "קדיש" שהוא קרוב עד כמה שאפשר לנוסח המסורתי תוך הימנעות מהמלים שהן בעלות תוכן דתי מובהק. אין בכך רצון לפגוע באנשים דתיים או בלא-דתיים המעדיפים את הטקסט המסורתי, אלא כוונה לשמור על המסורת בלי תוכן דתי שאינו מקובל עלינו. הכרתנו היא כי עדיף שלא נאמר דברים שהם ההיפך ממה שאנו מרגישים ומאמינים בו. זכותנו כבני העם היהודי לפרש את המורשת אינה נופלת מזו של הדתיים. הטענה כי אסור לשנות את הדפוסים המסורתיים "המקודשים" אין לה על מה לסמוך.

תהלוכה

המתאבלים מסתדרים בתהלוכה מסודרת: נושאי זרים, אותות הצטיינות, סמלים יקרים לנפטר ולמשפחה, תמונה של הנפטר - הכל לפי רצון המשפחה. אחר כך בא הארון או 'המטה' מוקף נושאי נרות גדולים עטורים אבומים שחורים או צבעוניים. אחרי הארון הולכים בני המשפחה והידידים הקרובים והחשובים ביותר. בעקבותיהם הולכים כל שאר המשתתפים.

פרחים

בכניסה לבית הקברות או בתחילת ההלוויה מקבל כל משתתף פרח. בתום הטקס עובר כל משתתף על יד הקבר ומניח עליו את הפרח.

ד"ר זאב כץ הוא מרצה בכיר באוניברסיטה העברית

'אהל זכור'

חשוב שתערך אשכבה מכובדת לנפטר. לשם כך צריך להיות מקום מתאים כגון אהל זכור בבית הקברות, בית הלוויות במרכז העיר, אולם מתאים במוסד וכו'. כשהכל ישובים - רצוי במקום מקורה כדי להגן על הציבור בפני שמש חזקה או גשם - והארון מונח בחזית על במה מוקף פרחים ונרות, נערך טקס האשכבה. הטקס יכול לכלול קדיש ודברי הספד, שירת מקהלה או של יחיד, הקראות, מוסיקת אבל או קטעים אהובים ועל הנפטור או המשפחה, העלאת זכרונות, קריאה מתוך כתביו (מכתביו) של הנפטור וכו'.

עורכי הטקס

כדי שההלוויה וטקס הקבורה יתנהלו בצורה מכובדת ומסודרת יש לקבוע מראש מי מנהל את הטקס. אם אפשר טוב יהיה להזמין עורך טקס מנוסה (ואף מקצועי) שימלא את התפקיד אותו ממלא רב בהלוויות דתיות וכן זמר שיבוא במקומו של חזן. סידור כגון זה יבטיח רמה נאותה של הטקס. אלטרנטיבית ייקבעו עורך הטקס והיחזן מבין המשפחה או ציבור המשתתפים. כן יש לקבוע מראש סדרנים שיקפידו על הסדר הנאות בעת התהלוכה, האזכרה והקבורה. אם ההלוויה כוללת נסיעה במכוניות ידאגו הסדרנים לסדר בעת הנסיעה כשהארון נוסע בראש ואחריו לפי הסדר מכוניות המלווים.

קבורה

כדי שיהיה אפשר לשאת דברים אחרונים ליד הקבר יש לשים את הארון על בולי עץ או תמיכות שנקבעו בחלקו העליון. בתום הדברים מורידים לאט לאט את הארון לתוך הקבר. יש להימנע מהנהלה המקובל בחברה קדישא בארץ לפיו עומד אדם -נעול מגפיים שחורות ולבוש בגדים מוזנחים של פועל-בתוך הקבר. כדי לתפוס בזרועותיו את הגופה ולהשכיבה על קרקעית הקבר. יש הנוהגים להפריד מן הנפטר ע"י הנחת פרחים על הארון ומסביב הקבר בטרם הוא נטמן באדמה. בדרך זו נחסכת מהאבלים ההרגשה הקשה של גושי אדמה ואבנים הניתחים ברעש על הארון. המראה האחרון מההלוויה הוא לא עפר שנערס על הקבר כי אם הארון מכוסה הפרחים.

(הצעות נוספות לפרקי קריאה ומקורות יורסמו בקרוב בחוברת מיוחדת.)

'זכור' נוסח ישראלי

זכור את שמו של הנפטר איש ישר ורב מעלים שהלך לעולמו ... / איש ישראלי נאמן לעם ולאוצר ישראל. אב/בעל/מפקד/ידיד/חבר לפולמו. המותך ופועלך חרותים בלבנו תמיד. זכרך שמור איתנו לנצח. בעינינו שאתו בני משפחתך, תנוךך, ומוקיריך נמשיך בדרכך ופועלך. משפחתך תחיה לדורות. זכותך תעמד לנו ולכל ישראל. ימי זכורך ברוך וצורה בצורה הזכרון של בני משפחתך, חבריך, חלמידיך, שכניך לדור דור. תהא מנחמתך עוז ותנוח בשלום על משכבך ואמר אמן. יהא שלום רב בעולם ויהא שלום וחיים עלינו ועל כל ישראל ואמר אמן ...

קדיש נוסח חדש

יתדל ויחקדש שמה הנפטר בעלמא בו חי כיעותה ותבוא נאולה למלכותה כדזיכון וביזמיכון ובחי דכל בית ישראל בעגלה וכוונת קריב ואמר אמן. יהא שמה הנפטר מבורך לעולם ולעלמי עלמא יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם שמה הנפטר ברוך הוא לעלא מן כל ברכתא וזירתא תשבחתא ונחמת דאמירין בעלמא ואמר אמן. יהא שלום רב וחיים עלינו ועל כל ישראל ואמר אמן. יהא שלום בעולם ויהא שלום עלינו ועל כל ישראל ואמר אמן.